

שאול קמחי ושמואל אבן

מי הם מתאבדי הטרור הפלסטינים



מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים

מטרתו של מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים הן שתיים: הראשונה – לבצע מחקר בסיסי, העומד במבחן אמות המידה האקדמיות הגבוהות ביותר והעוסק בתחומי הביטחון הלאומי של ישראל, המזרח התיכון והמערכת הבינלאומית. השנייה – לתרום לדיון הציבורי ולעבודת הממשל בנושאים הנמצאים – או אמורים להימצא – בראש סדר היום הביטחוני של ישראל. קהל המטרה של המרכז הוא: הקהילייה האקדמית, העוסקת בתחומי הביטחון, בישראל ובחו"ל, דרג מקבלי ההחלטות ומעצבי דעת הקהל בישראל והציבור המתעניין באשר הוא. הדעות המובעות במזכר זה הן דעותיהם של המחברים לבדם ואינן משקפות בהכרח את עמדות המרכז, נאמניו, חוקריו או האישיים והגופים התומכים בו. פרסום המזכר הזה מעיד שהוא נמצא ראוי לעיון הציבור.

שאל קמחי ושמואל אבן

מי הם מתאבדי הטרור הפלסטינים

נובמבר 2004

מזכר 73



מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים

אוניברסיטת תל-אביב

Shaul Kimhi and Shmuel Even

Who are the Palestinian Suicide Bombers?

מחקר זה זכה לסינוע חלקי מהפרויקט לקידום ההשכלה
הגבוהה בגליל המזרחי, הסוכנות היהודית מרחב הצפון,
המגבית המאוחדת לישראל בקנדה.

מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים

אוניברסיטת תל אביב
רמת אביב, תל אביב 69978

טל': 03-6409926

פקס: 03-6422404

E-mail: jcss2@post.tau.ac.il

<http://www.tau.ac.il/jcss/>

ISBN: 965-459-060-3

© 2004 כל הזכויות שמורות
מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים
אוניברסיטת תל אביב

הביא לדפוס: משה גרונדמן

עיצוב גרפי: מיכל סמו

דפוס: קדם, תל-אביב

תוכן

7	עיקרי דברים
11	מבוא
17	פרק א: שיטת המחקר
19	פרק ב: הגישות בספרות המחקר לטרור המתאבדים הגישה הפסיכולוגית הגישה הדתית הגישה הסוציולוגית הגישה הפוליטית/לאומית סיכום הגישות בספרות
31	פרק ג: טיפולוגיה של מחבלים מתאבדים פלסטינים ממצאים כלליים ארבעה טיפוסים-אב של מחבלים מתאבדים האב-טיפוס הדתי-הפנאטי האב-טיפוס המנוצל האב-טיפוס הנוקם האב-טיפוס הלאומי-הפנאטי תרבות המתאבדים
43	סיכום
49	ביבליוגרפיה
	נספחים
57	נספח א: דוגמאות לטיפוסים-אב של מחבלים מתאבדים האב-טיפוס הדתי-פנאטי האב-טיפוס המנוצל - בני נוער וילדים האב-טיפוס המנוצל - בוגרים

האב-טיפוס הנוקם
האב-טיפוס הלאומי-הפנאטי

**נספח ב: דוגמאות למאפיינים הכרחיים וגורמים מסייעים:
תרבות טרור המתאבדים**

73

פרשנות דתית ומנהיגות דתית המעודדת פיגועי התאבדות
פגיעות פסיכולוגיות/טראומות המהוות רקע נוח לגיוס מחבלים מתאבדים
תמיכה חברתית ספונטאנית בטרור המתאבדים
תמיכה חברתית מכוונת ויזומה בידי ארגוני הטרור
תמיכה כספית במשפחות טרור המתאבדים
חינוך לטרור המתאבדים
פעולות הנצחה ומתן כבוד
תמיכת הורים בטרור המתאבדים
תמיכה של מנהיגים פלסטינים בטרור המתאבדים

While nothing is easier than to denounce the evildoer, nothing is more difficult than to understand him (Fyodor Mikhailovich Dostoevsky).

עיקרי הדברים

משפטו של הסופר הרוסי הנודע דוסטוייבסקי, המצוטט לא אחת בספרות העוסקת בטרור, מתמצת את אחת הבעיות המרכזיות המעסיקות את חוקרי הטרור: קל לגנות פעולות אלה, אך קשה יותר להבין. הדבר נכון פי כמה בנוגע לתופעת טרור המתאבדים.

טרור המתאבדים בעולם הוא תופעה רבת שנים שסיבותיה עדיין נעלמות. לשאלה מדוע אנשים מוכנים למות כפצצות אנושיות ולקטול עמם חפים מפשע עדיין אין הסבר טוב. אין ספק שזו תופעה מורכבת, המשלבת בין פעולת התאבדות, שהיא החלטה אישית שבה גוזר הפרט את גורלו למען הכלל, לבין אווירה חברתית, המעודדת, דוחפת ולעתים אף מאלצת אנשים מקרב החברה לבצע טרור מהסוג הזה. הבנת התופעה חשובה בכל סכסוך פוליטי שבו היא קיימת, בין היתר בשל מחיר הדמים שהיא גובה, אולם קשה לחקור אותה גם מכיוון שאי-אפשר לחקור את המחבלים שהתאבדו.

אפשר להגדיר את פעולת טרור המתאבדים כדלהלן: **פעולת טרור העושה שימוש מתוכנן באנשים הנוטלים במהלכה את חייהם מרצונם החופשי כדי לפגוע ביריב**. הגדרה זו אינה כוללת, למשל, פיגוע ירי של מחבל שסיכויו להישאר בחיים לאחר ההתקפה נמוכים מאוד. פיגוע מהסוג הזה מכונה לעתים no-escape attack, או פעולת "הקרבה" – בפי ארגוני הטרור הפלסטינים.

מחקר זה עוסק בטרור המתאבדים הפלסטינים, שפיגוע ההתאבדות הראשון שביצע ארגון משלהם בתחומי מדינת ישראל, היה ב-16 באפריל 1993 במפגש מחולה שבבקעת הירדן: איש חמאס ושמו שער תמס נבולסי פוצץ מכונית "ואן" שבה נהג אל אוטובוס חונה; שניים מנוסעי האוטובוס נהרגו וחמישה נפצעו. השימוש בטרור מתאבדים קיבל תאוצה רבה מאז שהחלה אינתיפאדת אלאקצה בספטמבר 2000. מאז הפיגוע הזה באפריל 1993 ועד תחילת אינתיפאדת אלאקצה פעלו 61 מחבלים מתאבדים, 43 מהם (70%) פוצצו את עצמם, והשאר לא הגיעו לידי ביצוע פיגוע. מתחילת אינתיפאדת אלאקצה עד אפריל 2004 פעלו 274 מחבלים (כולל מחבלות אחדות), 142 מהם (52%) פוצצו את עצמם.

המאמרים שפורסמו בנושא מלמדים, שמצד אחד אי-אפשר להציג פרופיל פסיכולוגי אחד של המחבל המתאבד הפלסטיני ומהצד האחר יש בכל זאת מניעים מסוימים לביצוע פעילות זו, ותנאים סביבתיים וחברתיים מסוימים המאפשרים את ביצועה. עובדות אלה מעוררות את השאלה: מי הם המחבלים הפלסטינים המתאבדים?

מהמחקר עולה שבזירה הפלסטינית יש לתופעת המתאבדים שני תנאים כלליים הכרחיים:

א. נכונות של פרטים בחברה לבצע פעולה של טרור התאבדות. ברוב המקרים היו אלה מתאבדים שלא ראו את עצמם מיואשים מהחיים, אלא לוחמים המקריבים את עצמם למען עמם וזוכים בתהילה, בהכרה, ויש מהם שהאמינו שהם גם זוכים בחיי העולם הבא. עם זאת, יש מקרים לא מעטים שבאמצעות לחצים פסיכולוגיים וחברתיים אולצו אנשים לבצע פעולות התאבדות.

ב. ארגון הרואה בהתאבדות נשק אסטרטגי ומקיים תשתית טכנית וארגונית המאפשרת לבצע את פעולות טרור המתאבדים. המסר האידיאולוגי העיקרי של ארגונים המפעילים טרור מתאבדים: בכונת הארגון לדבוק במטרותיו המדיניות עד כדי נכונות לשגר את אנשיו למוות וודאי.

נוסף על התנאים האלה יש תנאים מסייעים לביצוע פיגוע התאבדות ובראשם סביבה חברתית תומכת, תקשורת המפיצה את המידע בקרב האוכלוסייה, מנהיגות רוחנית שמדרבנת וסיוע כספי וחברתי למשפחת החלל. התמיכה החברתית בטרור המתאבדים ומידת הצלחתה לשרת את המטרות הפוליטיות של הארגון שאליו משתייך המתאבד משפיעים במידה רבה על עוצמת התופעה והיקפה.

מחקר זה מתמקד בתנאי ההכרחי הראשון: **נכונות של פרטים בחברה לבצע פעולת טרור של התאבדות**, ובוחר מי הם האנשים הפונים לטרור מסוג זה, מדוע הם עושים זאת, מה משקלו של מניע אישי (פגיעה בקרוב משפחה) לעומת מניע דתי או לאומי, ואת מי בוחרת החברה הפלסטינית להקריב למען מטרותיה?

במחקר זה מוצגים **ארבעה טיפוסים של מחבלים מתאבדים: דתי-פנאטי, לאומי-פנאטי, נוקם-פסיכולוגי, ו-מנוצל** (ראו טבלה 2 בפרק ג'). טיפולוגיה זו נוגעת למניע העיקרי של המחבלים המתאבדים, אולם סוג המניע קשור גם למסלול שאותו עוברים המחבלים עד לביצוע הפעולה, למשל מסלול של גיוס אדם דתי מקרב החמאס.

יודגש כי סיווג המחבלים המתאבדים לארבעה אבות-טיפוס הוא הצעה תיאורטית שנועדה לסייע להבין את התופעה. הנתונים שנאספו למחקר זה אינם מאפשרים לקבוע במדויק את השכיחות היחסית של כל אחד מטיפוסי-האב (כמה משתייכים לכל אחד מהם), אולם נראה כי הטיפוס הדתי-הפנאטי הוא דומיננטי. סביר שבמציאות קיימים "טיפוסים מעורבים",

המשתייכים ליותר מאב־טיפוס אחד מתוך הארבעה שהוצעו לעיל. גם במקרים אלה דומה שהטיפוס המעורב אינו כולל יותר משני טיפוס־אב (למשל דתי ונוקם־פסיכולוגי).

השפעת הסביבה היא, כאמור, חשובה ביותר ובולטת במיוחד באב־טיפוס הדתי־הפנאטי והלאומי־הפנאטי. טיפוס־אב אלה מושפעים במידה רבה מהסביבה, הדוחפת אנשים לפעולות התאבדות "למען הכלל". ההיבט האישי בולט יותר אצל אב־הטיפוס המנוצל. אב־טיפוס זה מאופיין בתכונות אישיות המביאות את הפרט להיות זמין יותר לגיוס לפעולת התאבדות (למשל אישיות חלשה הנכנעת ללחץ חברתי או בעיות אישיות). גם האב־טיפוס הנוקם מושפע במידה רבה מההיבט האישי.

על בסיס ממצאי המחקר המוצג כאן ניתן לגזור כמה מסקנות כמתואר להלן:
 א. ישראל צריכה להיערך על סמך הנחה שטרור המתאבדים אינו עומד להיעלם מהאזור בתקופה הנראית לעין, אף שהיא משפיעה השפעה ניכרת על היקפו באמצעות צעדי סיכול ובאמצעות מכשולים פיזיים. תרבות הַשְׁקָדָא שהתפתחה בחברה הפלסטינית היא עמוקה ורחבת־היקף, ונראה שגם שינוי האקלים הפוליטי לא יביא בהכרח להפסקה מוחלטת של התופעה.

ב. מה שמתאים לאב־טיפוס אחד של טרוריסט מתאבד אינו מתאים בהכרח לאחר. לדוגמה, סביר להניח שהתקדמות לפתרון מדיני והפסקת התמיכה הגלויה של הרשות הפלסטינית בפעולות ההתאבדות תקטין את מספר פעולות המחבלים המשתייכים לאב־טיפוס הלאומי־הפנאטי, אך לא תמנע בהכרח המשך פעילות של המחבלים המתאבדים מאב־הטיפוס הדתי־פנאטי.

ג. קשיים של הפלסטינים להוציא אל הפועל פיגועי התאבדות רבים והקושי להשיג השפעה מבוקשת באמצעות הפיגועים במאפייניהם המוכרים, עלולים להביא אותם לשימוש באמצעים קטלניים יותר בניסיון להשיג את מטרותיהם.

ד. ישראל חייבת להיות איתנה ועקיבה בעמדה שאין לפלסטינים כל סיכוי להישגים באמצעות המשך טרור המתאבדים. כל ויתור משמעותי יוכיח לפלסטינים שההקרבה משתלמת. ה. יש לפתח אסטרטגיית מאבק בזירת התודעה שתכוון לכל אחד מטיפוס־האב של המחבלים המתאבדים. המאבק בזירה זו מאופיין כיום בשיגור מידע לכלל האוכלוסייה בתקווה להגיע ליעדים הרלוונטיים, כלומר למתאבדים בכוח (הפוטנציאליים) ולא להיכולים להשפיע עליהם ולאפשר להם לבצע את הפעולה. הטיפולוגיה שהוצעה כאן מאפשרת לחדד את המסרים הספציפיים כלפי טיפוס־האב השונים וכלפי המערכות התומכות בהם. משמע, בתכנון צעדי הסיכול וההסברה יש לכוון בנפרד לעבר כל אחד מארבעה טיפוס־האב. לדוגמה, אפשר לשער שהקטנת החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית (מחסומים, עוצר, חסימת צירים וכו') תביא בטווח הארוך להקטנת מספר המועמדים לביצוע פיגוע התאבדות מהאב־טיפוס

הנוקם. וכן: חשיפה של הטיפוס המנוצל (כגון קטינים) תפגע בתדמית הארגונים הפלסטיניים ותיצור לחצים מבית ומחוץ להימנע משימוש בילדים. אפשר גם לתכנן צעדים לטווח הארוך שיכוונו כלפי התנאים המסייעים המשותפים לכל טיפוס־האב, ובראש ובראשונה כלפי התמיכה הציבורית הנרחבת והתמיכה הכספית הניתנות להם.

מבוא

מטרת טרור המתאבדים, כמו מטרת כל סוגי הטרור, היא השגת מטרות פוליטיות באמצעים אלימים (Jenkins, 1985). עם זאת, לטרור המתאבדים יש גם מאפיינים ייחודיים: (א) שימוש באדם כפצצה מהלכת, מה שמאפשר להפעיל את חומר הנפץ בצורה יעילה יותר (בחירת העיתוי והמקום) וקטלנית יותר. (ב) המתאבדים אינם צריכים להכין דרכי נסיגה, מה שמקל עליהם לפעול. (ג) קשה להרתיע את המחבל המתאבד שכן כוונתו למות (הוא יכול לשנות את יעדו או להתפוצץ כאשר כוחות הביטחון עוצרים אותו). (ד) המחבל המתאבד אינו נופל בשבי ולכן קטן הסיכון שימסור מידע ויבגוד בשולחיו. (5) לטרור המתאבדים יש אפקט פסיכולוגי חזק ומפחיד, שכן כוונת המפגע למות עם הקורבנות משדרת לקורבנות שאין בכוחם למנוע את הפעולה או להרתיע אותו מלבצעה.

טרור מתאבדים אינו תופעה חדשה בהיסטוריה האנושית (ראו סקירה היסטורית אצל Reuter, 2004). לדוגמה, השימוש בטרור הכולל פיגועי הקרבה עצמית מופיע במאה האחת-עשרה אצל אנשי כת מוסלמית הקרויים חשאשיניים (Lewis, 2002). טרור המתאבדים בימינו אינו מוגבל למזרח התיכון. ניתן למצוא אותו באזורים שונים בעולם. בשני העשורים האחרונים פעלו קבוצות וארגונים בעולם בדרך של טרור מתאבדים. בין הבולטים בארגונים אלה: החזבאללה בלבנון; הנמרים הטמילים (LTTE) בסרי-לנקה; מפלגת העבודה הכורדית (PKK) בתורכיה; אלג'מאעה אלאסלאמיה (IG) במצרים; הצ'צ'נים ברוסיה; ארגון ג'ייש מחמד בהודו (ראו פירוט אצל שי, 2003; Dolnik, 2003); וארגונים שונים בעיראק לאחר נפילת צדאם חסין. טרור המתאבדים במזרח התיכון, בעידן המודרני, זכה לפרסום רב בלבנון, בעת שארגון שיעי לא מפורסם בזמנו – חזבאללה (מפלגת האל) – תקף את מטה המארינס ומטה הכוח הצרפתי בביירות (אוקטובר 1982) שהשתייכו לכוח הרב-לאומי, שנשלח ללבנון לאחר מלחמת "שלום הגליל" (יוני 1982). בהתקפות אלה נהרגו 241 נחתים אמריקנים ו-58 חיילים צרפתים. התקפות אלה הביאו ליציאת הכוחות האמריקניים והרב-לאומיים מלבנון. בהמשך הפנה חזבאללה את טרור המתאבדים נגד כוחות צה"ל ששהו בדרום לבנון (Schweitzer, 2000). אחר-כך הותקפו מטרות ישראליות ויהודיות בבואנוס איירס, ארגנטינה: השגרירות הישראלית (מארס 1992), ובניין המוסדות היהודיים (יולי 1994).

טרור המתאבדים זכה לתשומת לב עולמית לאחר הפיגוע במגדלי התאומים ב-11 בספטמבר 2001, שהיה אחד האירועים הבולטים בתחילת המאה העשרים ואחת ומסמן נקודת מפנה בהיסטוריה של הטרור (Hoge & Rose, 2001). מאז פיגוע זה הולכת ומתחזקת דעתם של חוקרים ומומחי טרור שיש לראות בטרור המתאבדים איום גלובלי ובעל פוטנציאל להתפשטות לעוד אזורים בעולם (לדוגמה, Atran, 2004). כבר לפני הפיגוע בארצות הברית הזהירו מומחים מפני התפשטות טרור המתאבדים (ראו לדוגמה Jane's Intelligence Review, October 2000; ציטוטים מפי מומחים בנושא זה אצל: Gips, 2003; Van Natta, 2003).

מחקר זה מתמקד בטרור המתאבדים בסכסוך הישראלי-פלסטיני בניסיון להאיר שני היבטים מרכזיים: (א) המניעים הבולטים של המחבלים המתאבדים עצמם; (ב) הגורמים החברתיים המסייעים לטרור זה. היבטים חשובים אחרים של טרור המתאבדים, כמו הארגונים השולחים את המפגעים, המוטיבציה של ארגונים אלה, ההישגים והכישלונות של טרור המתאבדים, ההיבטים הטכניים של תהליך הוצאת פיגוע אל הפועל – כל אלה לא נבדקו במחקר הזה.

טרור המתאבדים – הגדרה ומאפיינים

פעולת התאבדות היא פעולה שבה אדם מבצע – מרצונו החופשי – מעשה שהוא מניח שיביא בוודאות למותו. לפיכך נגדיר פעולה של טרור מתאבדים כך: **פעולת טרור העושה שימוש מתוכנן באנשים הנוטלים במהלכה את חייהם מרצונם החופשי כדי לפגוע ביריב.** הגדרה זו אינה כוללת פיגוע ירי של מחבל שסיכוייו להישאר בחיים – לאחר שתקף – נמוכים מאוד, פעולה המכונה לעתים no-escape attack. ההגדרה כוללת אפוא פיגועים שבהם המחבל נוטל את חייו בעצמו, במודע ולאחר תכנון כדי לפגוע ביעד שלו. מהגדרה זו משתמע שמותו של התוקף הכרחי כדי שפעולתו תוגדר התקפת התאבדות. אם התקפת ההתאבדות מכוונת כלפי אזרחים, הרי זוהי פעולת טרור על-פי כל ההגדרות. לעומת זה, יש גישות שונות כלפי התקפת התאבדות על מטרה צבאית. התקפה כזאת על כוחות צבאיים לוחמים לא תוגדר לרוב פעולת טרור. התקפה על כוחות שאינם לוחמים או שאינם במצב לחימה עשויה להיחשב בעיני מומחים ופוליטיקאים שונים לפעולת טרור ובעיני אחרים – פעולה לגיטימית. השימוש בהתקפות התאבדות ככלי נשק מופיע גם בשדה הקרב המודרני. הדוגמה ההיסטורית הידועה ביותר היא טייסי הקמיקאזה היפאנים שבשלהי מלחמת העולם השנייה התרסקו עם מטוסים מלאי חומר נפץ על כלי השיט של צי ארצות הברית וגרמו אבדות רבות ונזקים כבדים (Axel, 2002; Maurice, 1993). דוגמה שונה התרחשה במלחמת איראן-עיראק בשנות השמונים של המאה העשרים. במלחמה זו הפעילו האיראנים יחידות מיוחדות (שנקראו באסיג') של צעירים ונוער, שתפקידם היה לרוץ מול האויב כדי לפוצץ מוקשים וכך לפנות

דרך ליחידות התוקפות. נערים אלה ענדו על צווארם מפתח שאמור לפתוח להם את דלתות שערי גן העדן (ברזילי, 2002; Taheri, 1986). דוגמאות אלה ממחישות שפעולות התאבדות מסוגים אלה אינן בקטגוריה של טרור מתאבדים היות שהן כוונו לפגוע בכוחות אויב לוחמים. הגורמים המבצעים טרור מתאבדים מפרשים פעילות זו בדרך שונה. לטענת הפלסטינים, למשל, אין מדובר בפעולות התאבדות (האסורות על-פי דת האסלאם), אלא בפעולות של **הקרבה עצמית** (או מסירת נפש, אִיסְתִּשְׁקָאד) ובהתנגדות לגיטימית לכיבוש. לדברי השיח' עפרמה צברי, המופתי של ירושלים: פיגועי ההתאבדות נגד אזרחים ישראלים הם "דבר לגיטימי, כל עוד ממשיכה ישראל בכיבוש האדמות הפלסטיניות... פיגועי התאבדות אסלאמיים הם מענה לגיטימי לפעולות הצבא הישראלי נגד הפלסטינים" (הארץ, 30 במארס 1998).

טרור המתאבדים הפך לאמצעי הלחימה המוביל של הפלסטינים, ובשנים האחרונות, עם העלייה הדרמטית בשימוש בו, רבים מגדירים אותו כאיום אסטרטגי על מדינת ישראל, כלומר איום על היכולת של מדינת ישראל לנהל שְׁגֶרֶת חיים תקינה ולממש את יעדיה בתחום החברה והכלכלה. הפלסטינים רואים בהתקפות ההתאבדות נשק אסטרטגי שבכוחו להביא לאיזון בין העליונות הצבאית והטכנולוגית של ישראל לבין היכולת הפלסטינית (Luft, 2002). כתבים שונים, ובהם פלסטינים, מכנים את טרור המתאבדים "פצצה חכמה של העניים". המחבלים המתאבדים אינם פועלים באופן עצמאי אלא בשליחות ארגוני הטרור הפלסטיניים (לדוגמה, השימוש בטרור מתאבדים ע"י ארגון החמאס ראו Dolnik & Bhattacharjee, 2002). לארגונים אלה יש הנהגה מדינית וצבאית ותשתית המאפשרת להכין מטען נפץ ולהוציא אל הפועל פיגוע התאבדות. פעולת ההתאבדות עצמה היא החוליה האחרונה בשרשרת ארגונית ארוכה (Sprinzak, 2000a; 2000b). הוצאה לפועל של פיגוע התאבדות מחייבת את הארגון המבצע בשרשרת של הכנות שמעורבים בה מנגנונים של פעילים וסייענים של הארגון, שתפקידם להוציא את ההחלטה לפועל (לשרשרת הפעולות והשלבים ראו: שי, 2003, עמ' 42). עניינים אלה אינם בתחום מחקרנו זה.

נחלק את פעילות ההתאבדות לשתי תקופות משנה – עד אינתיפאדת אלאקצה ולאחריה. א. מאפריל 1993 (פיגוע ההתאבדות הראשון בתחומי ישראל) עד פרוץ אינתיפאדת אלאקצה, ב-29 בספטמבר 2000, פעלו 61 מחבלים מתאבדים – 41 מהחמאס, ו-20 מהג'יהאד האסלאמי – מהם התפוצצו 43 (70%) והשאר נתפסו לפני שביצעו את זממם.

ב. החל מתחילת אינתיפאדת אלאקצה ועד לתחילת מאי 2004 פעלו 274 מחבלים ומחבלות מתאבדים/ות, המשתייכים לארגונים הבאים: 99 השתייכו לחמאס, 70 לפתח־תנזים, 67 לג'יהאד האסלאמי, 10 לחזית העממית, ו-28 לאחרים. מתוך 274 הפעולות רק 142 התפוצצו (52%) הלכה למעשה ב-132 פיגועים (כלומר בכמה פיגועים

התפוצצו יותר ממחבל אחד), והשאר נתפסו. נתון זה מלמד על הצלחה מרשימה של שירותי הביטחון של ישראל בסיכול פעולות מסוג זה. חשוב לציין כי פיגועי ההתאבדות מהווים פחות מאחוז מכלל הפיגועים שבוצעו כנגד ישראל מאז החלה האינתיפאדה אך הם גבו את מרבית הנפגעים.

חתכים נוספים של פיגועי ההתאבדות באינתיפאדת אלאקצה מצביעים על הנתונים האלה:

א. רוב המתאבדים הם צעירים: כ-81 אחוז בני 17 עד 23; כ-19 אחוזים בני 24 עד 48 (רק שני מתאבדים היו בני 46 ו-48).

ב. רוב המתאבדים באו מיהודה ושומרון (הגדה המערבית) – כ-84 אחוז; 15 אחוזים באו מעזה; ומתוך ישראל בא מחבל מתאבד אחד.

ג. רוב המתאבדים רווקים – כ-93 אחוזים; נשואים – כשבעה אחוזים.

ד. רוב המתאבדים הם משכילים: השכלה יסודית – כ-14 אחוזים; השכלה תיכונית – כ-51 אחוזים; השכלה גבוהה – כ-32 אחוזים. כלומר, כשליש מהמחבלים המתאבדים היו סטודנטים או בוגרי אוניברסיטה – זהו שיעור גבוה בהרבה משיעור האקדמאים בכלל האוכלוסייה הפלסטינית.

נוטים לחלק את אינתיפאדת אלאקצה לשתי תקופות משנה: האחת – עד דצמבר 2001 והשנייה – מאז והלאה. עד דצמבר 2001 בוצעו פיגועי ההתאבדות על ידי החמאס והג'יהאד האסלאמי. בדצמבר 2001 הצטרפו לטרור המתאבדים גם אנשי פת"ח – תנזים ואנשי "ההתנגדות העממית" של הפת"ח (פיגוע התאבדות ראשון בשם הפת"ח התרחש בחדרה ב-29 בנובמבר). בנוסף, התרחב המגוון האנושי של המחבלים המתאבדים – נשים הצטרפו למאגר המתאבדים (עד ינואר 2004 התפוצצו שבע מחבלות מתאבדות (ראו פירוט אצל Victor, 2003). עד סוף שנת 2003 נעצרו 24 מחבלות מתאבדות לפני שביצעו את "המשימה" (פרי, 2003).

המעבר לשלב השני מאופיין לא רק בעלייה באינטנסיביות של התקפות ההתאבדות ובעלייה במספר הנפגעים הישראלים (פירוט אצל Radlauer, 2002), אלא גם בעלייה בולטת בתמיכה של דעת הקהל הפלסטינית בטרור המתאבדים המכוון נגד אזרחים במדינת ישראל. עד דצמבר 2001 אחוז התמיכה בטרור המתאבדים היה פחות מחמישים אחוז, לפי משאלי דעת קהל בקרב הפלסטינים. לדוגמה, בדצמבר 2003, על-פי סקר של המרכז הפלסטיני לסקרי דעת קהל, 49.5 אחוזים מן הנשאלים סברו שיש להמשיך בפיגועי ההתאבדות, לעומת 35.6 אחוזים שסברו שיש להפסיקם (ווינט, 24 בדצמבר 2003). במילים אחרות – עלייה בלגיטימציה שנותנת החברה הפלסטינית לטרור המתאבדים (בנושא זה ראו גם Bloom, 2004).

יתרה מזאת, ניכר גם שינוי בתפיסה של הגדרת הטרור בעיני החברה הפלסטינית, ולפיו

קיים איזון בין הטרור הפלסטיני כתשובה לגיטימית לטרור הישראלי (ראו סקרי דעת קהל שוטפים של הפלסטינים, המתפרסמים אחת לכמה חדשים באתר האינטרנט של The Palestinian Center for Policy and Survey Research: www.pcpsr.org). אחד ההיבטים הבולטים של שינוי זה ניכר במסרים של מערכת החינוך המעודדים ילדים ובני נוער לפעולות של הקרבה עצמית (Burdman, 2003). בשלב הזה נוצרה בחברה הפלסטינית "תרבות של קדושים" (martyrdom) (Brooks, 2002). הפלסטינים מודעים למחיר הגבוה שהם משלמים בשימוש במתאבדים, אך רובם תופסים פעולות אלה כהצלחה גדולה. הם רואים את ההישג לא רק בהרג ישראלים, אלא גם בפגיעה הקשה בכלכלת ישראל, בתיירות אליה ובפגיעה הקשה במוראל של תושבי ישראל (Luft, 2002).

עד כה כל המחבלים והמחבלות המתאבדים הם מוסלמים, אין השתתפות של נוצרים במעשי ההתאבדות (Margalit, 2003). עוד מאפיין של טרור המתאבדים בישראל הוא השימוש בילדים/נוער בני פחות מ-18 (ראו: Dickey, 2002; Battersby, 1995; Bartholet, 1995).

מטרות המחקר

טרור המתאבדים בעולם הוא תופעה רבת-שנים, שסיבותיה עדיין נעלמות. לשאלה מדוע אנשים כה רבים מוכנים להיהרג כפצצות אנושיות ולקטול עמם חפים מפשע, עדיין אין הסבר טוב. הבנת התופעה חשובה בכל סכסוך פוליטי ודתי שבו היא קיימת, בין היתר בשל מחיר הדמים שהיא גובה. קשה מאוד לחקור את התופעה ולו משום שלא ניתן לחקור את המחבלים המתאבדים לפני המעשה וודאי שלא לאחר מעשה. שלשו הן מטרותיו של המחקר הנוכחי, המתמקד רק במניעים האישיים של המחבלים המתאבדים:

א. **להציג טיפולוגיה** (חלוקה לטיפוסי-אב) של המחבלים הפלסטינים המתאבדים כנקודת מבט אפשרית, בנוסף לאלה הקיימות, להבנת התופעה. המושג אב-טיפוס במחקר הנוכחי מכווון לקבוצה תיאורטית ונכללים בו מחבלים מתאבדים שהמניע המרכזי שלהם דומה, וכפועל יוצא גם המסלול שעברו מגיוס ועד ביצוע הפעולה – דומה.

ב. **לזהות את התנאים** ההכרחיים והגורמים המסייעים לכל אחד מטיפוסי-האב של המחבלים המתאבדים

ג. **להשוות את הטיפולוגיה** המוצעת במחקר זה להסברים המוצעים בספרות. בהמשך לכך, ינסה מחקר זה להבחין בין ההסברים המוצעים בספרות לבין יכולת ההכללה של כל אחד מההסברים הללו לכלל המחבלים המתאבדים בסכסוך הישראלי פלסטיני. בשל מגבלות החומר שעמד לרשותנו אנחנו רואים מחקר זה כמחקר חקרני (exploratory) ראשוני בלבד, שנועד לספק מסגרת תיאורטית למחקרים נוספים בתחום זה.

פרק א

שיטת המחקר

המחקר הנוכחי עושה שימוש בניתוח תוכן איכותני (qualitative) תוך התמקדות בזיהוי דפוסי התנהגויות חוזרים, הן של הפרט והן של החברה, בתוכה צומחים המחבלים המתאבדים (ראו: Kimhi & Even, 2003).

תהליך העבודה היה כרוך בשלושה שלבים עיקריים: איסוף, מיון, וניתוח. (א) איסוף – הצעד הראשון כולל איסוף טקסטים כתובים העוסקים בטרור המתאבדים, שפורסמו בספרות ומכילים אחד או שניים מהנושאים הבאים:

(1) ההיבט האישי של טרור המתאבדים – תיאור המאפשר, לכאורה, לזהות מניע/ים מרכזיים לפעולת טרור התאבדות, בין אם נאמר על ידי המחבל עצמו (למשל בצוואה שהשאיר) או על ידי סביבתו הקרובה (תיאור מפי בני משפחה, הורים, חברים). בחומר זה נכללו גם מקורות שכללו פרטי רקע של המחבל (משפחה, לימודים, דתיות וכו'), ומסלול גיוס (כיצד גויס, לאיזה ארגון).

(2) ההיבט החברתי/תרבותי של טרור המתאבדים – חומר מגוון העוסק בהיבטים שונים של טרור המתאבדים בחברה הפלסטינית, המאפשר לזהות תנאים הכרחיים וגורמים מסייעים לטרור זה (לדוגמה, תגובות הרחוב הפלסטיני כלפי משפחות המתאבדים, צורות שונות של הבעות תמיכה בהם, פעולות הנצחה של המתאבדים, הטפה דתית, עידוד הפעולות בתקשורת הפלסטינית ובמערכת החינוך וכו').

(ב) מיון המידע בהתאם למניע המרכזי של פעולת טרור המתאבדים ו/או בהתאם לתנאים הכרחיים וגורמים מסייעים (כולל חומר על ההיבט החברתי/תרבותי של טרור המתאבדים). המידע אודות מחבל מתאבד יכול לכלול פסקה אחת, מספר פסקאות, או אפילו ראיון שלם. לצורך הכללתו של תיאור מסוים אודות מחבל מתאבד, נדרשה הסכמת שני החוקרים בדבר היכולת לזהות בו מניע מרכזי.

בסך הכול נכללו במאגר המידע שנבנה, תיאורים של 60 מחבלים מתאבדים (כולל מחבלות). רובם ביצעו פעולת התאבדות הלכה למעשה, ומיעוטם נמצאים בבתי-סוהר בישראל שכן הם נתפסו לפני ביצוע הפעולה. פריטי המידע שנאספו אודות המחבלים האלה מאפשרים למיין אותם לפי טיפוסים-אב כפי שיתוארו בפרק ג' של המחקר.

(ג) ניתוח תוכן איכותני (qualitative). ניתוח זה נעשה בשלושה שלבים. בשלב הראשון נערכה טיפולוגיה של המחבלים המתאבדים: חלוקה לטיפוסי-אב על בסיס המניע המרכזי לפעולת ההתאבדות ומסלול הגיוס כפי שעולה מן החומר. בשלב השני, נעשה ניסיון לזהות מהם התנאים ההכרחיים וכן מהם הגורמים המסייעים לכל אחד מארבעת טיפוסי-האב: (א) **תנאים הכרחיים** פירושה תנאים שבלעדיהם קטן מאד הסיכוי להופעת אב-טיפוס מסוים, והם בדרך כלל ייחודיים לכל אב-טיפוס. (ב) **הגורמים המסייעים** פירושה גורמים שקיומם עוזר אך לא הכרחי ומשקלם היחסי שונה בכל אחד מארבעת טיפוסי-האב של המחבלים המתאבדים. בשלב השלישי של הניתוח נערך ניסיון לזהות תכונות אישיות דומיננטיות לכל אב-טיפוס.

מגבלותיו העיקריות של המחקר הנוכחי נעוצות בפערי מידע על כלל אוכלוסיית המתאבדים ובהסתמכות על מקורות משניים. מטבע הדברים אי-אפשר לבחון את המחבלים המתאבדים עצמם באמצעות ראיונות, שאלונים ושאר כלים מקובלים במחקר. לאחר שביצעו את פעולתם לא נותר את מי לראיין, ולפני שביצעו את פעולתם אי-אפשר ליצור עמם מגע שכן הם יעשו הכול כדי לשמור את כוונתם בסוד. אפשר לחקור מחבלים מתאבדים שנתפסו בדרך לפעולה ונכלאו, אך גם לחקר מחבלים שנתפסו יש, כאמור, מגבלות רציניות. במקרים אלה יש בעיות, כמו נכונות האסירים לשתף פעולה ומידת הכנות של תשובותיהם. לדוגמה, אסיר ביטחוני ערבי-ישראלי, היושב בכלא ומראיין מחבלים מתאבדים שנתפסו, אומר כי בתנאי הכלא המחבלים לא משתפים פעולה בכנות עם מחקר מסוג זה (הס, 2003). כמו-כן אוכלוסייה זו אינה מדגם מייצג (לפחות מקצת אלה שנתפסו התחרטו ברגע האחרון או לא היו נחושים מספיק), כלומר קשה להכליל מאנשים אלה אל כלל אוכלוסיית המחבלים המתאבדים.

לנוכח המגבלות האלה נאלצנו להשתמש במקורות הקיימים – מקורות משניים: עדויות של אנשים שהכירו את המתאבד, ראיונות עם הורים, ראיונות עם מחבלים שנתפסו לפני מעשה ומסכימים להתראיין, וצוואות שפורסמו, בידיעה שחלק מהחומר אינו ניתן לאימות, מה שמחייב משנה זהירות בפירוש המידע.

בנוסף יש לזכור, כי הטיפולוגיה הנוכחית אינה מבוססת בהכרח על מדגם מייצג של מחבלים מתאבדים.

פרק ב

הגישות בספרות המחקר לטרור המתאבדים

רוב המאמרים העוסקים בטרור המתאבדים מתמקדים בשאלת המניעים: מה גורם לאנשים אלה לפוצץ את עצמם? שאלה זו חזרה ועלתה ביתר שאת לאחר פיגועי ה-11 בספטמבר. יש לשער שעצם הנכונות למות כדי לפגוע באויב, כמו-גם הפגיעה חסרת האבחנה באזרחים, והאיום שהיא מהווה על החברה, מעוררים את הרצון לנסות ולפענח תופעה זו (לדוגמה, Davis, 2003). כותבים שונים מציגים פרספקטיבות שונות בניסיונם לפענח את שאלת המניעים. רוב החוקרים מסכימים שמדובר בתופעה רבת-פנים שמקורה ביותר ממניע אחד. עם זאת, חוקרים מצביעים על מניעים שונים כעל המניעים העיקריים. בספרות העוסקת במניעי המחבלים המתאבדים ממוקד הדיון במניעי המבצעים עצמם ולא בשולחיהם, או במנהיג או המנהיגים העומדים בראש הארגון (אבחנה בין מניעים אישיים לבין מניעי הארגונים השולחים ראו אצל Moghadam, 2003a). יש הסכמה רחבה למדי שלמנהיגי הארגונים המפעילים את הטרור, כולל טרור המתאבדים, יש מטרות פוליטיות (לדוגמה: Hoffman & Doran, 2001; McCormick, 2004; Pape, 2003). יתרה מכך, גם מנהיגי דת מוסלמים משתמשים לעתים בנימוקים פוליטיים להצדקת טרור המתאבדים בסכסוך הישראלי-פלסטיני (ראו לדוגמה: Fadlallah, 2002).

בהתבסס על הספרות העוסקת בטרור מתאבדים, מיינו את ההסברים לטרור מהסוג הזה לארבע קבוצות עיקריות בהתאם לגישה הכללית העומדת ברקע ההסברים המוצעים והם: פסיכולוגיים, דתיים, סוציולוגיים, פוליטיים. במיון זה יש מלאכותיות מסוימת היות שבין ההסברים המוצעים יש מידה לא קטנה של חפיפה ויש חוקרים המצביעים על יותר מהסבר אחד. עם זאת, המיון המוצע מתבסס על המניע הזוכה להדגשה.

הגישה הפסיכולוגית

הסברים פסיכולוגיים לתופעת טרור המתאבדים מבוססים על כמה גישות פסיכולוגיות. עם זאת יש נטייה להסכמה בנושא הפרופיל הפסיכולוגי של המחבלים המתאבדים. מררי (Merari, 1990) חקר את הרקע לפעולות מחבלים מתאבדים בלבנון והגיע למסקנה שאין מאפיין

מציג מירביש (Mirvish, 2001). לדעתו תופעת המתאבדים קשורה באישיות הסמכותית (האוטוריטיטיבית) ובנטייתה לקונפורמיות קיצונית. הסבר פסיכולוגי אחר הוא של אוליבר (Oliver, 2001), המכנה את המפגעים במגדלי התאומים "איסלאמיקאזה" וטוען שטרור מתאבדים קשור לשני מצבים של המוח שיש ביניהם חפיפה: דיכאון ותוקפנות המופנית כלפי חוץ. בדומה לכך, מיסלובודסקי (Myslobodsky, 2003) רואה בטרור המתאבדים חלק מהפסיכופתולוגיה הבאה לידי ביטוי בהתאבדויות. לגישתו, הדיכאון – הן ברמה האישית והן ברמה החברתית – מהווה גורם מפתח בניסיון להבין את תופעת טרור המתאבדים. גישה אחרת רואה את המחבלים המתאבדים כמי שמאופיינים בהפרעת אישיות גבולית (Borderline Personality, ראו Lachkar, 2004).

ד. **תהליכים קבוצתיים** – טרור המתאבדים מוסבר באמצעות תהליכים קבוצתיים (group process) שבהם הפרט מאבד את עצמאותו האישית לטובת הקבוצה. התהליך הקבוצתי מנוצל ניצול ציני בידי מנהיגי ארגוני הטרור לגיוס מועמדים לפעולות התאבדות. תהליך זה דומה לתהליך הקבוצתי המאפיין כתות, ובו חברי הכת מבצעים את הוראות המנהיג בלא עוררין (ראו לדוגמה: Galanter, 1999; Olson, 1999; Schwartz, 2001).

גם וולקן (Volkan, 2002; 1997) מציע הסבר שעיקרו השפלה וקורבנות (victimization) המביאים לתהליך של איבוד הזהות האישית לטובת הזהות הקבוצתית. לדעתו יש בטכניקה הטיפוסית של יצירת מחבל מתאבד מוסלמי שני צעדים טיפוסיים: ראשית, המאמן מוצא אדם צעיר שזהותו האישית כבר מופרעת והוא מחפש אלמנט חיצוני להפנימו, כך שיוכל לייצב את עולמו הפנימי. שנית, המאמנים מפתחים שיטות אימון הכופות את הזהות הקבוצתית (אתנית/דתית) על הסדקים הקיימים בזהות האישית של המועמד לפעולה. התוצאה היא שהמועמד נהפך לסוכן של הזהות הקבוצתית – הנתפסת כמאוימת – והוא ינסה לתקן זהות זו לעצמו ולקבוצה. הריגת עצמו ואחרים אינה חשובה. מה שחשוב הוא שהפעולה של ההתפוצצות מביאה הערכה עצמית ותשומת לב לזהות הקבוצתית.

סנסטין (Sunstein, 2002) מנסה לענות על השאלה "מדוע הם שונאים אותנו" (בהתכוונו לשנאה כלפי המערב) לאחר פעולת הטרור של ה-11 בספטמבר. לדעתו, חלק גדול מהתשובה אינו טמון במשהו מיוחד לאסלאם, או לדת כלשהי, או אפילו באוסאמה בן-לאדן הנוקם, אלא בדינאמיקה החברתית ובייחוד בתהליכים של קיטוב קבוצתי (group polarization). בנתחו את התהליכים הקבוצתיים מנתח המחבר תהליכי קבלת החלטות בקבוצה כנטילת סיכון יתר והגדלת הקיצוניות של חברי הקבוצה. מסקנת המחבר היא: כאשר "הם שונאים אותנו" זוהי בדרך כלל תוצאה של תהליך חברתי שנוצר במכוון ונוצל בידי מנהיגי הטרור. אטרן (Atran, 2003) סוקר את תופעת טרור המתאבדים בעולם ומגיע למסקנה כי גורם קריטי ביצירת טרור מתאבדים הוא הנאמנות לקבוצה החברתית האינטימית של בני הגיל

(peer group). הדת אף היא מנוצלת, בידי הארגונים המגייסים ליצירת הנאמנות הקבוצתית. דתיות זו מנוצלת בידי מנהיגי הארגונים, המגייסים והמכשירים לפעולה, למען התועלת של הארגון ולא למען הפרט. מדבריו עולה שחלק עיקרי בתופעת טרור המתאבדים מקורו בתהליכים פסיכולוגיים-חברתיים, ובראש ובראשונה הצייתנות לסמכות. הוא גם מזהיר מפני "טעות השיוך הבסיסית" (fundamental attribution error), שהיא הנטייה של בני אדם להסביר התנהגות במונחים של תכונות הפרט, במונחים של האישיות, ולהתעלם במידה רבה מהגורמים הסביבתיים (Ross, 1977). לדעת אטרן יש לראות במתאבדי הטרור בני אדם שבעבורם תא הטרור (הקבוצה) הוא הכול: בני גיל, חברים, שכנים, מורים. מניפולציות פסיכולוגיות גורמות למגויסים לתפוס את הקבוצה כמשפחה פיקטיבית, שלמענה הם מוכנים למות, כשם שאמא מוכנה למות למען ילדיה (ראו גם: Begley, 2003).

וינטרוב (Wintrobe, 2003) טוען שיש להסביר את טרור המתאבדים כהתנהגות רציונאלית (גם אם קיצונית). הסברו קשור למושג הסולידאריות החברתית. לפי המודל שמציג המחבר הפרט מוותר על אוטונומיה בתמורה לסולידאריות בדרך של ויתור על רעיונותיו האישיים בתמורה לתחושות של שייכות לקבוצה. לתפיסתו של וינטרוב, זוהי התנהגות כלכלית לכל דבר: הפרט המתאבד בוחר להקריב את עצמו למען מטרת הקבוצה. התנהגות זו מצביעה שהפרט מוותר יותר ויותר על זהותו האישית לטובת הזהות הקבוצתית כפי שהיא מיוצגת בדמות המנהיג, ומאבד את יכולתו להחליט החלטות שאינן מבוססות על ערכי המנהיג.

ה. **פסיכו-אבולוציה** – גישה זו שמייצגה הוא קולין (Colin, 2002) מנסה לבחון את תופעת טרור המתאבדים בפרספקטיבה פסיכו-אבולוציונית ולהראות שתופעה של הקרבה עצמית בנסיבות שונות קיימת אצל יצורים שונים ובכללם כאלה שאין להם מוח, וודאי שלא היו יכולים להיות נתונים להשפעה דתית או לשטיפת מוח. הכוחות הדוחפים יצורים אלה לבצע את פעולתם הם גנטיים והם פועלים בהתאם לעקרונות מנדליאניים של התורשה, וניתנים להסבר באמצעות חוקי תיאורית המשחקים (game theory). על-פי גישה זו, לא מקרית היא העובדה שרוב המחבלים המתאבדים הם גברים צעירים. המחבר מביא דוגמאות מגוונות מההתנהגות האנושית וכן מחקרים התומכים בגישתו. בסיכומו הוא טוען שבזיקה לפסיכולוגיה האבולוציונית נקל לראות מדוע רוב המתאבדים הם אנשים צעירים שנפגעו מאי-צדק הרוצים להפגין אומץ לב ומוכנים למות. לפי גישה ביולוגית דומה אך כוללנית יותר מנסים להסביר את תופעת הטרור מנקודת ראות פיזיולוגית (Hubbard, 1983; Oots & Wiegele, 1985). גישה זו מדגישה את נטייתם של אנשים מסוימים להגיב בתוקפנות עקב חומרים מסוימים (נוירוטרנסמיטרים) המופרשים במוח.

ו. **חיפוש ריגושים** – גישה שונה מההסברים ומהגישות שהוצגו לעיל מציג פסיכיאטר ערבי, הפרופ' מחמד אמיראללי (מצוטט אצל פרי, 2001), ששרטט פרופיל מזווית אחרת של "המתאבדים החדשים" בעולם הערבי: "מדובר בצעירים נורמאליים, חילונים, בני המעמד

הבינוני. אין להם בעיות כלכליות"; "הם שוחרי הרפתקאות, אך איש לא יעלה בדעתו שהם מתכוונים לבצע פיגועי טרור ולהתאבד". החוקר טוען שגם הופעתו החיצונית של המתאבד החדש לא תעיד על כוונותיו. לטענתו, מאחורי כל מתאבד יש מפעילים מיומנים, המקפידים על כללי התנהגות שלא תעורר חשד. אמיראללי ביסס את מסקנותיו על סדרת שיחות עם בוגרי בתי ספר תיכוניים ועם סטודנטים במדינות ערב. "סמים קלים פינו את מקומם להרפתקאות מסוג חדש".

הגישה הדתית

בגישה זו מוצעות דת האסלאם והפרשנות הניתנת למצוות ומילוי רצון האל כהסבר העיקרי לפעולות הטרור, ובכללן טרור המתאבדים. פעולת ההתאבדות אינה נתפסת או מוגדרת התאבדות אלא הקרבה עצמית – **איסתשהאד** – שהיא פעולת הקרבה בשירות אללה. פעולת ההקרבה מוסברת כחלק מ**ג'יהאד** (מלחמת קודש למען האסלאם). בנוסף, למקריב עצמו מחכה מקום בגן העדן עם שבעים בתולות (המכונות "שחורות העין"), והוא מבטיח גם את מקומם של בני משפחתו בגן העדן (סקירה מפורטת על האסלאם ותופעת המרטרולוגיה ראו אצל Israeli, 2003. על הטרור הדתי בעולם ראו: Stern, 2003). להלן כמה דוגמאות בולטות לגישה הדתית בהסבר טרור המתאבדים.

קולברג (1998) מציג את ההיסטוריה של האסלאם והתפתחות מושג השהיד כמרכזיים להבנת תופעת טרור המתאבדים. בקוראן מופיעה המילה "שהיד" (ברבים "שהדא") במשמעות של "עד". שם נכתב (קוראן 3, אלעמראן, 140): "...כי די שהאל יידע מי הם המאמינים וייקח מביניכם שהדא" – כלומר את מי שמתו מות קדושים. קולברג מציין שמלומדים מוסלמים גרסו שהמילה "שהיד" מסמלת שהאל ומלאכיו עדים לכך שאותו אדם ראוי למקום בגן עדן או, בפרשנות אחרת, שהאל יעיד שכוונותיו היו טובות וטהורות. לדעת קולברג, תופעת טרור המתאבדים קשורה לטקסטים מהמקורות ההיסטוריים של האסלאם ומוסיף, כי "יש כאן אמנם המשכיות, אבל המצב שונה מזה שהיה בימי הביניים. יש כאן דברים שלא היו בעבר. לא היה אף פעם מצב שמדינה כמו המדינה היהודית, הנתפסת כמדינה של כופרים, הוקמה בתוך שטח הנחשב ואקף השייך לאסלאם. לדבריו, התנועות הפלסטיניות הרדיקליות מסתמכות כיום על טקסטים מימי הביניים בהסבירן את תופעת השהידים". גם להערכתו של מרגלית (Margalit, 2003), רעיון השהיד עוצמתו רבה מזו של רעיון הג'יהאד והוא תופס את דמיונם של המחבלים המתאבדים. קרמר (Kramer, 1991) מצביע על שינויים דומים גם בקרב הקהילה השיעית בלבנון. לטענתו, בתקופה האחרונה השתנתה הגישה של השיעה בלבנון וזו אימצה, בקרב קבוצות מסוימות לפחות, את רעיון המלחמה הקדושה, ובמסגרתה החובה להישרדות הוחלפה בחובה להקרבה עצמית.

הסבר דומה מציג לבציון (מצוטט אצל ברזילי, 2002). לטענתו, הציווי הפוליטי הוא "להרחיב את עולם האסלאם על חשבון העולם האחר"; "זהו תפקיד הג'יהאד. זה מצב פרמננטי. כל עוד קיים ציווי 'דאר אלחרב', לצאת לג'יהאד זו מצווה. היא מוטלת על הקהילה, אם כי לא מדובר בחובה אישית כמו תפילה או צום. כדי לעודד לצאת לג'יהאד צריך לתת למאמינים שכר, גמול, ולשם כך קיים מושג השהיד. מי שייצא לג'יהאד וייפול חלל ייחשב לשהיד, יהפוך לקדוש. מי שנלחם במערכה נקרא 'שהיד אלמערפה'. הוא ייקבר על מדיו והטיפול בו יהיה שונה. בדרך כלל גופה צריך לרוחץ לפני הקבורה. אבל שהיד, בעצם נפילתו הוא טהור ועולה ישירות לגן עדן". ואכן, עדויות רבות מצביעות כי האמונה שהמחבלים המתאבדים עולים לגן העדן היא נרחבת ביותר ומושמעת לא אחת גם מפי הורים של מחבלים מתאבדים (ראו לדוגמה: Miller, 2002; Pearlman, 2002). על אף האמונה הדתית המשפחות מתאבלות מרה על מות יקיריהן, ויש להבחין בין הצהרות לבין רגשות אבל (Wikan, 2001). קושנר (Kushner, 1996) מדגיש את הרקע ההיסטורי באסלאם לטרור המתאבדים. המתאבדים המוסלמים מבצעים מהלך של מות קדושים (martyrdom) שמקורו בהיסטוריה של האסלאם: חסין, בנו של עלי (בן דודו של מחמד) ואשתו פטימה (בתו של מחמד) יצאו בשנת 680 לסה"נ לקרב נגד הסונים בידיעה ברורה שגורלם נחרץ בקרב זה משום עדיפותם הרבה של הסונים. ואולם הם צעדו ביודעין לקראת מותם (הקרב נערך על יד כרבלא שבעיראק). לדברי קושנר, קרב כרבלא אינו אקט של התאבדות (האסורה על-פי האסלאם), אלא היא מסמלת את החובה למלא את רצון האל ולהבין שהתגמול יבוא לאחר המוות. האסלאם מדגיש שהחיים על פני האדמה אינם אלא מעבר לחיים טובים יותר לאחר מכן. מחבל מתאבד עושה מעבר שיעמיד אותו על יד גיבורים אחרים של האסלאם ולצדו של אללה (ראו גם: Andriolo, 2002; Roxanne, 2002).

דגש שונה של מקורות הטרור באסלאם מציע פז (Paz, 2001). הוא מנתח את הלגיטימציה של האסלאם לטרור המתאבדים ואומר כי התפיסה של מאבק בין האסלאם ליהדות היא ההצדקה העיקרית לשימוש הכללי בטרור, ובייחוד לטרור המתאבדים. במוקד גישה זו עומדת התפיסה שעולם האסלאם, מדינות האסלאם והמחשבה האסלאמית מתמודדים עם קשר עולמי כנגד העולם המוסלמי, כנגד הארצות המוסלמיות, וכנגד החשיבה האסלאמית. הם (הקבוצות האסלאמיות שעומדות מאחורי הטרור) מפחדים שקיים קשר שמטרתו לשתול במוחות של המוסלמים (בעיקר של הצעירים) חילוניות וכפירה. מטרת הקשר הזה לגרום להשכחת עקרונות האסלאם ולאיבוד חוט השדרה שלו (שאיננו לאומיות, קומוניזם, סוציאליזם, או כל אידיאולוגיה מערבית חשובה) כדת האמת היחידה. לפי תפיסה זו מתחולל מאבק תמידי ובלתי נמנע בין היהדות לאסלאם.

חיזוק למרכזיותה של התפיסה הדתית כמניע מרכזי לטרור המתאבדים בסכסוך הישראלי-

פלסטיני מציגה נסרה (Nasra, 2001). נסרה היא עיתונאית שחייתה שנים מספר ברצועת עזה ובשנים 1996-1999 ראינה קרוב ל-250 חברי החמאס והג'יהאד האסלאמי שהתנדבו לפוצץ את עצמם ולהיות לשהידים, וכן מגייסים ועוזרים. מסקנותיה הן שהאלמנט הדתי הוא המרכזי והחשוב ביותר בקרב המתנדבים לפעולות ההתאבדות. המניע הדתי הוא בראש ובראשונה למלא את מצוות האל, ואילו שאר התגמולים (גן עדן, שבעים הבתולות, הבטחת מקום בגן עדן לבני המשפחה) הם במקום השני. לדעת החוקרת, המניע הדתי משותף לכל המתנדבים, הבאים מרקע שונה ומגוון, לפיגועי התאבדות של ארגוני החמאס והג'יהאד בעזה (ראו גם: Pryce-Jones, 2002).

להסברים הנ"ל יש להוסיף שמאז שהחלה האינתיפאדה השמיעו מנהיגי דת חשובים באסלאם הצהרות ופסיקות בזכות פעולות ההתאבדות. אחד הבולטים בהם, יוסוף קרד'אווי ראש המרכז לחקר לימודי הסונה בקטאר, הנושא דרשה שבועית פופולארית בערוץ הטלוויזיה אלג'זירה, נתן תוקף דתי לפעולות ההתאבדות (Kelsay, 2002). כך גם מנהיגי דת בולטים בקרב הפלסטינים, כמו השיח' עכרמה צברי, המופתי של ירושלים והשטחים הפלסטינים (Middle East Media & Research Institute, 2001, June 25). עם זאת, גם בין אנשי דת בחברה הפלסטינית מתחולל ויכוח בנושא פיגועי התאבדות (ראו לדוגמה: Ateek, 2002).

הגישה הסוציולוגית

הגישה הסוציולוגית מציגה מגוון של הסברים חברתיים הגורמים לאנשים להגיע לארגונים קיצוניים ובכללם כאלה המפעילים טרור מתאבדים. הסברים אלה מייחסים את מקורות הטרור לכמה גורמים: עוני, העדר השכלה, דיכוי חברתי, חוסר יכולת למוביליות חברתית, חוסר תקווה לשינוי חברתי (Wikan, 2001) ועוד. אחד ההסברים הבולטים והשנויים במחלוקת הוא ההשערה, שאחת הסיבות העיקריות לטרור בעולם, ובכלל זה טרור המתאבדים, הוא העוני וחוסר השוויון. מנהיגים פוליטיים ועיתונאים הרבו להשתמש בעוני ובערות כהסבר לקיומו של הטרור (דוגמאות להתבטאויות של פוליטיקאים: Blair, 2002; Pipes, 2001; Atran, 2003). גם דוברים של ארגוני הטרור ברצועת עזה ובגדה המערבית משתמשים לעתים תכופות בהסבר הכלכלי. לדוגמה, מחמוד אלזהאר, מראשי החמאס ברצועת עזה, אמר: "די לראות את העוני במחנות הפליטים כדי להבין את הגורמים המזינים את הכוח של תנועת ההתנגדות האסלאמית" (Pipes, 2001, p. 14).

מחקרים שבדקו את הקשר בין טרור לבין עוני והשכלה (Krueger & Maleckova, 2002), וחוקרים שבדקו סקרים בנושא הטרור (Pipes, 2001), לא מצאו תמיכה להשערה זו. נהפוך הוא, הרושם המתקבל ממחקרים שונים הוא, שהטרוריסט "הממוצע" הוא בעל השכלה גבוהה מהממוצע בארצו והוא מהמעמד הבינוני ולא מהשכבות הנמוכות (ראו גם: Dershowitz,

לדוגמה, (Kushner, 1996; 2004). במחקר שהשווה טרוריסטים מתאבדים לטרוריסטים שאינם מתאבדים באינתיפאדת אלאקצה (Pedahzur, Perliger & Weinberg, 2003), נמצא שהמחבלים המתאבדים מבוגרים יותר ונוטים יותר להיות מעורבים בפעילות אנטי-ישראלית קודמת, אף שתהליך הגיוס וההכשרה של שתי הקבוצות אינו שונה מהותית. במחקר אחר (Moghadam, 2003b), שבדק הבדלים בין מחבלים מתאבדים לאלה שאינם מתאבדים, נמצא שהמתאבדים הם המבוגרים יותר, בעלי פחות קשרים משפחתיים, בעלי רקע דתי עמוק יותר (יותר מחבלים מתאבדים למדו בבתי ספר דתיים ורבים יותר היו קשורים לארגונים דתיים, לעומת מחבלים אחרים). כמו-כן המחבלים המתאבדים באו מיישובים פחות מבוססים מאלה של המחבלים הלא מתאבדים, ובדרך כלל פעולת ההתאבדות לא הייתה פעולת הטרור הראשונה שבה הם היו מעורבים. ממצאים אלה עומדים בניגוד לחלק ממאפייני הסטריאוטיפ של המחבל המתאבד: צעיר, חסר השכלה, דתי ורווק.

גם נתוני המחבלים המתאבדים שהתפוצצו בישראל במהלך האינתיפאדה השנייה מצביעים על כך שחלקם בעלי השכלה גבוהה. אחד מהם היה מחמד אלע'ול, תלמיד מ.א באוניברסיטת אלנג'אח בשכם, המכונה "מכללת המתאבדים" מאחר שלמעלה משלושים מתאבדים למדו במוסד האקדמי הזה. כמחצית מ-120 המתאבדים היו בעלי השכלה אקדמית, עוד 35 אחוזים בערך בעלי השכלה תיכונית והיתר – בעלי השכלה יסודית. מדובר אפוא במתאבדים היודעים היטב מהו האמצעי שהם מפעילים (שקד, 2003; 2002, יוני).

לתחום ההסברים החברתיים-כלכליים אפשר לשייך גם את ההסברים התולים את מקורות הטרור בתהליכי הגלובליזציה (Norberg-Hodge, 2001). על-פי גישה זו, יש קשר ברור בין הפצה גלובלית של חד-תרבותיות (תרבות הצריכה והמודרניזציה) לבין מתחים אתניים ועלית פונדמנטליזם דתי.

הגישה הפוליטית/לאומית

ההסברים הפוליטיים תולים את המקור לטרור המתאבדים במצב הפוליטי. לפי גישה זו הכיבוש, המאבק לשחרור לאומי, לעצמאות הם המניעים העיקריים לשימוש בטרור מתאבדים. הסברים אלה שכיחים בהתבטאויות של מנהיגים פוליטיים, הרואים בפתרון הפוליטי את התרופה העיקרית לטרור המתאבדים. דוגמה להסבר כזה מוצאים בטיעון שטרור המתאבדים במזרח התיכון מקורו בייאוש של הפלסטינים מכך שממשלתם אינה יכולה לעשות דבר כדי לשחרר אותם מההשפלה ולשפר את מצבם (ראו לדוגמה: Telhami, 2002). לפי הסברים אלה, ביסודו של דבר כדי להילחם בטרור המתאבדים יש להגיע לפתרון פוליטי. לדוגמה, פרופ' מק-קאולי (McCaulley) מסביר את תופעת טרור המתאבדים וטוען שאין בשנאת האויב הסבר מספק לתופעה זו. לדעתו, ברגע שלפלסטינים תהיה תקווה ומדינה משלהם, ייחלש

טרור המתאבדים באופן מהותי (Chronicle of higher education, 2002). יש אף מי שמאשימים בפירוש את ישראל, שבמדיניות הכיבוש שלה היא יוצרת את המחבלים המתאבדים (לדוגמה: Pearlman, 2002).

ההסברים הפוליטיים מסתמכים גם על דוגמאות ממקומות אחרים בעולם. לדוגמה, דל (Dale, 1988) חקר את ההיסטוריה של הטרור הדתי באסיה המוסלמית (אינדונזיה, הודו והפיליפינים) והגיע למסקנה שטרור המתאבדים, היה רק חלק קטן מהמאבק האנטי-קולוניאליסטי של המיעוטים המוסלמים בארצות אלה. יותר מכך, לטענתו טרור זה מבטא ייאוש וחוסר יכולת צבאית. טרור המתאבדים, המבוסס על הנחיה דתית ומבוצע בהתאם לתפיסה טקסית, לדברי החוקר, נדיר במאה העשרים. להוציא את המקרה האיראני או זה של השיעה בלבנון, רוב ההתקפות הוצדקו באידיאולוגיה חילונית של מאבק לשחרור לאומי. דומה טענתו של אספוסו (Esposito, 2002); לדבריו, המוסלמים הרדיקלים לא רק שונאים את מה שארצות הברית מייצגת, אלא גם את מה שהיא עושה במזרח התיכון. לדעתו, הנושא הפלסטיני הוא המכשול העיקרי במערכת היחסים הנוכחית בין מוסלמים לבין המערב. חוקרים אחדים יוצאים נגד ההסברים שלפיהם הטרור הוא תוצאה של משטר דיכוי. לדוגמה, לקוויר (Laqueur, 1968) טוען שהמתאם בין משטר דיכוי לבין טרור בתקופתנו אינו ברור כלל, והעובדות מראות שבתקופה המודרנית ככל שהמדינה נתונה לדיכוי חזק יותר, כך יש פחות טרור. כמ-כך טוען המחבר שמעולם לא היה לטרור סיכוי בדיקטטורה, ואילו משטרים דמוקרטיים בדרך כלל אינם משוחררים מהבעיה.

פאפ (Pape, 2003) חקר את כל פיגועי ההתאבדות שהיו בעולם משנת 1980 עד שנת 2001. לדעתו, ההסברים הקיימים לתופעה אינם עונים על השאלה המרכזית: מדוע? לדוגמה, ההסברים הדתיים-האסלאמיים אינם מסבירים מדוע המובילים בעולם בטרור המתאבדים הם הטמילים, שהם קבוצה הדוגלת באידיאולוגיה מרקסיסטית/לניניסטית (ואינם מוסלמים). גם ההסברים הפסיכולוגיים נסתרים על ידי הטווח הרחב של רקע סוציו-אקונומי של המחבלים המתאבדים. לדעתו של פאפ, בשונה מההסברים הקיימים, טרור מתאבדים פועל על-פי אסטרטגיה לוגית של מנהיגי ארגונים, המתוכננת לאלץ דמוקרטיות ליברליות מודרניות לוותר ויתורים טריטוריאליים משמעותיים. יותר מכך, בעשרים השנים האחרונות יש עלייה בשימוש בטרור מתאבדים משום שהטרוריסטים למדו שטרור המתאבדים משתלם. הצלחתו של טרור המתאבדים להשיג מטרות פוליטיות הוא הסיבה העיקרית להתרחבות השימוש בטרור זה.

הופמן ומק-קורמיק (Hoffman and McCormick, 2004) מציגים גישה לפיה ניתן לחשוב על טרור מתאבדים כצורה של אסטרטגית "סימון" (signaling strategy). הסימון שמתכוונים הטרוריסטים לשלוח הוא שעדיף למדינה לקבל את העסקה המוצעת כיום מאשר להמשיך

ולהחזיק בתקווה שתוכל להרתיע, להכיל, או לחסל את האיום של אלימות רבה יותר בעתיד. מסקנת המחברים היא שטקטיקת ההתאבדות אומצה ע"י מספר גדל והלך של ארגוני טרור מסביב לעולם בגלל שפעולות ההתאבדות הן מזעזעות, קטלניות, יעילות, בטוחות וקשה ביותר להפסיקן.

בלום (Bloom, 2004) מדגישה שני גורמים התומכים ומעודדים טרור מתאבדים בישראל: תחרות בין הארגונים השונים על יוקרה ופופולאריות, ותמיכה רחבה של הציבור הפלסטיני. טרור המתאבדים, עבור הארגונים הפלסטינים, הוא הצורה האולטימטיבית של התנגדות לכיבוש. הכיבוש ותוצאותיו השליליות מהווים חלק בלתי נפרד מהמוטיבציה לטרור המתאבדים. מסקנת המחברת היא שאין לבעיה זו פתרון צבאי אלא רק פתרון מדיני, ועד לפתרון היא מנבאת שהשימוש בטרור המתאבדים ילך ויגדל. גם הפלסטינים עצמם משתמשים בנימוקים פוליטיים כדי להצדיק את הפגיעה באזרחים. על-פי ארגון אמנסטי, העמדות שמציגים הפלסטינים מתבססות על הטיעון שהם (הפלסטינים) מעורבים במלחמה בכובש, והן הדת והן החוק הבינלאומי מאפשרים שימוש בכל האמצעים כדי להילחם בכובש, כולל פגיעה באזרחים (Amnesty International, 2002).

סיכום הגישות בספרות

לסיכום הגישות להסבר טרור המתאבדים אפשר להצביע על כמה נקודות בולטות: א. על אף חילוקי דעות (ניסיון לשרטט פרופיל פסיכולוגי של הטרוריסט הדתי, ושל מחבלים המוכנים להתאבד, ראו במחקר על אנשי חזבאללה בלבנון, אצל Schbley, 2003), מסכימים רוב החוקרים שאי-אפשר להציג פרופיל פסיכולוגי אחד של מחבל מתאבד, ומדובר בתופעה מורכבת המושפעת מגורמים רבים (ראו גישה שונה אצל Lester, Yang, & Lindsay, 2004). במילים אחרות, קיימת שונות גבוהה בין המחבלים המתאבדים וקשה להבחין במאפיינים משותפים.

ב. חוקרים המנסים להסביר את מניעי המחבלים המתאבדים מציעים הסבר אחד מרכזי לתופעה (למשל הניסיון להסביר את פיגועי ההתאבדות בעזרת הפסיכולוגיה של תהליכים קבוצתיים), ואין הם מגבילים את ההסבר לקבוצה מסוימת של מחבלים מתאבדים, ואף לא מנסים ליצור אינטגרציה של הסברים. חוקרים אחרים מציעים תרכובת של מניעים, הפועלת בר־בזמן, אך אינם מציעים אבחנה ביניהם (לדוגמה: Dolnik, 2003).

ג. יש בדרך כלל הסכמה בספרות המחקר כי טרור המתאבדים שונה מהותית מתופעת ההתאבדות לפי הגדרתה הפסיכולוגית. לפי התפיסה הפסיכולוגית המקובלת, התאבדות מתלווה פעמים רבות לדיכאון ויש בה יסודות של תפיסה של חוסר כל אפשרות לשיפור בעתיד, רצון למות, כוונה למות והרגשה ברורה שהחיים כפי שהם לא ראוי לחיותם (Leenaars, 2003).

1993) (ראו גישה שונה אצל Lester et. al. 2004). יסודות אלה אינם מאפיינים ברוב המקרים את המחבלים המתאבדים, חוץ מהכוונה למות. למשל, מחקר של אורון (מצוטט אצל וורגפט, 2003) מצביע שאין דמיון בין התאבדות שאינה קשורה לטרור לבין מה שנהוג לקרוא פיגועי התאבדות. אצל המחבלים המתאבדים יש מניעים שונים, והם אינם רואים את עצמם מתאבדים, אלא לוחמים המקריבים את עצמם למען קהילתם. זאת הסיבה שחוקרים מציעים שמות חלופיים לפיגועי ההתאבדות כמו "איסלאמיקזה" או "מפוצצים עצמם לדעת". אף-על-פי-כן במאמר זה נמשיך להשתמש במונח "טרור מתאבדים" בהיותו המונח המקובל בספרות.

לסיום, סקירת הספרות מלמדת, שמצד אחד אין פרופיל פסיכולוגי אחד של המחבל הפלסטיני המתאבד ומצד אחר יש בכל זאת מניעים מסוימים לביצוע פיגועי התאבדות, ותנאים סביבתיים מסוימים מאפשרים את ביצועם. מסקנה זו מעוררת את השאלה האם ניתן לענות ביתר ספציפיות על השאלה: **מי הם המחבלים הפלסטינים המתאבדים?** שאלה זו הייתה האתגר העיקרי למחקר שיוצג בהמשך ובו ננסה להצביע על התאמה אפשרית בין ההסברים שהוצעו (דתי, פסיכולוגי וכו') לטרור המחבלים המתאבדים, לבין קבוצות ספציפיות של המתאבדים הפלסטינים.

פרק א'

טיפולוגיה של מחבלים מתאבדים פלסטינים

ממצאים כלליים

מניתוח המידע שנאסף ממקורות המידע השונים על ארבעה טיפוסים של מחבלים מתאבדים: הדתי-פנאטי; המנוצל; הנוקם-הפסיכולוגי; הלאומי-פנאטי. לכל אחד מהם יש מניע מרכזי אופייני ובדרך כלל גם "מסלול" ייחודי שמביא אותו לביצוע פעולת ההתאבדות. מדובר בטיפוסים תיאורטיים, שכן במציאות פועלים גורמים רבים בזמנית. ואמנם חלק מהמחבלים המתאבדים שנכללים בקבוצה שנבחרה בעבודה זו, הם בעלי יותר ממניע אחד. בחרנו לשייך אותם לאב-טיפוס ספציפי על בסיס המניע הבולט לפעולתם, כמו גם על בסיס הידוע לנו באשר למסלול גיוסם ונתוני הרקע שלהם.

שישים המחבלים המתאבדים שפרטי פעילותם ואורח חייהם נבחנו בעבודה זאת סווגו לארבעה טיפוסים-אב כמוצג בטבלה 1 שלהלן:

טבלה 1: מיון המחבלים המתאבדים שנבחנו בעבודה זו לפי טיפוסים-אב

ס"ה	אב-טיפוס
27	דתי פנאטי
15	מנוצל
13	נוקם
5	לאומי פנאטי
60	ס"ה כ

מניתוח המידע שנאסף עולה כי לכל אחד מארבעת טיפוסים-האב שהוזכרו לעיל יש גורמים הכרחיים ייחודיים משלו. הניתוח מצביע גם על כך שיש חפיפה בין התנאים המסייעים של טיפוסים האב השונים של המחבלים המתאבדים. השוני הוא במשקלו היחסי השונה של כל אחד מארבעת התנאים המסייעים המרכזיים ואלו הם: (1) סביבה חברתית תומכת. (2) תקשורת אוהדת שמפיצה את המידע בקרב האוכלוסייה התומכת. (3) מנהיגות רוחנית שמדרבנת. (4) סיוע כספי וחברתי למשפחת החלל.

בנוסף לכך, נמצא כי בכל מקרה של פיגוע התאבדות מתקיימים שלושה תנאים המשותפים לכל אבות הטיפוס והם: (1) אדם שיש לו לפחות מניע אחד ומוכנות לבצע את הפעולה; (2) מערכת שיש לה תשתית טכנית שמאפשרת לתכנן ולבצע פיגוע התאבדות; (3) החלטה של הגורם השולט במערכת לבצע את הפעולה. לא מצאנו אף דוגמה אחת לכך שביצוע פיגוע התאבדות נעשה על ידי אדם בודד, ללא קשר לארגון כלשהו.

טבלה 2 המוצגת בסוף פרק זה, מסכמת את עיקרי הממצאים: טיפוס־האב של מחבלים מתאבדים, התנאים ההכרחיים, הגורמים המסייעים, והשערה בדבר התכונות הדומיננטיות של כל אחד מארבעת טיפוס־האב.

ארבעה טיפוס־אב של מחבלים מתאבדים

האב־טיפוס הדתי־הפנאטי

אב־טיפוס זה מייצג את המחבלים המתאבדים שהמניע הבולט ביותר לפעולתם הוא המניע הדתי. בין הנימוקים המוזכרים: פעולת הקרבה עצמית, ג'יהאד, עלייה לגן העדן עם כל "הכיבודים" המחכים לשהיד ובהם הבטחת מקום בגן העדן לבני משפחתו. המשתייכים לאב־טיפוס זה מאופיינים בדרך כלל בגוון דתי, הם משתייכים בדרך כלל לארגוני האסלאם (חמאס, ג'יהאד אסלאמי), הם צעירים ורובם רווקים, עד פרוץ האינתיפאדה הנוכחית הם עברו בדרך כלל הכשרה דתית ואימונים לפעולה. ואולם מתחילת האינתיפאדה הנוכחית אין זה כך בהכרח. אב־טיפוס זה תואם במידה רבה את ההסברים ברוח הגישה הדתית המובאים בספרות. יש להביא בחשבון שייצוגם הגדול יחסית של המחבלים מאב־טיפוס זה במדגם נובע, בין השאר, מכך שהארגונים האסלאמיים נוהגים לפרסם צוואות וראיונות של טרום־פעולה שנעשו עם המשתייכים אליהם.

התנאים ההכרחיים לאב־טיפוס הדתי הם אלה: (א) פרשנות דתית המעודדת ודוחפת לפיגועי התאבדות. (ב) מנהיגות דתית כריזמטית בעלת השפעה רבה על המועמד לביצוע הפעולה.

הגורמים המסייעים, על־פי סדר חשיבותם, הם: (א) אווירה ציבורית אוהדת בקהילה הדתית, המעלה על נס את השהידים, ובכלל זה פרסום, מתן כבוד רב והנצחה. (ב) קבוצת השתייכות המאופיינת בתהליכים אינטנסיביים של חשיבה קבוצתית. (ג) תמיכה של הקהילה במשפחת החלל.

השערה בנוגע למאפייני אישיות דומיננטיים בקבוצה זו: מאמין, נחוש, דבק במטרה, סבור שמדובר בגורל שנקבע משמים, מושפע מאוד מאנשים שבהם הוא מאמין.

אב־טיפוס דתי תואם את ההסברים של הגישה הדתית כפי שהובאו בסקירת ספרות המחקר. בעדויות שהסתמכנו עליהן יש חיזוק מסוים לכך שרעיון השהיד הוא בעל העוצמה

הרבה ביותר בין המניעים הדתיים (ראו: קולברג 1998; Kushner, 1996), ולרעיונות הג'יהאד והתגמולים המחכים לשהיד (גן העדן, שחורות העין וכו') יש חשיבות משנית. לא מצאנו במדגם הנוכחי תמיכה להסבר הגורס מאבק בלא פשרות בין האסלאם ליהדות (Paz, 2001). עם זאת מצאנו עדויות שבדינאמיקה המאפיינת אב-טיפוס דתי, יש במקרים רבים תהליכים קבוצתיים אינטנסיביים (ראו: Volkan, 2002; Sunstein, 2002; Atran, 2003; Wintrobe, 2003). העדויות שבידינו אינן מספיקות כדי לקבוע באיזו מידה אכן מדובר באיבוד הזהות האישית לטובת הזהות הקבוצתית, אך הן מצביעות על תהליכים אינטנסיביים המאפיינים קבוצות קטנות וסגורות בנוסח כתות (cults). נדגיש שבספרות המחקר לא מצוין קשר בין מניעים דתיים לבין התהליכים הקבוצתיים, כפי שמסתמן מהמחקר הנוכחי.

להלן דוגמה אופיינית לאב-טיפוס דתי-פנאטי (עוד דוגמאות ראו בנספח א): ס' בן 27, אחד מעשרה ילדים ממשפחה מהמעמד הבינוני, אשר בשנת 1948 אולצו לעזוב את מג'דל (אשקלון) למחנה פליטים בעזה. הוא הצטרף לחמאס בראשית שנות העשרה שלו ונעשה פעיל רחוב. בשנת 1989 הוא ישב שתי תקופות בבית כלא בישראל על פעילותו באינתיפאדה הראשונה, כשבין אישומיו תקיפה של חייל ישראלי. אחד מאחיו נדון למאסר עולם בישראל. הוא מספר כי החליט להתנדב לשורות הקדושים (מרטירים): "באביב 93 התחלתי להטריד את מפקדי הארגון לאפשר לי לבצע פעולה" [...] לבסוף ניתן לי אור ירוק לעזוב את עזה ולבצע פעולה בישראל". בתשובה לשאלה איך הרגיש כשנבחר לפעולת קודש השיב: "חומה גבוהה בלתי חדירה מפרידה בינך לבין גן העדן או הגיהנום. אללה הבטיח את אחד משניהם לכל יציריו. כך, על ידי לחיצה על הכפתור, אתה יכול מיד לפתוח את השער לגן העדן, זוהי הדרך הקצרה ביותר לשמים". בתארו את ההכנות לפעולת ההתאבדות אמר: "היינו במצב מתמיד של פולחן, אמרנו אחד לשני שאם הישראלים היו יודעים עד כמה אנחנו שמחים הם היו מצליפים בנו למוות. אלה היו הימים המאושרים בחיי. כוח הרוח מושך אותנו כלפי מעלה, בעוד כוח החומר מושך אותנו למטה. מי שהולך להיהפך לקדוש מחוסך ממשכת החומר. אנחנו צפנו, שחינו, בתחושה שאנחנו עומדים להיכנס לנצח. לא היו לנו כל ספקות. נשבענו שבועה בקוראן, בנוכחות אללה, הבטחה שלא להסס. הבטחת ג'יהאד זו קרויה 'בית אלרידואן', אחרי גן העדן ששמור לנביא ולקדושים. אני יודע שיש דרכים אחרות לג'יהאד. אך זו מתוקה, המתוקה ביותר. כל פעולות הקדושים, אם נעשו למען אללה, כואבות פחות מעקיצת יתוש". בקלטת הווידאו שהכין ס' הוא אומר: "מחר נהיה קדושים. רק המאמינים מבינים מה זה אומר" (ציטוט מתוך: Nasra, 2001, p. 36-37).

האב־טיפוס המנוצל

אב־טיפוס זה כולל אנשים שנוצלו בידי מנהיגי ארגוני הטרור וגויסו לבצע פעולות התאבדות. הניצול יכול להתבסס על גילו הצעיר של המועמד או על מצבו של המועמד שאינו יכול לסרב להצעה. בקרב קבוצה זו אפשר לזהות כמה תת־קבוצות:

א. **בעיות אישיות** – בני אדם המאופיינים בבעיות אישיות (למשל אישה שבעלה עזב אותה לטובת אישה אחרת מכיוון שלא יכלה ללדת), הגורמות לפרט (ההופך למחבל מתאבד) תחושות של חוסר ערך עצמי ותחושות של ייאוש מהחיים (נראה שבמקרים מסוימים הדבר מלווה בדיכאון). התנדבותם לפעולות התאבדות (ולא ברור האם היוזמה היא של הפרט או של הארגון המגייס, או של שניהם יחד) מאפשרת להם "פתרון" לבעיותיהם.

להלן מובאות שתי דוגמאות לאב־טיפוס מנוצל על רקע בעיות אישיות. מדובר במכתבים שנשלחו לערפאת, שנמצאו במקאטעה ונתפסו בידי צה"ל במבצע "חומת מגן". עשרה פלסטינים לפחות שלחו מכתבים ובהם הטיחו האשמות בראשי החמאס ובראשי ארגון חללי אלאקצה של הפת"ח, על שנטפלו לצעירים פלסטינים בכפרי הגדה המערבית וניסו לאלץ אותם להפוך למחבלים מתאבדים בטענה ש"ממילא אין לך מה להפסיד". באחד המכתבים מתלונן פקיד בכיר על ההיטפלות של מגייסי החמאס לבנו ההומוסקסואל. "אם לא תתגייס", איימו עליו, "נפיץ בכל רחבי הגדה שיש לך איידס". במכתב אחר מתלונן אזרח פלסטיני שהמגייסים ניצלו את היותו של בנו מכור לסמים, באו לבית המשפחה והציעו "להרוג שתי ציפורים במכה אחת": "נהפוך את הבן שלכם לשהיד, תקבלו פיצוי כספי אחרי שיבצע פיגוע התאבדות ותיפטרו מהבושה". (ציטוט מתוך פרי, 2002, 10 בספטמבר (עוד דוגמאות בנספח א).

כפרה על חטאים – בוגדים ש"סרחו" לפי הקודים התרבותיים (למשל האשמה בשיתוף פעולה עם ישראל, זנות, הומוסקסואליות, שימוש בסמים, עבריינות קשה אחרת, חילול כבוד המשפחה). לאלה מציגים הארגונים "הצעה שאי־אפשר לסרב לה": לבצע התקפת התאבדות ולזכות בכפרה ומחילה, לזכות בכבוד, לעזור למשפחתם ולמנוע פרסומים מביכים שימיטו קלון על בני משפחתם. המשתייכים לתת־קבוצה זו הם מי שאינם יכולים לסרב להצעה שהועמדה לפנייהם שכן הם מסכנים או את חייהם או את שלום בני משפחתם.

להלן שני מקרים של אב־טיפוס מנוצל בוגר (משתף פעולה עם ישראל): על־פי מידע שהגיע לישראל, צעיר פלסטיני, עלי אבו עומר שמו, בן עשרים, שבני משפחתו הואשמו בשיתוף פעולה ונרצחו, אולץ בידי אנשי גדודי חללי אלאקצה להסכים לצאת לפיגוע התאבדות בישראל. הצעיר הזה ואחותו נחטפו בידי אנשי הפת"ח לאחר שנחשדו כמשתפי פעולה עם ישראל. עלי אבו עומר עונה והודה שגם הוא שיתף פעולה עם ישראל וסייע לחיסול מבוקשים. אנשי הפת"ח הציבו לו שתי אפשרויות: (1) להתנקש בחיי דודו, עלי יאסין, השוהה בישראל. (2) לבצע פיגוע התאבדות. הובהר לו שבכל מקרה הוא יוצא להורג כמו משתפי פעולה אחרים,

אך אם יבחר בדרך ההתאבדות הוא יציל את כבוד משפחתו. נודע שאבו עומר סירב להתנקש בחיי דודו ולכן אנשי אלאקצה משוכנעים שהוא ייצא לפיגוע התאבדות. גיוס מחבלים מתאבדים מקרב משתפי פעולה שנתפסו זו פעולה מקובלת בין ארגוני הטרור הפלסטינים וכזה הוא גם המקרה של פלסטיני תושב טול כרם שניסה להפעיל מטען במהלך פגישה ברכבו של מפעילו מהשב"כ (על-פי וייס, 2002).

ג. **קטינים** – להגדרתנו, כל ילד/נער שעדיין לא מלאו לו 18 שנים שייך לאב-הטיפוס המנוצל. מהדוגמאות נתקלנו במקרים של גיוס נערים בני 15 ואף פחות. להלן דוגמה של קטין המסווג לאב-טיפוס המנוצל (עוד דוגמאות בנספח א): למוסא זיאדה בן ה-15 היה כל מה שרצה בבית שגדל בו, כאשר החליט לחגור חגורת נפץ ולבצע פעולת התאבדות. מונע ברעיונות אסלאמיים הוא שוכנע בידי הקיצונים האסלאמיים שגייסו אותו בנימוק שלהיהפך לפצצה חיה הוא הדבר הנאצל ביותר שהוא יכול לעשות. "זה לא היה קשה להשתכנע", אמר מוסא, "היו לי מחשבות על כך זמן רב לפני כן". מוסא נמנה עם התלמידים הטובים בבית ספרו והוא קפטן נבחרת הכדורגל. עסקי אביו מצליחים, וכאמור הוא אינו סובל מחסור. הוא החל לבוא למסגד לתפילות סדירות, כשהיה בן שבע, תחילה עם בני משפחה ואחר-כך עם חברים. הקשר אתו נוצר במסגד והוא גויס לתא של החמאס. "הם אמרו לי שטוב יותר ללכת לגן העדן [...] שחיים טובים יותר מחכים לי שם. רציתי עתיד טוב יותר בשמים", אומר מוסא, החש כעת כי ידידיו מהמסגד ניצלו את מחויבותו לאסלאם יותר מאשר את גילו הצעיר (Battersby, 1995).

התנאי ההכרחי לאב-טיפוס זה: (א) מי שאינם יכולים לסרב, או שאינם מסוגלים לעמוד בלחצים של הארגונים "להתנדב" לפעולת התאבדות, כגון ילדים ונוער. (ב) מבוגרים במצוקה (בעיות אישיות, משתפי פעולה, הומוסקסואלים, עברייני מוסר).

הגורמים המסייעים: (א) אווירה ציבורית אוהדת המעלה על נס את השהידים. (ב) הבטחה שכל חטאיו "ילבינו כשלג" והוא יכפר באופן מלא על עברו.

השערה בדבר מאפייני אישיות דומיננטיים בקבוצה זו: תלותי, חרד, מתקשה לעמוד בלחצים, מחפש הכרה.

אב-טיפוס המנוצל מוזכר בספרות אך בהקשר של מניפולציות וניצול הנאמנות לקבוצה, למשל, לגיוס מתנדבים (Atran, 2003), או ניצול בעיות בזהות האישית לצורך הגיוס (Volkan, 2002), אך לא בהקשר של ניצול ילדים וניצול בוגרים שפשוט אינם יכולים לסרב להצעה. חלק מההסברים המופיעים בספרות המחקר בתחום הגישה הפסיכולוגית תואמים את תת-הקבוצה הראשונה. לא מצאנו התייחסות בספרות לניצול קטינים ולניצול בני אדם שאינם יכולים לסרב לגיוס לפעולת התאבדות מסיבות שונות (שיתוף פעולה, סמים, זנות, הומוסקסואליות וכו'). כמו-כן לא מצאנו ציון מפורש של ניצול בעיות אישיות לצורך גיוס

לפעולת התאבדות. ניצול בהקשר לגיוס לטרור מתאבדים מוזכר בעיקר בהסברים העוסקים בתהליכים קבוצתיים (הגישה הפסיכולוגית) ולפיהם התהליך החברתי שנוצר בקבוצה הקטנה נוצר במכוון ומנוצל בידי מנהיגי הטרור (ראו לדוגמה: Atran, 2003; Sunstein, 2002).

האב־טיפוס הנוקם

אב־טיפוס זה מייצג מחבלים מתאבדים שהמניע הבולט לפעולתם הוא פסיכולוגי ביסודו: הרצון לנקמה. הנקמה יכולה להיות ברמה האישית (על בן משפחה/חבר שנהרג) או נקמה כללית בישראל על מעשיה כלפי הפלסטינים). יש מקרים שהמקור לרצון לנקמה הוא טראומה אישית שעבר הפרט (עקב פגיעה אישית או כתוצאה של פגיעה באדם קרוב), ובמקרים אחרים המקור לרצון לנקמה הוא פגיעה באנשים שהפרט לא הכיר (מותה של תינוקת מסוימת) או רצון כללי להעניש את הכובש הישראלי על הכיבוש ועל ההשפלות של הפלסטינים.

התנאים ההכרחיים לאב־טיפוס זה הם רצון לנקמה על רקע אחד או יותר מהאירועים האלה: (א) מוות או פגיעה קשה של בן משפחה או של אדם קרוב אחר. (ב) טראומה הקשורה לכיבוש הישראלי (השפלה אישית או עדות להשפלה של בן משפחה). (ג) אירוע קשה (או פיזי או פסיכולוגי) שעבר על הפרט במהלך השנים והקשור לסכסוך הישראלי-פלסטיני.

הגורמים המסייעים: (א) אווירה ציבורית אוהדת המעלה על נס את השהידים, ובכללה פעולות פרסום השמות ברבים, מתן כבוד רב והנצחה. (ב) תמיכה כספית במשפחת החלל. השערה באשר למאפייני אישיות דומיננטיים בקבוצה זו: מיואש, רודף נקם, אינו מוצא ערך רב בחייו.

אב־טיפוס הנוקם תואם את ההסברים הפסיכולוגיים המוצגים בספרות המחקר בזיקה לפגיעה פסיכולוגית עקב טראומה ויאוש (ראו: Dickey, 2002; Miller, 1996; Sarraj, 2002a; 2002b). במדגם שלנו לא נמצאו עדויות לפיגועי התאבדות המונעים בעיקר מכבוד, או לטרור מתאבדים כסטייה, או כחיפוש ריגושים. בשונה מההסברים המוצעים בספרות המחקר, ממחקרנו עולה שהרצון לנקמה אינו חייב להיות ברמה של נקמה אישית, אלא הוא יכול להיות רצון לנקמה כללית בישראל או רצון לנקמה על תינוקת שנהרגה בידי ישראלים אף שלנוקם אין כל קשר אישי עם משפחתה. עם זה, מתקבל הרושם שמניע הנקמה האישי הוא הבולט יותר אצל האב־טיפוס הנוקם לעומת המניע של נקמה כללית בישראל שאינה על רקע אישי.

דוגמה לאב־טיפוס נוקם (עוד דוגמאות ראו בנספח א): אחמד היא בחורה הכלואה בישראל. להלן קטע קצר מהריאיון עמה. "ש: תסבירי לי למה החלטת לצאת לפיגוע בישראל. האם זה היה מטעמים דתיים? אחמד: לא. זה היה משהו אישי. הייתי במצוקה. הייתי מדוכאת. ש: למה רצית להתאבד? אחמד: אתם הרגתם את החבר שלי. ש: הוא היה חבר קרוב שלך?

אחמד: כן. היינו חברים שנה וחצי. ש: חייתם יחד? אחמד: לא, מה פתאום, אין דבר כזה אצלנו. אבל היינו חברים. והוא נהרג. ש: אז מה רצית שיקרה? רצית להרוג יהודים חפים מפשע כדי לנקום את מותו? אחמד: אני לא יודעת מה רציתי. היה לי כאב גדול וכעס. [...] באו אנשים בכירים ביותר. הייתי בהלם. לא תיארתי לעצמי שזה יכול לקרות כל כך מהר. אבל הם לא נתנו לי להרהר יותר מדי. לחצו עלי. שכנעו אותי. אמרו לי – את זוכה למעמד מיוחד בקרב הנשים המתאבדות. את תהיי גיבורה אמיתית. זה לזכר ג'אד. את תתאחדי איתו בשמים. תהיי איתו יחד בגן עדן. דחפו אותי. עודדו אותי. עשיתי כל מה שאמרו לי. [...] השארתי מכתב פרידה רק ביום שיצאתי. ש: ולא כאב לך הלב עליהם? אחמד: חשבתי רק על החבר שלי". (מתוך: לוי-ברזילי, 2002, ראה פירוט הראיון בנספח 2).

האב-טיפוס הלאומי-הפנאטי

המשתייכים לקבוצה זו, שהמניע הבולט לפעולתם הוא המניע הלאומי, מסבירים את פעולתם בראש ובראשונה בסיבות כמו שחרור לאומי, כישלון תהליך השלום, הכיבוש הישראלי, המאבק להקמת מדינה פלסטינית ושחרור האסירים. הנמנים על אב-טיפוס זה משתייכים בדרך כלל לארגונים חילוניים ביסודם (כמו הפת"ח). המחבל המתאבד מטיפוס זה הוא "אידיאליסט" הפועל ממניעים פוליטיים ולא אישיים. אב-טיפוס זה תואם למדי את ההסברים הפוליטיים המוצגים בספרות, אך ייצוגו בחומר שעמד לרשותנו היה נמוך יחסית לאבות-הטיפוס האחרים, ולכן אב-טיפוס זה הוא בגדר הצעה זמנית ויש צורך במחקר נוסף כדי לבססה.

התנאים ההכרחיים לאב-טיפוס הלאומי-הפנאטי הם: (א) מודעות פוליטית מפותחת המלווה בתחושת הצורך במאבק ללא כל פשרות לשחרור פלסטין. (ב) הכרה ברורה שהמאבק המזוין ופיגועי ההתאבדות הם "נשק מנצח" והכרחי להשגת המטרות הפוליטיות.

הגורמים המסייעים: (א) השתתפות הארגון שאליו משתייך האדם בפעולות ההתאבדות. (ב) אווירה ציבורית אוהדת המעלה על נס את ההקרבה. (ג) תקשורת המבטיחה שהפעולה תזכה לתהודה ברחוב הפלסטיני ובעולם, ותבטיח שהבעיה הפלסטינית לא תרד מסדר היום העולמי.

השערה בנוגע למאפייני אישיות דומיננטיים בקבוצה זו: נחוש, בטוח בדרכו, נכון להקריב את עצמו למען הכלל (אידיאליסט).

האב-טיפוס הלאומי-הפנאטי תואם במאפייניו חלק מההסברים הסוציולוגיים (כמו מאבק לשחרור לאומי), אבל במדגם שלנו יש ייצוג נמוך לאב-טיפוס זה ויש לנקוט זהירות בשלב זה בהשוואת הממצאים שלנו למניעים הלאומיים המוזכרים בספרות.

דוגמה אופיינית לאב-טיפוס הלאומי-הפנאטי (עוד דוגמאות בנספח א): בכלא הנשים נווה תרצה קוראים לה יקאצ'ו, על שם אחת הדמויות בסדרת הילדים "פוקימון", משום

שהיא קטנה וצנומה. ת'אוריה חמורי, בת 26, רווקה מנפת ג'נין, חלמה להיות שהיידית, להתפוצץ בירושלים עם חגורת נפץ ולרצוח עשרות בני אדם. היא נתפסה, הואשמה בקשירת קשר לגרימת מוות בכוונה ובנשיאת פצצה ונדונה לשש שנות מאסר. "לצערי הרב היה מכשול, לא הצלחתי לבצע את הפיגוע", היא אומרת. "אני מצטערת שלא מתי, בטח. נכשלתי, כמו שאתם שמחים שתפסו אותי, ככה בשבילי זה כישלון. לא חלמתי להיות בבית סוהר, רציתי להיות שהיידית. להקריב את עצמי למען פלסטין, למען האדמה שלי ולהרוג הרבה יהודים. אתם משתמשים נגדנו באפאצ'י, אפ 15, נגמ"שים, טנקים, כל הכלים שברשותכם. אצלנו הכלי היחיד שיש זה אנשים כמוני, לקחת חגורת נפץ ולהתאבד". "מאז שפתחתי את העיניים שלי בתור תינוקת" אומרת חמורי, "מה שראיתי זה רק מלחמות, הרוגים, שנאה, דם. מי שגדל לתוך זה לא יכול לרצות שלום. ההפך. אני רציתי לעזור לעם שלי, להקריב את חיי, להרוג יהודים ולמות".

... העיניים שלה רושפות והיא מחייכת חיוך לעגני, שבע רצון. שוב ושוב, בכל הקשר כמעט היא מזכירה את הכיבוש והעוול שנגרם לעם הפלסטיני. כשהמתורגמן יצא לרגע מהחדר, הוציאה חמורי מכיס מכנסי הג'ינס שלה שמתחת לשמלה המסורתית תמונה של חסן נסראללה מעיתון ישן, שלצדה, בכתב יד, כתוב פסוק מהקוראן: יד ביד, ביחד יש לנו כוח. ככה היא מבקשת להצטלם, עם התמונה של חסן נסראללה והיד שלה מכווצת לאגרוף. "אני אוהבת את חסן נסראללה מאוד", היא אומרת. "יש שתי דמויות שאני מעריצה: חסן נסראללה והמחבל שעשה את הפיגוע במסעדת סבארו, עז א-דין מסרי. עם התמונה של נסראללה אני הולכת כל הזמן. רציתי לעשות בשבילו במתנה את הפיגוע. אין כמו חסן נסראללה בכל העולם".

... מה גרם לך לרצות להתאבד?

"מתחילת האינתיפאדה עקבתי כל הזמן אחרי מה שקורה. ראיתי בטלוויזיה כל הזמן רק קטל ודם, ילדים פלסטינים מתים. אין לנו פרנסה, לוקחים את האדמה שלנו. הייתי רואה ובוכה. הרגשתי שאני חייבת לעשות משהו. אמרתי לעצמי שכמו שאתם משלמים מסים למדינה שלכם, המס שלי יהיה הגוף שלי. אני אתן את הגוף שלי למען פלסטין.

.... מה הייתה הנקודה שגרמה לך להחליט סופית להתאבד?

"מה שהיה בחומת מגן. הלכתי וראיתי מה צה"ל עשה. ראיתי אנשים מתים, הריסות. אחר כך ראיתי בטלוויזיה תמונה של תינוקת מעזה שנפגעה בהפצצה ושמעתי שחיסלתם את מפקד גדודי חללי אלאקצה. זה נתן לי כוח אחרון. אמרתי: זהו זה, חלאס. אני הולכת להתאבד. את יהודייה. תפתחי טלוויזיה, תראי ילדים יהודים מתים בפיגוע. מה תעשי, לא תכעסי?"

אני לא אלך להתאבד.

"כי יש לכם צבא, לנו אין".

... חיית בשלום עם זה שכשתתפוצצי אולי ימותו תינוקות?

"כן. העיקר שיהיו מה שיותר נפגעים. גם אתם, כשאתם מפציצים במטוסים, אתם לא חושבים מי נמצא למטה. רציתי לנקום על כל טיפת דם של תינוק פלסטיני שנשפכה, כל טיפת דם של אנשים חפים מפשע. אתם קוראים לי טרוריסטית, מחבלת מתאבדת. אני בסך הכול בן אדם שהחליט להגן על המולדת שלו. מרגע שמצאתי את האנשים שיעזרו לי הייתי מבסוטית. הרגשתי טוב עם זה שקיבלתי סוף-סוף החלטה שאני הולכת לעשות משהו טוב למען המולדת. זה לא היה משהו שעשיתי בצורה ספונטאנית, זה בא אחרי מחשבה ארוכה. הייתי גאה בעצמי, כי זה דבר שמצריך הרבה כוח רצון. לא קל להחליט החלטה כזו, אבל האמונה שלי באלוהים והאהבה לפלסטין ולירושלים עזרו לי. הייתי בטוחה שאצליח" (מתוך: קוטס-בר, 2004).

תרבות המתאבדים

המחקר הנוכחי עוסק במניעים של הפרטים, אולם ברור שאלה לא פועלים בחלל ריק אלא מושפעים מהסביבה שבה הם חיים. את מכלול הפעילויות החברתיות התומכות במתאבדים אפשר לכנות "תרבות המתאבדים". ביטוייה של תרבות זו, שרובם מוגדרים גם כ-**גורמים מסייעים**, בטבלה 2, הם מגוונים ולהלן הבולטים שבהם (דוגמאות מפורטות לכל אחד מהביטויים האלה מובאות בנספח ב):

א. תמיכה חברתית – אפשר לזהות הן פעילויות של תמיכה חברתית מאורגנת וזוהמה בידי ארגוני הטרור, והן פעילויות של תמיכה ספונטאנית של הרחוב (אם כי לא תמיד אפשר להבחין בין שתי הפעילויות). תמיכה זו מתבטאת במגוון פעילויות: עצרות עם; הלוויות המוניות; פוסטרים ברחובות ועליהם תמונות השהיד; הודעות על מותו של המחבל המתאבד במתכונת של הודעה על חתונה; סוכת אבלים שאליה עולים לרגל המונים; השבתת עיר ליום אחד לאות הזדהות עם המחבל המתאבד; תהלוכות שמחה לאחר פיגוע התאבדות; הלבשת ילדים קטנים בבגדי מחבל מתאבד – וזוהי רשימה חלקית. תמיכה חברתית זו מבטאת סולידאריות רבה עם מבצעי פיגועי ההתאבדות ועם משפחותיהם, ובה בעת היא מהווה עידוד ברור להצטרפות של עוד אנשים אל מעגל המחבלים המתאבדים.

ב. חינוך לטרור מתאבדים – תרבות המתאבדים מתבטאת גם בחינוך פורמאלי ובחינוך בלתי פורמאלי של ילדים ובני נוער לתמוך בטרור המתאבדים ולהתנדב בבוא היום לפיגועי התאבדות. מסרי החינוך מעלים על נס את פיגועי ההתאבדות. החינוך הפורמאלי כולל ספרי לימוד, תשדירים של הטלוויזיה הפלסטינית הרשמית, טקסים בבתי הספר, כתיבת חיבורים ושירים למחבלים המתאבדים – והמשותף לכל אלה הוא הצגת פיגוע התאבדות כהקרבת הפרט למען אללה ולמען העם הפלסטיני. החינוך הבלתי פורמאלי בא לידי ביטוי בהעברת

טבלה 2: מאפיינים עיקריים של ארבעת טיפוסים-האב של מחבלים מתאבדים בישראל

שערה בדבר תכונות אישיות דומיננטיות לאב-טיפוס	גורמים מסייעים (לפי המשקל היחסי של כל גורם)	תנאים הכרחיים	אב-טיפוס
נחוש, דבק במטרה, סבור שמדובר בגורל שנקבע משמים, מושפע מאוד מאנשים שבהם הוא מאמין, מאמין בחיי העולם הבא.	<ol style="list-style-type: none"> אוירה ציבורית אוהדת בקרב הקהילה הדתית, המעלה על נס את השהידים, כולל פרסום, מתן כבוד רב והנצחה. קבוצת השתייכות המאופיינת בתהליכים אינטנסיביים של חשיבה קבוצתית. תמיכה חברתית וכספית של הקהילה במשפחת החלל. 	<ol style="list-style-type: none"> פרשנות דתית המעודדת ודוחפת לפיגועי התאבדות. מנהיגות דתית כריזמטית בעלת השפעה רבה על המועמד לביצוע הפעולה. 	אב-טיפוס הדתי-הפנאטי
נחוש, בטוח בדרכו, נכון להקריב את עצמו למען הכלל (אידיאליסט).	<ol style="list-style-type: none"> השתתפות הארגון שליו משתייך הפרט בפעולות ההתאבדות. אוירה ציבורית אוהדת בקרב הקהילה הדתית, המעלה על נס את השהידים, כולל פרסום, מתן כבוד רב והנצחה. תקשורת שתבטיח שהפעולה תזכה לתהודה בציבור הפלסטיני ובעולם. 	<ol style="list-style-type: none"> מודעות פוליטית מפותחת, המלווה בתחושת מאבק בלא כל פשרות לשחרור פלסטין. תחושה ברורה שהמאבק המזוין ופיגועי ההתאבדות הם נשק מנצח והכרחי להשגת המטרות הפוליטיות. 	אב-טיפוס הלאומי-הפנאטי
מיואש, רודף נקם, אינו רואה ערך רב לחייו.	<ol style="list-style-type: none"> אוירה ציבורית אוהדת בקרב הקהילה הדתית, המעלה על נס את השהידים, כולל פרסום, מתן כבוד רב והנצחה. תמיכה חברתית וכספית של הקהילה במשפחת החלל. 	<p>פגיעה פסיכולוגית על רקע אחד או יותר מהאירועים האלה:</p> <ol style="list-style-type: none"> מוות או פגיעה קשה של בן משפחה או של אדם קרוב אחר. טראומה הקשורה בכיבוש הישראלי (השפלה אישית, או עדות להשפלה של בן משפחה). בעיות אישיות/משפחתיות מכל סוג שהוא, המביאות את הפרט לתחושה של חוסר ערך לחייו (דיכאון). 	אב-טיפוס הנוקם-הפסיכולוגי
תלתי, חרד, מתקשה לעמוד בלחצים, מחפש הכרה.	<ol style="list-style-type: none"> אוירה ציבורית אוהדת בקרב הקהילה הדתית, המעלה על נס את השהידים, כולל פרסום, מתן כבוד רב והנצחה. הבטחה שכל חטאיו "ילבינו כשלג" והוא יכפר באופן מלא על חטאיו. 	<ol style="list-style-type: none"> מחבלים מתאבדים שאינם יכולים לסרב, או שאינם מסוגלים לעמוד בלחצים של הארגון "להתנדב" לפעולת התאבדות, כגון: ילדים ונוער, או מבוגרים במצוקה (משתפי פעולה, הומוסקסואלים, עברייני מוסר) או חלשי אופי. 	אב-טיפוס המנוצל

מסרים לדור הצעיר מחוץ לבתי הספר (כמו הורים המעודדים את ילדיהם להצטרף בבוא היום למחבלים המתאבדים). לחינוך זה יש משקל רב ככל הנראה בכך שבעיני ילדים רבים, ובהם צעירים ביותר, טרור המתאבדים הוא דגם לחיקוי. חינוך זה יוצר דור צעיר הרואה בפיגועי התאבדות את הדרך הטובה ביותר למאבק, ובך מטיל צל כבד על הסיכוי שמעשים אלה ייפסקו בעתיד.

ג. תמיכה כספית – התמיכה הכספית במשפחות המתאבדים ובמקרים מסוימים אף בניית בית במקום הבית שהרס צה"ל בתגובה לפיגוע שעשה בן המשפחה הם אחת מצורות ההזדהות והתמיכה בפיגועי התאבדות. תמיכה כספית זו היא חלק מיצירת תחושה של סולידאריות עם המשפחות של המחבלים המתאבדים. במקרים רבים הכסף מגיע ממקורות חיצוניים, כמו עיראק בעת שלטון צדאם חסין, או כספים שמועברים על ידי חזבאללה.

ד. פעולות הנצחה ומתן כבוד – פעולות הנצחה מבססות את האתוס המחולל של הפלסטינים ואת חלקם המרכזי של המחבלים המתאבדים ב"מאבק ההרואי" בישראל. בין פעולות הנצחה – הקמת אנדרטה, קריאת טורניר ספורט על שם המחבל המתאבד, אספה ציבורית בבית ספר להנצחת השהידים, הפצת הקלטת שהשאיר המחבל המתאבד. פעולות אלה עוזרות לקבע בתודעה הקולקטיבית של החברה הפלסטינית את טרור המתאבדים כפעולה לגיטימית לשחרור לאומי.

ה. תקשורת תומכת – תמיכת התקשורת בפיגועי ההתאבדות מחזקת את הלגיטימציה שלהם ככלי יעיל במאבק בישראל. חלק מהתקשורת התומכת בגלוי בפעולות אלה שייך לארגונים האסלאמיים וחלק אחר שייך לרשות הפלסטינית. התמיכה באה לידי ביטוי בפרסום שיר הלל למחבל מתאבד, בתיאורים של פיגוע התאבדות כפעולת גבורה אצילית, בכינוי פיגוע התאבדות פיגוע הקרבה ובביטויים דומים, בשידור בטלוויזיה של טקסים ממסגד שבהם קורא המטיף בגלוי לבצע פיגועי התאבדות ומהלל ומשבח פעולות אלה, בהצהרה של יו"ר הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת, המכנה את הפיגוע בדולפינריום "פעולת הקרבה" למען אללה והמולדת. התקשורת מפיצה את הרעיונות ואת המסרים לחלק גדול של העם הפלסטיני והיא משקפת את "הרוח המרכזית הנושבת" מהמנהיגות (הדתית, המדינית והחברתית) ואת כיוון הפעולה הרצוי ואת הציפיות מבני העם הפלסטיני.

ו. תמיכה של הווי מחבלים מתאבדים – דברי תמיכה של הורים של מחבלים מתאבדים במעשה הבן/הבת, בהביעם גאווה, הזדהות ונכונות להקריב עוד בנים, מתפרסמים בתקשורת וזוכים להבלטה רבה (בדרך כלל מיד לאחר פיגוע התאבדות) בכלי התקשורת השונים. השפעתם של דברי ההורים המובאים בתקשורת עומדת בעינה, גם אם באופן פרטי חלקם מצטערים והיו עושים כל שביכולתם כדי למנוע את פעולת הבנים (Wikan, 2001).

ז. **תמיכת מנהיגים פוליטיים** – דברי תמיכה במחבלים המתאבדים, הזדהות עם והעלאת פעולתם על נס כהקרבה למען העניין הפלסטיני, הנאמרים ישירות או בעקיפין (למשל באמצעות דברי קינה על מחבל/ת מתאבד/ת).

ח. **תמיכה ועידוד של המנהיגות הדתית** – מנהיגים דתיים מביעים בגלוי תמיכה בזכות המאבק וההקרבה ומצדיקים את השימוש בטרור המתאבדים ככלי לגיטימי במאבק הפלסטיני באמצעות פרשנות דתית.

ככלל, יש חפיפה רבה בין המרכיבים התורמים להיווצרותה של תרבות מתאבדים, והתוצאה היא יצירת אווירה ציבורית אוהדת ותומכת בטרור המתאבדים. אווירה זו חוצה את הארגונים השונים ומכוונת לכלל האוכלוסייה והיא הגורם המסייע המרכזי לתופעת טרור המתאבדים (ראו גם: Israeli, 2003, p. 155-168).

סיכום

המחקר התמקד בניסיון לסווג את המחבלים המתאבדים על בסיס המניעים והמסלולים שהביאו אותם לביצוע הפעולה. ועם זאת, ברור שיש לתופעה הסבריים ברמת המאקרו. להלן העיקריים שבהם:

א. שימוש בטרור המתאבדים כנשק אסטרטגי נגד ישראל – בעקבות חתימת הסכמי אוסלו חתרו ארגוני האופוזיציה הפלסטיניים ואיראן לטרפד הסדר מדיני שאינו תואם את האינטרסים שלהם. נראה שהתקדמות תהליך אוסלו הביאה את "ארגוני הסירוב" (חמאס וג'יהאד) להחלטה להחריף את המאבק ולהשתמש בנשק אסטרטגי זה. במהלך אינתיפאדת אלאקצה הצטרפו לשימוש בכלי זה גם ארגונים המזוהים עם ערפאת, כמו הפת"ח. הסיבות לכך הן: (1) הפעלת כל האמצעים כדי לפגוע בישראל במעבר מאינתיפאדה המבוססת על הפגנות של המונים לשימוש בנשק חם; (2) ניסיון ליישם לקחים מנסיגת צה"ל מלבנון, ולפיהם ישראל נסוגה תחת לחץ דעת קהל פנימית כאשר יש הרוגים רבים, ואחר-כך לחזור למשא ומתן ולהשיג הישגים טובים מאלה שהציעה ממשלת ברק; (3) תגובה פלסטינית לסיכולים הממוקדים של ישראל (בייחוד מאז חיסול רא'אד כרמי) כדי ליצור מאזן הרתעה וגביית "מחיר" מישראל, שבידיה יתרון צבאי מובהק; (4) חשש של הארגונים האלה לאבד את תמיכת ההמונים, שבעקבות התגברות התסכול והייאוש הגבירו את אהדתם לחמאס.

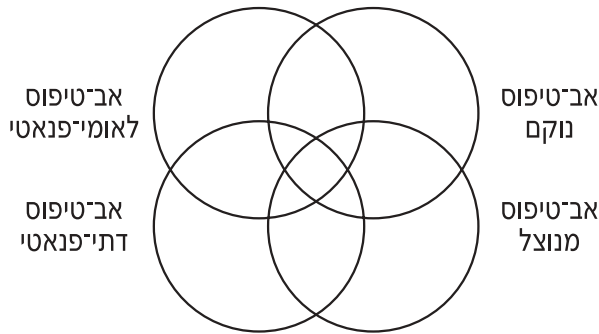
ב. התסכול והייאוש של הארגונים הפלסטיניים ושל החברה הפלסטינית – הפער בין הציפיות שעורר הסכם אוסלו לבין המציאות שנוצרה גרם משבר ברחוב הפלסטיני. התסכול עקב הפער שבין הציפיות למציאות, ריבוי אבדות וההשפלה שחוו הפלסטינים בחיכוך עם צה"ל, עוררו רגשות נקם עזים ובעקבותיהם תוקפנות ורצון לפגוע בישראל גם במחיר של הקרבה עצמית. לפי השערה זו, המקור העיקרי להגברת טרור המתאבדים – לפחות בקרב הארגונים המקורבים לערפאת – היה הלחץ של דעת הקהל והלכי הרוח בציבור. התיאוריה תסכול-תוקפנות היא תיאוריה מוכרת בפסיכולוגיה (לדוגמה: Dollard et. al., 1939). כיום מסכימים החוקרים שתסכול – כמו תחושת איום – עלול להביא לתוקפנות על ידי יצירת תחושות שליליות (Berkowitz, 1998). אפשר גם להניח שהתסכול מתחזק ככל שהאדם מרגיש מחד שהוא קרוב להגשים את המטרה הרצויה, אך מאידך, זו נחסמה.

למרות ההסברים הכלליים שהוצגו כאן, עדיין לא ברור מה מניע דווקא אנשים מסוימים בתוך החברה הפלסטינית לבחור בגורל של מחבל מתאבד. הגישות השונות במחקר מציעות הסברים שונים, אבל כל אחד מההסברים האלה תקף רק לחלק של התופעה ומשאיר שאלות רבות ללא תשובה. בשונה, במחקר הנוכחי מוצע להסביר את התופעה באמצעות כמה טיפוסים-אב של מחבלים מתאבדים הנותנים הסבר טוב לתופעה. מחקר זה תומך בחלק גדול מההסברים המוצגים בספרות, אולם טענתנו היא, שכל אחד מההסברים הללו תואם אב-טיפוס מסוים ואינו נכון כהסבר לכל המקרים.

אכן במקרים רבים במציאות יש "טיפוסים מעורבים" (כלומר כאלה המשתייכים ליותר מאב-טיפוס אחד), ובכל זאת אפשר להניח כמה הנחות: (א) ברוב המקרים, כפי שעלה מהניתוח שלנו, הטיפוס המעורב אינו כולל יותר משני טיפוסים-אב (למשל אב-טיפוס דתי ואב-טיפוס נוקם). (ב) ייתכן שבדיקה מדוקדקת תעלה שגם בקרב הטיפוס המעורב אפשר לזהות עדיפות לאחד המסלולים. ייתכן שמחקר בעתיד יצביע על תת-טיפוסים בכמה מטיפוסי האב של המתאבדים שהוצעו במחקר זה. (ג) גם אם יש מחבלים מתאבדים השייכים ליותר מאב-טיפוס אחד, אין זה פוטר מהצורך לנסות ולזהות מה הם התנאים ההכרחיים ומה הם התנאים המסייעים. זיהוי תנאים אלה עשוי להוות תשתית אפשרית להתמודדות עם תופעת המחבלים המתאבדים.

יש הסכמה רחבה בין החוקרים שאין פרופיל אחד של מחבל מתאבד בסכסוך הישראלי-פלסטיני (לדוגמה, Atran, 2004). יותר מכך, רבים ממומחי הטרור בארץ נוטים להניח שיש תערובת של שלושה מניעים עיקריים שלא ניתן, ברוב המקרים, להפריד ביניהם. המחקר הנוכחי מציע להוסיף לרשימה זו גם את קטגוריית המנוצל, שהמוטיבציה שלו נובעת מחוסר ברירה או מאי-יכולתו להתנגד לגיוסו למשימת התאבדות. אולם, לעומת המודל הגורס חפיפה מלאה ועירוב המניעים למיניהם, מוצע במחקר זה מודל שונה (ציור 1) ולפיו אכן יש מידה של עירוב בין המניעים הבולטים, אולם בה במידה אפשר לראות כל אב-טיפוס (הכולל מניע מרכזי, מסלול גיוס, ובמקרים מסוימים גם נתוני רקע) כעומד גם בפני עצמו ושונה מהאחרים. יש לציין, כי בשל אילוצי המחקר ומגבלותיו, אין המחקר הנוכחי יכול להצביע על מידת החפיפה בין טיפוסים-האב השונים.

לדוגמה, מחבל מתאבד שהוריו מעידים שהוא התאבד כדי לקיים את מצוות הג'יהאד וכדי לנקום את מות בן הדוד – אין במידע זה בלבד כדי לקבוע האם הוא שייך לאב-טיפוס הדתי-הפנאטי או לאב-טיפוס הנוקם. יש לבדוק מסלול גיוס ונתוני רקע (האם היה דתי לפני כן וזה זמן רב שנהג ללכת למסגד? האם הקפיד על אורח חיים דתי? מה היה אורח חייו לפני גיוסו לפעולה? האם היו לו תכניות לעתיד, למשל השקעה בלימודים?). אם הנתונים לא יצביעו על רקע דתי בולט, אלא על אורח חיים חילוני ועל כוונה ברורה להשתלבות בחיים,



ציור 1: מודל תיאורטי – תחומי חפיפה אפשריים של ארבעה טיפוסים האב של מחבלים מתאבדים

ולעומת זאת על שינוי בולט בהתנהגות לאחר מות בן הדוד, אזי יהיה סביר להניח שהמחבל שייך לאב־טיפוס הנוקם ולא הדתי – כל זה, כאמור, בהנחה שלא מעט מהמחבלים אכן שייכים ליותר מאב־טיפוס אחד.

משום הקשיים לאסוף נתונים מספקים על המחבלים המתאבדים, אנו מציעים לראות בחלוקה לטיפוסי־אב הצעה תיאורטית ראשונית, הזקוקה לתמיכה מחקרית נוספת כדי לבססה. על זה יש להוסיף, שהנתונים שנאספו למחקר זה אין בהם די כדי לנסות ולקבוע את שכילות המתאבדים בכל אחד מטיפוסי־האב (כמה משתייכים לכל אחד מהם) של כלל המתאבדים הפלשתינים, משום שהמדגם הנוכחי אינו בהכרח מדגם מייצג.

במחקר הנוכחי, כמו במחקרי טיפולוגיה אחרים, יש מתח בין רצונו של החוקר לזהות כל אחד "מהעצים" (ההיבט האישי), לבין הרצון לראות את "היער" כולו (ההיבט החברתי). זיהוי טיפוסי־אב שונים, כפי שמוצע במחקר זה, מאפשר למזג את שתי הגישות:

הגישה החברתית בולטת יותר בשרטוט קווי האפיון של האב־טיפוס הדתי־הפנאטי והלאומי־הפנאטי. טיפוסי־אב אלה מושפעים במידה רבה מהסביבה הדוחפת בני אדם לפעולות התאבדות "למען הכלל", תוך הסתייעות בתמיכה חברתית נרחבת של גורמים לאומיים ומקומיים כאחד: דעת הקהל של החברה הפלסטינית; מנהיגי דת מקומיים ולאומיים; הקהילה שבתוכה מתגוררת המשפחה; תקשורת אוהדת; תמיכה כלכלית במשפחת המתאבד; ומערכת החינוך הפלסטינית המטיפה לשנאת ישראל. אפשר לכנות סביבה חברתית מקיפה זו, שנוצרה בחברה הפלסטינית, "תרבות טרור המתאבדים". המתאבד הפלסטיני שסוג לשני טיפוסי־האב הללו אינו רואה את עצמו מיואש מהחיים, אלא כלוחם המקריב את עצמו למען מטרה, ובכך, לפי ראייתו, הוא זוכה לתהילה, להכרה, ולדעת חלק מהמחבלים המתאבדים – אף

לחיי העולם הבא. המחבל המתאבד מראה לאויבו שאין בכוונתו להתפשר על מטרותיו ואין דבר שירתיע אותו. הרמה הגבוהה יחסית של השכלתם של המחבלים המתאבדים אינה מפתיעה מכיוון שלאוכלוסיית המשכילים יש מודעות חברתית ונכונות לפעול למען הגשמת המטרות האופייניות לכל אחד מטיפוסי-האב.

הגישה האישית בולטת יותר אצל האב-טיפוס המנוצל (בוגרים). אב-טיפוס זה מאופיין בתכונות אישיות המביאות את האדם להיות זמין יותר לגיוס לפעולת התאבדות, למשל אישיות חלשה הנכנעת ללחץ חברתי, או אדם הנתון בבעיות אישיות קשות. את האב-טיפוס הנוקם אפשר להסביר על-פי הגישה החברתית ועל-פי הגישה האישית גם יחד. לדוגמה, מניע הנקמה עשוי להיות אישי לחלוטין (פגיעה באדם קרוב) או מניע כללי לנקמה, שאינו מוסבר באמצעות פגיעה באדם קרוב.

מסקנות אופרטיביות אפשריות

מחקר זה עשוי לסייע להבין את התופעה המביאה בני אדם כה רבים ושונים זה מזה ליטול את חייהם בפעולות טרור. סביר להניח שטיפוסי-האב שהוצגו כאן, ובייחוד האב-טיפוס הדתי-הפנאטי והלאומי-הפנאטי, רלוונטיים גם לאפיון טרוריסטים מתאבדים במקומות אחרים בעולם. אחת הדרכים שבהן יכול המחקר לסייע, היא במאבק בטרור המתאבדים בזירת התודעה. המאבק בזירה זו מאופיין בשיגור מידע לכלל האוכלוסייה בתקווה להגיע ליעדים הרלוונטיים, כלומר למתאבדים בכוח ולא להשפיע עליהם ולאפשר להם לעשות את מעשה ההתאבדות. הטיפולוגיה שהוצעה כאן מאפשרת לחדד את המסרים הספציפיים כלפי אבות-טיפוס שונים וכלפי המערכות התומכות בהם ולמקד את המאמצים המופעלים בזירת התודעה.

טיפולוגיה זו רלוונטית גם כדי להתמקד בבתי הגידול ובגורמים המשפיעים על אבות-טיפוס למיניהם, כגון הסתה במסגדים (רלוונטי בייחוד לאב-טיפוס הדתי-הפנאטי), הסתה במערכות החינוך וההסברה הפלסטיניות (רלוונטי בייחוד לאב-טיפוס הלאומי-הפנאטי), זלזול הרשות הפלסטינית בזכויות האדם (רלוונטי בייחוד לאב-טיפוס המנוצל), ופגיעה והשפלה של האוכלוסייה הפלסטינית בידי ישראל (רלוונטי בעיקר לאב-טיפוס הנוקם). במילים אחרות, ייתכן שלטיפולוגיה זו יימצא ערך מעשי גם אם אין בה בהכרח תרומה לזיהוי המתאבדים הפוטנציאליים בתוך כלל האוכלוסייה.

לנוכח התנאים ההכרחיים והגורמים המסייעים שזוהו במחקר זה, כל אחד מהממדים – האישי והחברתי – של טרור המתאבדים, מחייב התמודדות שונה. הממד החברתי מחייב, בראש ובראשונה, מאבק בלגיטימציה ובעידוד של הרשות הפלסטינית. לגיטימציה זו עשויה להתבטא בדרך ישירה (לדוגמה, הצהרות תמיכה של מנהיגים פוליטיים, שידור וידאו-קליפים

המהללים את טרור המתאבדים וכו') או בדרך עקיפה (התעלמות מהטפות במסגדים, אי-מניעת כינוסי הזדהות במוסדות ציבור כמו בתי ספר וכו'). הממד האישי מחייב מסרים אחרים שיופנו כלפי המועמדים האפשריים (למשל ביקורת על גיוס קטינים שתופנה אל ההורים, מסרים שידגישו כי טרור המתאבדים גורם סבל לאוכלוסייה כולה ואינו מקרב פתרון, הפצת חוות דעת של מומחי דת נגד טרור המתאבדים), וכן הקטנת החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית, פחות השפלות ופחות פגיעות באזרחים.

מחקר זה, בדומה למחקרים אחרים, מלמד אפוא שטרור המתאבדים מחייב היערכות לא רק ברמה הביטחונית-הצבאית, אלא גם מאבק במישור התודעה תוך כדי שימוש בלוחמה פסיכולוגית. לצורך מאבק זה יש יתרון לזיהוי טיפוס-האב השונים ומאפייניהם הייחודיים, כמו גם המשותפים.

* * *

היקף בעיית טרור המחבלים המתאבדים בסכסוך הישראלי-פלסטיני, והאפשרות שמדובר בטיפוס-אב שונים שמסלול גיוסם והתנאים ההכרחיים לפעולתם שונים, מחזקים את הדעה שאין פתרון יחיד לבעיה. אפשר לשער שהפסקת טרור המתאבדים מותנית בגורמים רבים, ומה שמתאים לאב-טיפוס אחד אינו מתאים בהכרח לאחר. לדוגמה, אפשר לטעון שהתקדמות לפתרון מדיני והפסקת התמיכה הגלויה של הרשות הפלסטינית בפעולות ההתאבדות יקטינו את פעולת המחבלים מהטיפוס הלאומי-הפנאטי – ובמידת-מה גם מהטיפוס המנוצל – אך לא תמנע בהכרח את המשך פעילותם של המחבלים המתאבדים מהטיפוס הדתי-הפנאטי, היכולים להמשיך לפעול גם בלי תמיכה ציבורית רחבה (אם כי סביר שתהיה ירידה בפעילותם) בהשפעת הטפה דתית ובהשפעת מנהיגות דתית הדוחפת לפעולות כאלה (בדומה למצב ששרר בתקופה הראשונה של האינתיפאדה, שבה פעלו מחבלים מתאבדים מארגוני החמאס והג'יהאד האסלאמי).

אפשר לחשוב על צעדים שיכוונו לעבר מחבלים מאב-טיפוס מסוים כדי להקטין את השימוש בטרור המתאבדים. לדוגמה, אפשר לשער שהקטנת החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית (מחסומים, עוצר, חסימת צירים וכו') תביא בטווח הארוך להקטנת מספר המועמדים להתאבדות מהאב-טיפוס הנוקם. בדרך זו ראוי לפתח אסטרטגיית מאבק פסיכולוגי שתכוון לכל אחד מאבות-טיפוס המחבלים המתאבדים.

אפשר לתכנן צעדים ארוכי טווח שיכוונו כלפי התנאים המסייעים המשותפים לכל האבות-טיפוס, ובראש ובראשונה כלפי התמיכה הציבורית הנרחבת וכלפי התמיכה הכספית הניתנת להם. צעדים כאלה מחייבים להציג תנאים שיתנו לפלסטינים תקווה לפתרון מדיני בעתיד

מחד גיסא, והרגשה שאין כל סיכוי להישגים באמצעות המשך השימוש בטרור המתאבדים מאידך גיסא.

ישראל צריכה להיערך על סמך הנחה שטרור המתאבדים אינו עומד להיעלם מהאזור בתקופה הנראית לעין. תרבות השהדא שהתפתחה בחברה הפלסטינית היא עמוקה ורחבת-היקף. לכן צריך לפעול להקטנתה תוך היערכות להתמודדות בטווח הארוך במישור התודעה, נוסף על המאבק הצבאי.

נדרשים מחקרים נוספים כדי לאשש את הטיפולוגיה המוצעת ואת התנאים ההכרחיים והגורמים המסייעים. משום המגבלות בביצוע מחקר מלא ומקיף, מחקר זה נושא אופי **חקרני** (exploratory) **ראשוני**, שנועד לספק מסגרת תיאורטית למחקרים נוספים בתחום זה. אין ביכולת מחקר זה לקבוע, האם אפשר לאבחן פרופיל אישיות לכל אחד מטיפוסי-אב המחבלים שהוצעו (מעבר להשערה בדבר מאפייני אישיות דומיננטיים), ולשם כך יש צורך במחקר נוסף. עם זאת, הדעת נותנת שאפשר למצוא מאפייני רקע משותפים לכל אחד מטיפוסי-האב. אפשר להניח שעצם הצגת טיפולוגיה כזאת מעלה כיווני מחקר אפשריים ותורמת לאפשרויות הניתוח של בעיה מורכבת זו. זיהוי התנאים ההכרחיים והתנאים המסייעים המשותפים למספר רב יותר של אבות-טיפוס יאפשר לקבוע מדיניות לטווח ארוך וסדרי עדיפויות במלחמה בטרור האכזרי הזה.

ביבליוגרפיה

- אייכנר, א' (2003). קבוצות הכדורגל נקראו על שם מחבלים-מתאבדים. *ידיעות אחרונות*, 22 בנובמבר, עמ' 6.
אל-איאם (2001). חאן-יונס: הקמת אנדרטה לשהידים עיאש, אבו אלריש ואבו אלח'יר. אל-איאם, 7 בספטמבר (ערבית).
- אל-סביל (יוני 2001). מנגנוני הביטחון אסרו על משפחת השהיד לחלק ממתקים ולקבל את פני האורחים. אל-סביל, 18 ביוני, עמ' 1 (ערבית).
- אל-סביל (ספטמבר 2001). אחמד עומר עליאן. אל-סביל, 7 בספטמבר, עמ' 2; ג'מאל עבד אלע'ני, עמ' 5 (ערבית).
בדראן, ס' (1994). אל תחפשו אותי, הצטרפתי לחמאס. מעריב, 8 באפריל, עמ' 5.
בוהדנה, א', גבאי, ש' (1995). חגיגות בעזה: ריקודים על הגגות ויריות באוויר. מעריב, 24 בינואר, עמ' 15.
ברזילי, א' (2002). מתים בחייהם, רוצחים במותם. הארץ, 21 באפריל, עמ' 3.
גבאי, ש' (1995). נלכדו 2 נערים שאומנו לבצע פיגועי התאבדות. מעריב, 3 בספטמבר, עמ' 4.
גבאי, ש', בדראן, ס' (2001). האבא של המחבל: הלואי שהיו לי 20 בנים כמותו. מעריב, 6 באפריל, עמ' 5.
גבאי, ש', בוהדנה, א' (1995). החמאס גייס את בני לביצוע פיגוע התאבדות נגד ישראלים. מעריב 26 בפברואר, עמ' 12.
- גרינברג, ח', וייס, א' (2004). מחבלת מתאבדת התפוצצה במעבר ארז; 4 הרוגים, 14 בינואר. <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2858938,00.html>
- הארץ (1998). המופתי של ירושלים: פיגועי התאבדות נגד אזרחים ישראלים הם דבר לגיטימי. הארץ, 30 במאוס.
- הס, ע' (2003). מרחפים לגן העדן. הארץ, 4 באפריל, עמ' 32-26.
- ואקד, א' (2004). "ילד התופת" ל-ynet: "אמרנו לי קח 5 שקל ותעביר תיק". 16 במאוס. <http://www.ynet.co.il/home/0,7340,L-2,00.html>
- וורגפט, נ' (2003). מתאבדים אבל רוצים לחיות. הארץ, 22 באפריל, עמ' 11.
- וייס, א' (2004). הנער שנלכד עם חגורת הנפץ לחיילים: באתי להתפוצץ. 24 במאוס. <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2893762,00.html>
- וייס, א' (2002). צעיר פלסטיני אולץ לצאת לפיגוע התאבדות. 3 בספטמבר. <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2099115,00.html>
- ווינט (2003). סקר: 58% מהפלסטינים מתנגדים להסכם ז'נבה. 24 בדצמבר.
- זינגר, ז' (2002). 73% מהילדים הפלסטינים רוצים להיות שהידים. *ידיעות אחרונות*, 10 במאוס, עמ' 2.
לוי-ברזילי, ר' (2003). פצצה מתקתקת. הארץ, 17 באוקטובר, עמ' 28-32.
לוי-ברזילי, ר' (2002). שאלת שר הביטחון. הארץ, 21 ביוני, עמ' 26-30.
- לימור, י' (2002). הרגשתי דחוויה — ראיון עם מחבלת מתאבדת. מעריב, 30 במאי, עמ' 2-3.
לימור, י' (1994). "נתקוף את היהודים בהתנחלויות, בתל-אביב ובגני ילדים שלהם". מעריב, 20 בנובמבר, עמ' 6.
- מאירי, א', מיטל, ג', ושקד, ר' (2004). אמה מחבלת. *ידיעות אחרונות*, 15 באפריל, עמ' 13.
מחיאלדין, א' (2003). תופעת ההתאבדות — מחלת נפש. אלשרק אלאווסט, 16 בינואר. עמ' 3 (ערבית).

- פרי, ס' (2004). שיעורי בית בטרור. *ידיעות אחרונות*, 18 במארס, עמ' 2-3.
- פרי, ס' (2003). איבדנו את הפחד למות. *ידיעות אחרונות*, 19 בדצמבר, עמ' 16-17.
- פרי, ס' (ספטמבר 2002). בני, המחבל המתאבד. *ידיעות אחרונות*, 10 בספטמבר, עמ' 7.
- פרי, ס' (יוני 2002). פחדתי שבעלי ישכנע את בנו לא להתאבד. *ידיעות אחרונות*, 30 ביוני, עמ' 6.
- פרי, ס' (2001). הפרופיל החדש של טרוריסט מודל 2001: צעיר, חילוני, משכיל, מבוסס. *ידיעות אחרונות*, 30 בספטמבר, עמ' 2-3.
- קוטס-בר, ח' (2004). חלמתי להרוג יותר ממאה. מעריב, 21 בינואר, עמ' 15-20.
- קולברג, א' (1998). מות קדושים והקרבה עצמית באיסלאם הקלאסי. פעמים, 75, עמ' 4-26.
- קמיר, א' (2001). מחמד א-דורה מגייס שהידים בגן-עדן וקורא "בואו אחרי". מעריב, 5 במארס, עמ' 3.
- שחר, א' (2001). בית הוריו של המחבל המתאבד בקבטייה הפך לאתר עלייה לרגל. מעריב 14 באוגוסט, עמ' 10.
- שי, ש' (2003). *השהידים: האיסלאם ופיגועי ההתאבדות*. המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור. הרצליה: המרכז הבינתחומי.
- שלאין, ח' (2002). עיתון ילדים חדש של החמאס: "הדבר הנעלה ביותר הוא ההתאבדות". *ידיעות אחרונות*, 18 באוקטובר, עמ' 2.
- שלאין, ח', בדראן, ס', וארזי, א' (1994). צוואת המחבל: "בסוף כולנו חוזרים לאללה". מעריב, 15 באפריל, עמ' 2.
- שלאין, ח', בוהדנה, א', ולוין, ר' (1997). זעם בארץ: מזכ"ל הפת"ח בגדה בידך את המחבל שהתאבד בקפה "אפרופו". מעריב, 28 במארס, עמ' 3.
- שלאין, ח', גבאי, ש' (1994). נהפוך את כל היהודים לבני ערובה של החמאס. מעריב, 21 באוקטובר, עמ' 6.
- שקד, ר' (2003). המתאבד ה-250. *ידיעות אחרונות*, 25 באפריל, עמ' 2.
- שקד, ר' (2002). לגברים נותנים 72 בתולות, ונשים – מה הן מקבלות? *ידיעות אחרונות*, 7 באוקטובר, עמ' 5.
- שקד, ר' (2002). גיבורי המוות ההמוני. *ידיעות אחרונות*, 21 ביוני, עמ' 13.
- שקד, ר' (2002). הדרך לטרור עוברת בקייטנה. *ידיעות אחרונות*, 9 בפברואר, עמ' 10-11.
- שקד, ר' (2001). 100 אלף איש צעקו: כולנו חמאס. מעריב, 8 בפברואר, עמ' 2.
- שקד, ר', בורידא, ח', ועבאס, פ' (2002). מתנה מצדאם. *ידיעות אחרונות*, 10 בספטמבר, עמ' 2-3.
- שקד, ר', גליקמן, א' (2003). מחבלת בת 45 נהרגה בדרך לישראל. *ידיעות אחרונות*, 26 בינואר, עמ' 9.

Amnesty International (2002). *Without Distinction: Attacks on Civilians by Palestinian Armed Groups*. Amnesty International, July.

Andriolo, K. (2002). Murder by suicide: Episodes from Muslim history. *American Anthropologist*, 104, Issue 3, p. 736-742.

Associated Press (2004). Female suicide bomber given a hero's funeral. *Associated Press*, January 15. http://www.ctv.ca/servlet/ArticleNews/story/CTVNews/1074165498126_95?s_name=

Ateek, N. (2002). Suicide bombers: a Palestinian Christian perspective. *Cornerstone*, July 1.

Atran, S. (2004). Mishandling suicide terrorism. *The Washington Quarterly*, Vol. 27 (3), p. 67-90.

Atran, S. (2003). Genesis of suicide terrorism. *Science*, 299, p. 1534-1539.

Axel, A. (2002). *Kamikaze*, NY: Longman.

Bartholet, J. (1995). A granted trip to heaven. *Newsweek*, Vol. 125 (17), p. 42.

Battersby, J. (1995). A boy bomber changes his mind. *Christian Science Monitor*, 87 (97), April 14, p. 1.

- Begley, S. (2003). Likely suicide bombers include profiles you'd never suspect. *The Wall Street Journal*, April 4.
- Berkowitz, L. (1998). Affective aggression: The role of stress, pain, and negative affect. In: R. G. Geen & E. Donnerstein (eds.), *Human aggression: Theories, research, and implications for social policy* (p. 49-72). San Diego: Academic Press.
- Blair, T. (2002). The Blair files: poverty causes terrorism? *Review*, March, p. 19-20.
- Bloom, M. (2004). Palestinian suicide bombing: Public support, market share and outbidding. *Political Science Quarterly*, Vol. 119(1), p. 61-88.
- Brooks, D. (2002). The culture of Martyrdom. *The Atlantic Monthly*, 289, Part 6, June, p. 18.
- Burdman, D. (2003). Education, indoctrination, and incitement: Palestinian children on their way to martyrdom. *Terrorism and Political Violence*, Vol. 15(1), p. 96-123.
- Chronicle of Higher Education (2002). Selfish selflessness? *Chronicle of Higher Education*, April 19, p. B4
- Colin, T. (2002). Natural born killers. *New Scientist*, 174(2342), p. 36-40.
- Copeland, L. (2002). Female Suicide Bombers: The New Factor in Mideast's Deadly Equation. *Washington Post*, April, 27.
- Crenshaw, M. (2000). Suicide terrorism in comparative perspective. In: *Countering suicide terrorism: An International Conference*. The International Policy Institute for Counter-Terrorism, The Interdisciplinary Center, Herzliya, p. 21-30.
- Dale, F. S. (1988). Religious suicide in Islamic Asia. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 32, p. 37-59.
- Davis, J. M. (2003). *Martyrs: Innocence, vengeance and despair in the Middle East*. N.Y: Palgrave Macmillan.
- Dershowitz, A. M. (2004). Does oppression cause suicide bombings? *The Jerusalem Post*, May 20, p. 17.
- Dickey, C. (2002). Inside Suicide, Inc. *Newsweek*, April 15, p. 26-33.
- Dollard, J., Doob, L. W., Miller, N. E., Mowrer, O. H., & Sears, R. R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dolnik, A. (2003). Die and let die: Exploring links between suicide terrorism and terrorist use of chemical, biological, radiological and nuclear weapons. *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 26, p. 17-35.
- Dolnik, A. & Bhattacharjee, A. (2002). Hamas: suicide bombings, rockets, or WMD? *Terrorism & Political Violence*. Vol. 14(3), p. 109-128.
- Doran, M. S. (2001). Somebody else's civil war. In: J. F. Hoge & G. Rose (eds.), *How did this happen? Terrorism and the new war* (p. 33-52). NY: Public Affairs.
- Esposito, J. L. (2002). *Unholy war: Terror in the name of Islam*. NY: Oxford University Press.
- Fadlallah, H. (2002). Interview. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 31(2), p. 78-85.
- Galanter, M. (1999). *Cults: Faith, Healing and Coercion* (2d ed.). NY: Oxford University Press.
- Gips, M. A. (2003). Confronting the suicide-bomber threat. *Security Management*, Vol. 47(11), p. 16-17.
- Gordon, H. (2002). The suicide bomber: Is it a psychiatric phenomenon? *Psychiatric Bulletin*, 26, p. 285-287.

- Gunaratna, R. (2000) Suicide terrorism: a global threat. *Jane's Intelligence Review*, Vol. 12(4), p. 52.
- Hoffman, B. & McCormick G. H. (2004). Terrorism, signaling, and suicide attack. *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 27, p. 243-281.
- Hoge, J. F. & Rose, G. (eds.) (2001). *How did this happen? Terrorism and the new war*. NY: Public Affairs.
- Hubbard, D. G. (1983). The psychodynamics of terrorism. In: Y. Alexander, T. Adeniran, & R.A. Kilmarx, (eds.), *International Violence* (p. 45-53). NY: Praeger.
- Israeli, R. (2003). *Iskamikaze: Manifestations of Islamic martyrology*. London: Frank Cass Publishers.
- Jenkins, B. (1985). *International terrorism: The other world war*. Santa Monica, CA: Rand.
- Kelsay, J. (2002). Suicide bombers. *Christian Century*, August 14, p. 22-26.
- Kimhi, S., Even, S. (2003). Yassir Arafat: Behavioral and strategic analysis. *Social Behavior and Personality*, 31 (4), p. 363-373.
- Kondaki, C. D. (2001). Suicide terrorism, an age-old weapon, adds technology. *Defense and Foreign Affairs Strategic Policy*, 29, p. 8-10.
- Kramer, M. (1991). Sacrifice and fratricide in Shiite Lebanon. *Terrorism and Political Violence*, Vol. 3, p. 30-47.
- Krueger, A. B. & Maleckova, J. (2002). Does poverty cause terrorism? *New Republic*, 226, p. 27-34.
- Kushner, H. W. (1996). Suicide bombers: Business as usual. *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 19, p. 329-337.
- Lachkar, J. (2004). The psychological make-up of a suicide bomber. *Journal of Psychohistory*, Vol. 20, p. 349-367.
- Laqueur, W. (1997). *Terrorism*. Boston: Little, Brown.
- Laqueur, W. (1986). Reflections on terrorism. *Foreign Affairs*, Vol. 65, p. 86-100
- Leenaars, A. A. (ed.) (1993). *Suicidology*. N J: Jason Aronson Inc.
- Lester, D., Yang, B., & Lindsay, M. (2004). Suicide bombers: Are psychological profiles possible? *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 27, p. 283-295.
- Lewis, B. (2002). *The Assassins*. NY: Basic.
- Luft, G. (2002). The Palestinian H-bomb: Terror's winning strategy. *Foreign Affairs*, Vol. 81, p. 2-8.
- Margalit, A. (2003). The suicide bombers. *The New York Review of Books*, Vol. 50, No. 1, January, 16.
- Maurice, P. (1993). *Voluntary death in Japan*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Merari, A. (1990). The readiness to kill and die. *Origins of Terrorism*. W. Reich. Cambridge: Cambridge University Press.
- Middle East Media and Research Institute (2002, December 2). The Celebration of the First Female Palestinian Suicide Bomber - Part I . Inquiry and Analysis Series - No. 83, Retrieved from:
<http://memri.org/bin/articles.cgi?Page=countries&Area=palestinian&ID=IA8302>.
- Middle East Media and Research Institute (2002, July 29). Liberal Arab Columnist: Why the Palestinians Miss Opportunities. Special Dispatch Series - No. 404. Retrieved from:
<http://memri.org/bin/articles.cgi?Page=archives&Area=sd&ID=SP40402>.

- Middle East Media and Research Institute. (2001, June 25). The Joy of the Mothers of Palestinian Martyrs. Inquiry and Analysis Series - No. 61. Retrieved from: <http://memri.org/bin/articles.cgi?Page=archives&Area=ia&ID=IA6101>.
- Middle East Media and Research Institute. Special Dispatch Series - No. 234 (2001, June 28). Hamas Martyr's Memorial Hosted By PA School. Middle East Media and Research Institute. Retrieved from: <http://memri.org/bin/articles.cgi?Page=archives&Area=sd&ID=SP23401>
- Middle East Media and Research Institute. Special Dispatch Series - No. 237, (2001, July 8). Middle East Media and Research Institute. Retrieved from: <http://memri.org/bin/articles.cgi?Page=archives&Area=sd&ID=SP23701>
- Middle East Media and Research Institute. Special Dispatch Series - No. 261, (2001, August 23). PA TV Friday Sermon Calls for Jihad and Martyrdom. Middle East Media and Research Institute. Retrieved from: <http://memri.org/bin/articles.cgi?Page=countries&Area=palestinian&ID=SP26101>
- Middle East Media & Research Institute. Inquiry and Analysis Series - No. 74, (2001, October 30). Inquiry and Analysis Series - No. 74. Middle East Media and Research Institute. Retrieved from: <http://memri.org/bin/articles.cgi?Page=archives&Area=ia&ID=IA7401>
- Miller, K. (1996). Living with death. *Life*, January 7, p. 34.
- Miller, L. (2002). Why we need heaven. *Newsweek*, December 8, p. 44-51
- Mirvish, A. (2001). Suicide bombers, authoritarian minds, and the denial of others. *Judaism*, January 10, p. 387.
- Moghadam, A. (2003a). Palestinian suicide terrorism in the second Intifada: Motivations and organizational aspects. *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 26, Part 2.
- Moghadam, A. (2003b). The characteristics of suicide terrorist: An empirical analysis of Palestinian terrorism in Israel. Retrieved from: <http://66.102.11.104/search?q=cache:erE7YsPrCKkC:mail.hevra.haifa.ac.il/~terror/pages/maamarim/profile.html+Palestinian+Suicide+Terrorism+in+the+Second+Intifada+:+Motivations+and+Organizational+Aspects&hl=iw&ie=UTF-8>
- Myslobodsky, M. (2003). The Herostratus syndrome: An analysis of the suicide bomber. *Jewish Frontier*, LXVIII, No. 1 (644). Retrieved from: http://www.laborzionist.org/frontier/jf_winter-03_myslobodsky1.html
- Nasra, H. (2001). An arsenal of believers. *The New Yorker*, November 19, p. 36-41.
- Norberg-Hodge, H. (2001). Globalization and terror. *Ecologist*, 31, p. 36-40.
- Oliver, J. (2001). What turns a man into a terrorist? *New Statesman*, 130, December 17, Issue 4568.
- Olson, K. B. (1999). Aum Shinrikyo: Once and future threat? *Emerging Infectious Diseases*, 5, Jul-Aug, Issue 4, p. 513-517.
- Oots, K. L., & Wiegele, T. C. (1985). Terrorist and victim: Psychiatric and physiological approaches from a social science perspective. *Terrorism: An International Journal*, Vol. 8 (1), p. 1-32.

- Pape, R. A. (2003). The strategic logic of suicide terrorism. *American Political Science Review*, Vol. 97 (3), p. 343-361.
- Paz, R. (2001). The Islamic legitimacy of suicide terrorism. In: *Countering suicide terrorism, An International Conference*. The International Policy Institute for Counter-Terrorism, the Interdisciplinary Center, Herzliya. p. 86-94.
- Pearlman, W. (2002). Suicide bombers not the only martyrs... Israel creates many more. *Washington Report on Middle East Affairs*, May 1, p. 14
- Pedahzur, A., Perliger, A., & Weinberg, L. (2003). Altruism and fatalism: the characteristics of Palestinian suicide terrorists. *Deviant Behavior*, 24, Part 4. p. 405-423.
- Perina, K. (2002). Suicide terrorism: Seeking motives beyond mental illness. *Psychology Today*, January 9, p. 15.
- Pipes, D. (2001). God and mammon: Does poverty cause militant Islam? *The National Interest*, Winter 2001/2002, p. 14-21.
- Post, J., & Denny, L. M. (2003). The terrorists in their own words: Interviews with 35 incarcerated Middle Eastern terrorists. *Terrorism and Political Violence*, Vol. 15, p. 171-184.
- Post, J. (2002). *Killing in the name of God: Osama Bin Laden and radical Islam*. Paper presented at the International Society of Political Psychology, 25th Annual Scientific Meeting, Berlin, Germany, July 16-19.
- Post, J. (2001). Interview with Dr. Post. Retrieved from: <http://gwis2.circ.gwu.edu/~jpost/jmpost.htm> (October, 22).
- Pryce-Jones, D. (2002). Priests of killing. *National Review*, April 22, p. 19-20
- Radlauer, D. (2002). An Engineered tragedy: Statistical analysis of casualties in the Palestinian-Israeli conflict. The International Policy Institute for Counter-Terrorism, the Interdisciplinary Center, Herzliya. August 8. Retrieved from: <http://www.ict.org.il/articles/articledet.cfm?articleid=439>.
- Reuter, C. (2004). *My life is a weapon: A modern history of suicide bombing*. Princeton: Princeton University Press.
- Rosenberger, J. (2003). Discerning the behavior of the suicide bomber. *Journal of Religion & Health*, Vol. 42. p. 13-20.
- Ross, L. (1977). The intuitive psychologist and his shortcomings: Distortions in the attribution process. In: L. Berkowitz (ed.), *Advances in experimental social psychology*. NY: Academic Press.
- Roxanne, E. L. (2002). Killing (for) politics: Jihad, martyrdom, and political action. *Political Theory*, Vol. 30(1), p. 4-36.
- Salib, E. (2003). Suicide terrorism. *British Journal of Psychiatry*, Vol. 182, p. 475-476.
- Sarraj, E. (2002a). Why blow ourselves up. *Time Atlantic*, April, 8, p. 28.
- Sarraj, E. (2002b). Suicide bombers: Dignity, despair, and the need for hope. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 31(4), p. 71-76.
- Schbley, A. (2003). Defining religious terrorism: A causal and anthological profile. *Studies in Conflict and Terrorism*, 26, p. 105-134.
- Schwartz, L. L. (2001). The cult phenomenon: A turn of the century update. *American Journal of Family Therapy*, Vol. 29(1), p. 13-22.

- Schweitzer, Y. (2000). Suicide terrorism: Development and main characteristics. In: *Countering suicide terrorism. An International Conference* (p. 75-84). The International Policy Institute for Counter-Terrorism, the Interdisciplinary Center, Herzliya.
- Sprinzak, E. (2000a). Rational fanatics. *Foreign Policy*, September-October, Issue 120, p. 66-73.
- Sprinzak, E. (2000b). Outsmarting suicide terrorist. *Christian Science Monitor*, 92, October 10, Issue 232.
- Stern, J. (2003). *Terror in the name of God: Why religious militants kill*. New York: Harper Collins Pub.
- Sunstein, C. R. (2002). Why they hate us? The role of social dynamics. *Harvard Journal of Law and Public Policy*, 25, p. 429-441.
- Taheri, A. (1986). *The Spirit of Allah: Khomeini and the Islamic Revolution*. Bethesda, MD: Adler & Adler.
- Telhami, S. (2002). Why suicide terrorism takes root. *The New York Times*, April 4, p. 20.
- U.S. News & World Report (2000). Bilal Al-Masri lost his 15 year old son. *U.S. News & World Report*, February 20.
- Van Natta, D. (2003). Terror's ultimate weapon. *New York Times Upfront*, Oct 13, 2003. Vol. 136, Issue 3, p. 18.
- Victor, B. (2003). *Army of roses: Inside the world of Palestinian women suicide bombers*. Emmaus, PA.: Rodale Inc.
- Volkan, V. (2002). September 11 and societal regression. *Group-Analysis*, 35 (4), p. 456-483.
- Volkan, V. (1997). *Bloodlines: From ethnic pride to ethnic terrorism*. NY: Farrar, Straus & Giroux.
- Wikan, U. (2001). My son – A terrorist? He was such a gentle boy. *Anthropological Quarterly*, 75(1), p. 17-128.
- Wintrobe, R. (2003). Can suicide bombers be rational? Retrieved from: <http://cas.uchicago.edu/workshops/cpolit/papers/suicide.pdf> (20.8.03).

נספח א

דוגמאות לטיפוסי-אב של מחבלים מתאבדים

אב-טיפוס דתי-פנאטי

דוגמה א

ריאיון עם נ' היושב בבית סוהר ישראלי שנערך על ידי אסיר ביטחוני ערבי-ישראלי היושב עמו בכלא. נ' פתח את הריאיון בהצהרה: "השבח לאל ריבון העולמים והברכה והשלום על אדונו מחמד אדון השליחים עליו הברכה והשלום, ואני שמי נ' ביצתי פעולה של מות קדושים ואללה גזר שלא תעלה בידי... המניע לקיום הפעולה... מטרה ראשונה היא מות הקדושים והגמול היקר אצל ריבון העולמים... הדבר השני הוא הכיבוש וההרג והחברים אשר נהרגו באינתיפאדה". "ש: איך ומתי החלטת על פעולת אסתשהאד? ת: הייתי קשור בחבורה של אנשים חסרי ערך, עד שפגשתי באדם שנוף בי ושאל אותי למה אינני מתפלל, והוא התחיל לתת לי שעורים בתפילה. התחלתי קודם להתפלל, ואדם, כאשר מתחיל בעבודת האל ובתפילה ומעיין בקוראן, הוא יגיע לאור מריבון העולמים. ש: איך האור הזה? ת: הוא אשר גורם שארצה לפגוש את ריבון העולמים בכל דרך שהיא... כשהגעתי לדרגה זו, ייחלתי למות מות קדושים. וכל זאת בתוספת לכיבוש וההפחדה וההרג והעוצר, עד אשר לא נשאר חיים בכלל...

מתוך: הס (2003).

דוגמה ב

כתב השבועון "סאנדיי טיימס" ראיין בעזה את עבד, צעיר בן 22 שהתנדב לבצע פיגוע התאבדות וממתין להוראה מארגונו, הג'יהאד האסלאמי. לעבד לא משנה אם ינהג במכונית תופת או ישא את מטען הנפץ על גופו: "הדבר החשוב הוא שהיהודים חייבים לסבול, משמעות הג'יהאד היא מלחמת קודש והקוראן אומר כי הדרך הקדושה ביותר להילחם היא באמצעות מות קדושים. לכל קדוש מקום בגן עדן". לפי הסאנדיי טיימס, עבד מצפה בקוצר רוח שיקראו לו לביצוע משימת ההתאבדות. ההוראה תגיע ברגע האחרון והוא בטוח כי אומץ ליבו לא

יבגוד בו ברגע האחרון. בינתיים הוא מנסה להישמר מצרות כדי שלא ייעצר, והוא חושש מכוחות הביטחון הפלסטיניים שהחלו לעצור מוסלמים קיצוניים. העיתון כותב: "עבד מפחד יותר מהשמועות כי יחידות חיסול ישראליות סודיות יתחילו לחסל בקרוב קיצוניים ברצועת עזה". המתאבד ממתין בינתיים בחדר קטן וחשוך, בירכתי חנות בעזה. הוא מהלל את מְבַצֵּע הפיגוע ברחוב דיזינגוף וקורא לו קדוש וגיבור. עבד אומר כי "הוא הפחיד אותם מאוד". "המוות שלנו מוכיח שאנו חזקים מהיהודים, ואם נמשיך הם יאלצו להיכנע". בשבילו כניעה ישראלית משמעותה מדינה פלסטינית בכל שטחי ישראל, והוא טען כי לא מדובר במאבק פוליטי אלא במלחמה דתית בין יהודים למוסלמים: "אנחנו חייבים להמשיך ולתקוף אותם בכל מקום, בהתנחלויות, בתל-אביב, בגני הילדים שלהם. המדיניות שלנו מוכיחה את עצמה כבר עתה ומבצעים כאלה מזרזים את התהליך הבלתי נמנע שיביא להפסקת הסבל של הפלסטינים". עבד מסכם: "עד שהמדינה הזו תהיה מוסלמית יהיה כאן שדה קרב. אם לא נוכל לחיות בכבוד נוכל לפחות למות כקדושים".

מתוך: לימור (1994).

דוגמה ג

קטע מריאיון עם מחבל שהתכוון להתאבד, נתפס, ורואיין בידי שר הביטחון, בנימין בן-אליעזר.

שר הביטחון שוחח עם המחבל רסאן סתיתי מג'נין. סתיתי, בן 18, הוא אחד מעשרה אחים ואחיות. אביו מורה בבית הספר השרעי בג'נין. בחקירתו הוא סיפר שגויס לפני כחצי שנה לג'יהאד האסלאמי. כדי לעבור הכשרה לביצוע פיגוע התאבדות הוא נשלח בתחילת ינואר 2002 לרמאללה, שם גויס בידי תאופיק טיראווי למודיעין הכללי. בד בבד הוא למד בבית ספר תיכון ברמאללה. הוא התגלה כתלמיד מוכשר בעל תפיסה מהירה והשיג ציונים מעולים. בעת שהותו בעיר הכיר את אחד מבכירי אנשי הפת"ח והוא שכנע אותו לבצע פיגוע התאבדות בתל אביב. הקטעים דלהלן משיחתו של שר הביטחון עם סתיתי מבוססים על רישום של תת-אלוף מייק הרצוג, מזכירו הצבאי של שר הביטחון. אחרי שקיבל סקירה קצרה על פרטיו הביוגרפים של הצעיר, פנה בן-אליעזר אל המחבל בערבית:

בן-אליעזר: מי שלח אותך?

סתיתי: הג'יהאד האסלאמי.

בן-אליעזר: מה בעצם רצית שיקרה?

סתיתי: שיהרגו יהודים ושאני אמות כמו שהיד.

בן-אליעזר: עכשיו תסביר לי למה החלטת לצאת ל"אינתיחאר" (התאבדות)?

סתיתי: לא. זה לא זה. זה לא נכון. אני יצאתי ל"איסתשהאד" (מות קדושים). רציתי

לזכות בגמול. הייתי חודש במסגד. למדתי שם כמה זה חשוב להיות שהיד. זו המטרה הנעלה ביותר. זה חשוב מאוד לעם הפלסטיני מבחינה דתית ולאומית. זה הדבר הכי גדול וקדוש שאפשר לעשות. ואז מקבלים בגן עדן את כל התמורות.

בן-אליעזר: ידעת שתהרוג אנשים חפים מפשע. נשים, ילדים. עד כדי כך אתה שונא את היהודים?

סתיתי: לא, בכלל לא. אני לא שונא יהודים. זה לא הדבר. אני רק רציתי להשתתף במלחמה של עמי לשחרור לאומי. זוהי מלחמת קודש לשחרור פלסטין הכבושה. זה מה שחשבתי כל הזמן.

בן-אליעזר: אבל במקום שבו היית אמור להתפוצץ, היית רואה במו עיניך אנשים שאתה הולך להרוג אותם. לא שאלת את עצמך למה הם? מה עשו? למה מגיע להם למות?
סתיתי: אני לא הייתי רואה את זה. אנחנו לא רואים אותם בכלל. מה שלנגד עיני זה השהיד. זה הכול למען המצווה. ככה אמרו לי. השהיד הוא בדרגה גבוהה מאוד. וכולם מכבדים אותו. רציתי לקחת חלק בשחרור עמי. למלא את המצווה הקדושה. להיות גאוה לעמי וחבריי.

בן-אליעזר: הם ידעו?

סתיתי: כן. ההורים שלי התחננו שלא אעשה זאת. אבא שלי אמר לי אוי ואבוי לך אם תעז. אבל זה לא שכנע אותי. מה שאמרו לי במסגד היה חזק יותר. הסבירו לי לחשוב רק על המצווה ועל הגמול, למעלה, בגן עדן, עם הבתולות שיחכו לי, עם כל הכבוד שאקבל.

בן-אליעזר: והיית מוכן לשבור את ליבו של אביך? את לבה של אמך?

(סתיתי שותק ומשפיל מבט)

בן-אליעזר: תסתכל אליי.

סתיתי מרים את עיניו אך ממשיך לשתוק.

בן-אליעזר: ומה לגביך אתה? לא היה חבל לך על החיים שלך? אתה צעיר, רק בתחילת הדרך. אתה תלמיד טוב. יכולת להמשיך ללמוד באוניברסיטה. להגיע למשהו. לא היה אכפת לך למות?

סתיתי: לא. כי ההם הסבירו לי שהחיים פה הם רק מסדרון לחיים בעולם הבא. ההפסד של החיים פה הוא לא כל כך גדול. פה זה רק הכנה. העולם הבא זה החיים האמיתיים. של הקדושים שראויים להגיע לשם.

בן-אליעזר: אם יאסר ערפאת היה יוצא בקריאה אליכם להפסיק את פיגועי ההתאבדות, זה היה משפיע עליך?

סתיתי: לא. זאת מצווה דתית מאללה. זה לא קשור אם ערפאת יגיד כן או לא. אללה מעל כולם. (הוא מהרהר רגע וממשיך): אבל אולי אם הוא היה קורא, היינו חושבים על זה פעמיים.

בן-אליעזר: אם הייתי משחרר אותך עכשיו אתה יוצא עוד פעם לפיגוע?
 סתייתי (משפיל מבט): אני חושב שלא. עשיתי טעות. עכשיו אני רק רוצה לחזור לחיים
 רגילים. אני רוצה ללמוד.
 מתוך: לוי-ברזילי (2002).

דוגמה ד

קטעים מתוך עיתון פלסטיני המוקדש לשהידים
 ... מילידי שכם, בן 23, סיים תיכון והתחיל לעבוד כנהג מונית עקב מצוקה כלכלית. למד
 באוניברסיטת אלנג'אח במחלקה להנדסה. הקפיד על יישום הוראות הדת בשקט ולא אהב
 לבלוט; לא רבים הכירו אותו, אבל תמיד עזר לאחרים שנזקקו לעזרתו, בלי הבדל מהיכן הם
 היו. הוא היה רווק, גר עם אמו ועם אחיו הגדול ממנו בשלוש שנים, ויש לו ארבע אחיות
 נשואות. אביו, שהיה פעיל בתחום הלאומי, נפטר בשנת 1994. לאביו היה מוניטין פוליטי
 וחברתי. השהיד ייחל לשהדא בכל תפילה שלו. הוא השאיר צוואה שבה ביקש מאמו שלא
 תתאבל עליו... וביקש שיעטפו אותו בדגל הירוק... הוא היה פעיל בתנועת הסטודנטים
 באוניברסיטה... וציין בצוואתו שהצטרף לגדודי אלקסאם תחת דגל החמאס כהיענות לפקודת
 אלה כדי לשחרר את אלאקצא ואת פלסטין. פחד מצביעות... ותמיד נהג לשאול איך לעשות
 דברים רק לשם אלה? הוא לא שיקר אפילו פעם אחת... היה אמיץ וחזק לא פחד מאף אחד
 כשידע שהוא צודק.

הוא יצא ביום ביצוע הפעולה לאחר שהתפלל, התקלח והתבשם, לבש חולצה לבנה,
 והשאיר רשימה מסודרת עם שמות האנשים שיתפלל בשבילם ביום הדין.
 צוואת השהיד: בשם אלוהים הרחמן הרחום, צוואת השהיד ג'מאל עבד אלע'ני אלנאסר...
 מי מאתנו לא כועס ולא מרגיש שהוא רוצה לנקום בזמן שהוא משתתף בלוויות של השהידים,
 ביחוד ההלוויות הקבוצתיות בשכם? מי מאתנו אינו כועס ואינו רוצה לנקום כשהוא רואה
 את אמהות השהידים, נשותיהם ובניהם בטלוויזיה? מי מאתנו אינו מזדהה עם בעלי הבתים
 שנהרסו לאחרונה בחאן-יונס, ברפיח, ובחברון? מי מאתנו אינו כועס כשהורגים תינוקות,
 כורתים עצים ומפגיזים ערים? ומי? ומי... באלוהים שהיהודים שלטו במקום וגרמו להרבה
 נזקים.

הייתי משתתף בתהלוכות ובאמת רציתי לנקום, אבל לא ידעתי איך לנקום ולהרוג כמה
 שיותר אנשים ולגרום לכמה שיותר נזק; ולבטח הדרך למימוש המטרה שלי היא הדרך של
 ההתנגדות, דרכם של עיאש, אלשריף, עווד, חמראן וחרדאן, עביאת ובני עודה; בחרתי באחת
 מדרכי ההתנגדות והיא פעולות ההתאבדות, דרכם של חאמד, האשם ואחמד. ותודה לאל
 יכולתי להצטרף לאחת הקבוצות של גדודי עזאלדין אלקסאם, גדודי הגאוה, ולהיות אחד

מחייליה כדי להעניק לאל-אקצא ולפלסטין המוסלמית מה שאני יכול. נשבע אני באלוהים, שום דבר לא דחף אותי לדרך הזאת חוץ מאהבתי לאלוהים ולשהדא, דבר ראשון, ואהבתי לאקצא ולפלסטין וההגנה עליהם, דבר שני, ורצוני לנקום את דם השהידים, דבר שלישי, בזמן שבו מנהיגי ומלכי הערבים והמוסלמים לא עשו כלום, והסתפקו בכמה סוגי תמיכה. אני אומר להם: אנחנו לא רוצים את כספכם, לא את הקמח שלכם ולא את תרופותיכם, אנחנו רוצים את צבאותיכם שישחררו את פלסטין.

אחיי הסטודנטים ב"אל-נג'אח": אוניברסיטה שנתנה את זכריא, ג'האד, פהד, מחמוד, האשם, חאמד וג'מאל, ובעזרת אללה יכולה לתת עוד שהידים, אני נשבע באללה שפעולת התאבדות אחת שמבצע אותה צעיר מוסלמי מזעזעת את הישות הציונית וגורמת לה אבדות יותר ממה שיכלו לעשות כל צבאות ערב במלחמותיהם נגד הציונים, לפי הודאת הגנרלים שלהם.

אחיי הסטודנטים: תבחרו בהתנגדות והרימו את דגל הג'יהאד ואחזו באסלאם, הוא הדרך. תקלקלו את תכניות היהודים שרוצים לפגוע באחדותכם הלאומית, ותהפכו את אחדותכם מאחורי דגל האסלאם הירוק לחרב המופנית לצוואר שלהם; שבחירתכם היחידה תהיה ההתנגדות. תרימו ספר קוראן ביד אחת, וביד השנייה תרימו רובה. שאללה יהיה אתכם, אל תשכחו אותי בתפילותיכם, ניפגש בגן עדן, אם ירצה אללה. ג'האד, ניצחון או אסתשאהד. אחיכם ובנכם השהיד החי, ג'מאל עבד אלע'ני רשיד נאסר.

אלסביל (ספטמבר 2001).

דוגמה ה

מתוך ריאיון עם מחבלת מתאבדת והמשלחת שלה שנתפסו לפני ביצוע הפעולה. לפני כשנתיים (2002) החליטה מנאל סבאענה להתנדב לפיגוע התאבדות: "באתי לביתו של השיח' חמזה אבו-רוב (בכיר בג'יהאד האסלאמי שחוסל לפני שנה (2003) ואמרתי לו: אני רוצה להיות שהידה. השיח' לא התלהב לוותר עלי. רק אם תביאי לי מכתב הרשאה מאבא שלך, או מאפוטרופוס, נשלח אותך למבצע', אמר. ידעתי מייד שאבא שלי לעולם לא יסכים. יש לי מערכת יחסים קרובה מאד עם כל בני המשפחה, ובמיוחד עם אבא שלי".

סאברין אבו-עמארה היא מחבלת מתאבדת בת 20 שנלכדה לפני כחודש (נובמבר 2003), לפני שהצליחה לבצע פיגוע רב-נפגעים בירושלים. מנאל בת ה-19 גייסה את סאברין, הכינה אותה למבצע ונסעה משכם לטול-כרם כדי להביא משם את חגורת הנפץ. אלמלא נעצרה לפני כשלושה שבועות הייתה מנאל כורכת את חגורת הנפץ סביב מותניה של סאברין, מלמדת אותה איך ומתי ללחוץ על כפתור ההפעלה וממתינה עד שהמתכנן, אחמד בסייסו מהג'יהאד האסלאמי, יעביר לה מסר מוצפן "בצענו בהצלחה".

מנאל וסאברין הן סטודנטיות מאוניברסיטת אלנג'אח בשכם, שהתגייסו לפני שלוש שנים ל"גמאעה", האגף המנהלי של תנועת הג'יהאד האסלאמי, ונשלחו להדביק ברחובות תמונות של שהידים. אחרי שנה עברו ל"סראיא אלקודס", הפלג המבצעי של הארגון שהכשיל לאחרונה פעם נוספת את הסכם ההודנה, יחד עם נציגי תנועת החמאס. עולמן של מנאל וסאברין צר ודחוס. אין טלוויזיה בבית או במעונות. תקציבן להוצאות אישיות זעום. המגעים עם בני המין השני מוגבלים, זהירים, תמיד מאחורי רעלה. שלוש שנות המגורים במעונות נתפסות כשלב מעבר מהחממה המשפחתית לחיים עצמאיים, עד שיגיע תור הנשואים בשידוך.

סאברין: "כבר באו לבקש את ידי, ואני הודעת: קודם אסיים את המשימות שלקחתי על עצמי. המשפחה שלי הייתה בטוחה שאני מתכוננת ברצינות להשתלם בראיית חשבון. פרנסה טובה". מנאל וסאברין לא ביקרו בישראל מעולם. מנאל: "אני מעולם לא השלמתי עם היחס כלפינו במחסומים. ישראל היא כובש מכוער". "טיול כזה", אומרת סאברין, "עולה הרבה מאוד כסף שאין לי, וחופץ מזה אני אבקר בפלסטין רק שתהיה שלנו". הישראלים היחידים שהן הכירו בחייהן לבשו תמיד מדי חאקי, החזיקו נשק או שעטו ברחובות ברכב צבאי.

"אני נפרדת מכל היקרים לי", כתבה מנאל עבור סאברין, "אני מבקשת מכל אחד מבני המשפחה שלא יצטערו על מותי. זכרו שאני שהידה. אני עולה לגן העדן במצפון נקי".

חמישה ימים אחרי שמנאל נעצרה כיתר כוח צה"ל את בית משפחת סאברין בשתיים וחצי בלילה. "שמעתי את החיילים אומרים לאימא שלי: 'הבת שלך מעורבת בעניין ביטחוני'", היא מספרת, "אימא שלי הייתה המומה. אני מתארת לעצמי שכבר יודעים אצלי בבית מדוע נעצרת".

זאת הפעם הראשונה שמחבלת מתאבדת ומחבלת משלחת מספרות זו אחר זו את הסיפור שמאחורי פיגוע שלא התבצע. השתיים יודעות שה"מבצע" תוכנן להתרחש בלב לֶבָה של ירושלים. בכוונה שייהרגו ילדים. הן משוחחות בקול חרישי, מקפידות שהרעלות הלבנות לא תישמטנה מפניהן. ההתלהמות מקופלת במסרים ולא בטון הדיבור. ולא, אין בדבריהן אף מילה של חרטה.

מתוך: פרי (2003).

האב-טיפוס המנוצל – בני נוער וילדים

דוגמה א: גיוס נערים לפעולות התאבדות

הישאם זיאדה, קצין משטרה ברשות הפלסטינית בעזה, אמר אתמול (25 בפברואר 1995) כי בכירים בחמאס גייסו את בנו, מוסה, בן 15, לביצוע פיגוע התאבדות נגד ישראלים. זיאדה אמר עוד כי ידוע לו על עוד חמישה נערים נוספים שעליהם הוטלה משימת פיגוע התאבדות.

בין חפציו של בנו נמצא מכתב בו הוא מבקש סליחה מהוריו ואחיו. "היה כתוב שם כי הפיגוע מבוצע כדי להבטיח לו חיים נוחים בגן עדן". במכתבו סיפר הבן כי גויס על ידי שני בכירים וכי הפיגוע תוכנן ל-14 בפברואר. מספר שבועות לפני התאריך המתוכנן, מספר אביו, כי התנהגותו השתנתה וכי יום אחד הוא החל לדבר על רצונו ל"חופשה בת שבוע מבית הספר כדי לבלות עם דודו במחנה הפליטים אלבר'ג'. אז נדלקה אצלי נורה אדומה... כבר זמן רב אנחנו עוקבים באלבר'ג אחרי אחד המסגדים. מדריכים של החמאס מנהלים שם שיחות עם בני נוער המועמדים לפיגועי התאבדות בישראל. לחצתי על בני שימסור הודעה במשטרה הפלסטינית".

מתוך: גבאי ובוהדנה (1995).

דוגמה ב: גיוס נערה בת 15 לפעולת התאבדות

שרין אבו-רביע בת ה-15 מבית לחם שסיימה עכשיו את לימודיה בכיתה ט, כמעט הפכה ל"שהידה". שרין אבו-רביע נעצרה על ידי השב"כ בטרם הספיקה לחגור את מטען הנפץ על גופה. היא נחקרה והודתה שהתכוונה לבצע פיגוע התאבדות אך עקב גילה הצעיר שוחררה. "אני אוהבת את החיים. אילו הייתי מתאבדת, סופי היה להיות חתיכות-חתיכות בתוך שקית זבל שחורה". מספרת שרין בביתה שבבית לחם. שרין היא הבת הצעירה מבין 15 אחים ואחיות... "למה אני? כי אני הצעירה ועדיין לא נשואה". היא מסבירה בקול שקט את הסיבה לכך שנבחרה. שרין הסכימה להתאבד בלי כל מחשבה על אידיאולוגיה, ואף מבלי שנדרשה לבצע את הפיגוע בחסות ארגון טרור כלשהו. "הסכמתי כי קרוב משפחתי שכנע אותי שאגיע לעולם טוב יותר בגן עדן". בתשובה לשאלה מה מחכה לה בגן העדן עונה שרין: "לגברים נותנים 72 בתולות. ונשים, מה הן מקבלות?" – ופורצת בצחוק מתגלגל. אמה של שרין כועסת על הרעיון שבתה הצעירה תתאבד אבל ממהרת להבהיר: "הייתי מסכימה שאחד מבניי יבצע פיגוע התאבדות, אבל לא בתי הקטנה".

מתוך: שקד (אוקטובר 2002).

דוגמה ג: אימון של נער בן 16 לפעולת התאבדות

בכיר במודיעין הפלסטיני ברצועת עזה, קולונל חאמד אלמסרי, הודיע אתמול (2 בספטמבר 1995) במסיבת עיתונאים, כי הרשות לכדה שני צעירים, תושבי הרצועה, שהתכוונו לבצע פיגועי התאבדות בשתי התנחלויות ישראליות, בשליחות הג'יהאד האסלאמי. שני הצעירים הם: (1) נעים דרשאווי, בן 19, פועל במפעל לייצוא גלידה. (2) אימן מחמדן, בן 16, תלמיד תיכון. לדבריו, השניים אומנו בידי מדריכים של הג'יהאד האסלאמי במשך תקופה ארוכה,

עד שהוחדרה לראשם האמונה, שהתאבדותם היא הדרך לגן עדן. הצעירים למדו כיצד להיהפך לפצצות חיות וכיצד להפעיל את המטענים שישאו באפודות שלהם. קולונל אלמסרי אמר כי חקירת הצעירים העלתה ממצאים מזעזעים. בין השאר הם נלקחו לבית קברות ושם כרו לעצמם שני קברים, זה לצד זה. המדריכים הכניסו את הצעירים לקברים, כשהם כרוכים בתכריכים לבנים והותירו אותם שם לילה שלם. הצעירים אמרו כי מטרת התרגיל הייתה לחזק את רצונם למות ולשרש את פחדיהם מן המוות.

מתוך: גבאי (1995).

דוגמה ד: ניצול של ילד בן עשר לפיגוע התאבדות שנמנע

ביום שאחרי כמעט והפך למתאבד הצעיר ביותר באינתיפאדה, עבדאללה קורען בן ה-11 מספר ל-ynet על החוויה שעבר: כך פגש הסבל הצעיר את שני הגברים שביקשו ממנו להעביר את התיק "לאישה מבוגרת" תמורת 5 שקלים, כך עצרה אותו השוטרת במחסום, כך נתנו לו החיילים ממתקים – ופוצצו את התיק. ואז באה החקירה. מפקד גדודי אלאקצה בבלטה: זה לא אנחנו.

"אמרו לי – קח את התיק הזה. יש אישה מבוגרת מהצד השני של המחסום. תן לה אותו". כך מספר היום (ג') ל-ynet עבדאללה קורען, הילד הפלסטיני בן ה-11 שכמעט והפך אתמול ל"ילד התופת" הראשון באינתיפאדה.

קורען ומשפחתו, תושבי מחנה בלטה, טוענים בתוקף כי לא היו שותפים לגלגול הפיגוע של הפתח. אמש התברר מחקירתו של הילד כי חגורת הנפץ שנשא בתוך התיק הייתה אמורה להתפוצץ במחסום ולפגוע בחיילים בעודו אוחז בתיק, אולם ככל הנראה, תקלה טכנית וערנות החיילים מנעו זאת.

עבדאללה, תלמיד כיתה ו' בבית הספר של אונר"א (ארגון הסעד של האו"ם) במחנה, מספר כי קיבל את התיק (שבלי ידיעתו נמצאת בו חגורת הנפץ המחוברת לטלפון סלולארי) משני גברים פלסטינים, בשנות ה-30 לחייהם. הילד בן ה-11 משמש כסבל בין שני צידיו של מחסום חווארה. הוא נושא תיקים מצדו הפלסטיני של המחסום – אל הצד הישראלי, וכך מסייע לפרנס את המשפחה. "שני הגברים נתנו לי 5 שקלים, כדי שאקח את התיק למחסום חווארה", הוא מספר.

"היינו אני ועוד חבר מכפר קליל ונשאנו תיקים", הוא מספר, "הוא היה על העגלה ואני סחבתי שלושה תיקים עלי. הגענו למחסום, והחיילת החלה לפתוח שניים מהתיקים. פתאום, לפני שפתחה את התיק השלישי – לקחו אותי בצד ולא ראיתי אותה פותחת את התיק". "החיילים במחסום לקחו אותי הצידה ונתנו לי ממתקים", מספר עבדאללה על החוויה שעבר, "בכלל לא ראיתי מה קרה עם התיק השלישי". לדבריו, לא הבחין בחוטים או ב"משהו

חשוד" בתיק שנתנו לו שני הגברים. הוא לא ידע כלל כי ייתכן שהתיק הזה – יביא למותו. עבדאללה מספר כי נלקח מהמחסום בג'יפ לבסיס התיאום באזור. במהלך הנסיעה כבלו החיילים את ידיו באזיקים, ואחד מהם אף הכה בו בקנה הרובה. לאחר מכן הובל לחקירה. "שאלו אותי – תגיד מי נתן לך את התיק. גם צעקו עלי", הוא מספר. לדבריו, על השאלה הזו חזרו החוקרים הישראלים שוב ושוב. הוא שוחרר לבסוף לאחר כמה שעות, כשהשתכנעו חוקריו כי לא היה מעורב בניסיון הפיגוע.

האם לא פחדת שהיית יכול למות בפיצוץ, אנחנו שואלים את הילד. אבל עבדאללה, מסתבר, פחד בעיקר מכך שיחטוף מכות בבית בגלל שחזר באיחור גדול. במשפחה טוענים: זה פברוק של ישראל. אחיו הבכור של עבדאללה, מחמד, אומר ל-ynet כי אין לו ספק שכל הפרשה היא "עניין מפוברק של המודיעין הישראלי". לדברי האח ובן משפחה נוסף, נהג מונית פלסטיני שעובד במחסום סיפר להם כי עוד טרם האירוע נראו באזור עיתונאים, "מה שמעיד על כך שישאל הוא זה שפברקה את הפרשה כדי לזכות בנקודות בקרב דעת הקהל ולהכתים את הפלסטינים". מחמד מוסיף: "אין ספק שאח שלי היה כלי בידי הישראלים. ולראיה – שהוא שוחרר".

ומה אומרים בפתח? מפקד גדודי אלאקצה במחנה בלטה אמר היום ל-ynet כי כשאנשיו מבקשים לשלוח מתאבד לפיגוע, ומדובר בצעיר כבן 18, כבר אז קיימת התלבטות. "לפיכך אין שום סיכוי שאנחנו מאחורי האירוע – זה לא אנושי ונוגד כל אמות מידה של מוסר", הוא טוען, וחוזר על האמירה כי מדובר בפברוק ישראלי.

מתוך: ואקד (2004).

דוגמה ה: שימוש בנער בן 14 לפיגוע התאבדות שנמנע

שוב מחסום חווארה שליד שכם, שעת אחר צהריים: נער פלסטיני כבן 14 רץ לעבר חיילי המחסום, כשעליו חגורת נפץ במשקל 8 ק"ג ומתג ההפעלה בידיו. החיילים חשדו בו, ביקשו ממנו להרים את החולצה וגילו את חגורת הנפץ. הנער סיפר להם: הגעתי להתפוצץ – תמורת 100 שקל. חבלנים הוזעקו למקום ופירקו את חגורת הנפץ. בעקבות האירוע: צה"ל הטיל עוצר על שכם. שוב עושים הפלסטינים שימוש ב"ילד מתאבד", הפעם באופן אקטיבי: אחר הצהריים (יום ד') נלכד במחסום חווארה שליד שכם ילד פלסטיני כבן 14, כשעל גופו חגורת נפץ במשקל 8 ק"ג. בעקבות האירוע הטיל צה"ל כתר על העיר שכם. מעדויות עולה שהילד רץ לעבר החיילים במחסום, חיילי גדוד 202 של הצנחנים, כשחגורת הנפץ עליו ומתג ההפעלה בידו. החיילים עצרו אותו, ביקשו ממנו להרים את חולצתו ואז גילו על גופו את חגורת הנפץ. החיילים במחסום סיפרו שהנער אמר להם כי הוא הגיע להתפוצץ משכונת מחפיה בשכם, ואף קיבל 100 שקל עבור ביצוע הפיגוע. לאחר שנחשפה חגורת הנפץ, הורחקו כל החיילים

והאזרחים מהאזור, האזור כולו נסגר, וחבלנים פירקו מהנער את החגורה. מייד לאחר מכן נלקח הילד לחקירת גורמי הביטחון שמנסים לפענח מי שלח אותו למשימה. בצה"ל מעריכים כי הנער ביקש להתפוצץ סמוך לחיילים במחסום, וכי שוב מדובר בניסיון של גדודי חללי אלאקצה של הפתח בעיר להוציא פיגוע באמצעות ילד.
מתוך: וייס (2004, מארס 24).

האב-טיפוס המנוצל – בוגרים

דוגמה א: הפעלת לחץ ואיום בהלבנת פנים

צעירות פלסטיניות, רווקות או גרושות, שנתפסו לפני שיצאו לבצע פיגוע או שהתחרטו ברגע האחרון, חשפו את אמצעי הלחץ הפיזיים והפסיכולוגיים שהופעלו עליהן: המגייסים אילצו אותן לקיים יחסי מין במהלך ה"אימונים", ואחרי כן אמרו "אין לך מה להפסיד. ממילא אין לך סיכוי להתחתן, בגלל השם הרע שנוציא לך".
מתוך: פרי (ספטמבר 2002).

דוגמה ב: ניצול בעיות אישיות

וופה אידריס, בת 27, הייתה המחבלת המתאבדת והאישה הראשונה שביצעה פיגוע התאבדות (27 בינואר 2002): בפיגוע נהרג אזרח ישראלי ונפצעו כ-140. את האחריות לביצוע הפעולה נטל על עצמו ארגון הפת"ח. בת 16 נישאה אידריס לבן דודה, ותשע שנים אחר-כך התגרשו בני הזוג על רקע "מסורת חברתית ולחץ משפחתי", משום שלא יכלה ללדת. לאחר הגירושין החלה אידריס לעבוד בסהר האדום, ולדברי קרובים היא נחשפה להרבה מראות קשים של פלסטינים פצועים והרוגים. לדברי קרובים של אידריס, יש קשר בין גירושיה לבין מותה. דודתה אמרה: "בעלה הרג אותה כאשר הוא שחררה (כלומר גירש אותה). היא ראתה את נישואיו השניים מהחלון, ואף העבירה ממתקים מהחלון כאשר נולד לזוג החדש ילדם הראשון. הדבר שבר את לבה". מכרה אחרת הוסיפה, שהגירושין והדחייה החברתית כלפי גרושה שאינה יכולה להביא ילדים לעולם גרמו לה לחוש נחותה ועל כך ניסתה לפצות בעבודה קשה ובקשרים חברתיים. פלסטינים אחרים העלו השערות בדבר מניעים אפשריים וטענו שאידריס הונעה מבעיות אישיות.

מתוך: Victor (2003). Middle East Media & Research Institute (2002, December 2); see also:

דוגמה ג: ניצול בעיות אישיות

חמאמרה נולדה בכפר ג'בע שבנפת ג'נין למשפחה מרובת ילדים. היא חיה חיי משפחה רגילים ומעולם לא ביקרה בישראל ולא מכירה מישהו שנפגע מפעולות צה"ל ואומרת מפורשות: "אין לי שום דבר נגדכם". הפסיקה ללמוד בכיתה י' בשל המצב ששרר בשלהי האינתיפאדה. שום דבר משגרת חייה ומעשיה לא נראו כמובילים אותה לפעולות התאבדות. נקודת המפנה הייתה לערך בסביבות חודש ינואר 2002. היא מכנה נקודת מפנה זו "מניעים אישיים". בחקירתה התברר כי הרגישה דחויה מבחינה משפחתית וחברתית, הבחור שרצתה להתחתן איתו סירב, וגם משפחתה התנגדה לשידוך. חוקריה מציינים, כי נראה שחששה ממשפחתה כיום גדול יותר, וכשנשאלה אם יש ברצונה למסור משהו למשפחתה אמרה: "אני רוצה לבקש מהם סליחה, כל חיי התנהגו אלי יפה, אין אף הורה שהיה רוצה לשלוח את הילד שלו למות". מתוך: לימור (2002).

האב-טיפוס הנוקם

דוגמה א

במאי 2002, ג'יהאד טיטי, צעיר בשנות העשרים לחייו ממחנה הפליטים בלטה שליד שכם, אסף את הרסיסים של הפגז שהרג את בן-דודו, מפקד פת"ח במחנה, אשר סומן כמטרה ונהרג על ידי צה"ל. טיטי הכניס את הרסיסים לתוך מכל חומר הנפץ שנשא. הוא פוצץ את עצמו והרג אישה ונכדתה. מתוך: Margalit (2003).

דוגמה ב

לפני ארבעה חודשים ניצבה הנאדי ג'רדאת על קברו הטרי של אחיה פאדי והבטיחה לנקום את מותו. "דמך לא יהיה הפקר", ציטט אותה העיתון הירדני "אלערב אליום". "הרוצח עוד ישלם את המחיר, ואנחנו לא נישאר היחידים שבוכים". היא מיררה בבכי, והוסיפה: "אם העם שלנו לא יוכל להגשים את חלומם ואת מטרותיהם של הקורבנות, ולחיות, בחירות ובכבוד, אז שיימחק העולם כולו. לפני שבועיים קיימה את הבטחתה (הפיצוץ במסעדת מקסים בחיפה 4 באוקטובר 2003). הזרוע הצבאית של הג'יהאד האסלאמי, "פלוגות ירושלים", ששיגרה את ג'רדאת לפיגוע בחיפה, נתנה את התשובה הרשמית שלה על השאלה למה עשתה זאת. היא הכתירה את הנאדי ג'רדאת בתור "כלת חיפה" ובהודעתה קבעה: "החתונה בחיפה תלמד את הציונים לקח בלתי נשכח". דודנים וקרובי משפחה אחרים של המחבלת המתאבדת, שהתראיינו בעיתונות הערבית, נתנו תשובה נוספת: "היא ביצעה את הפיגוע כנקמה על הרג

אחיה ובן דודה על ידי כוחות הביטחון הישראליים, וכנקמה על כל הפשעים שמבצעת ישראל בגדה המערבית בהרג פלסטינים ובהפקעת אדמותיהם". אביה של הנאדי, תייסיר, שמספרים כי היה לו קשר רגשי מיוחד לבתו הבכורה, אמר בראיון לרשת הטלוויזיה אלג'זירה: "הפעולה של בתי ביטאה את הזעם שחש כל פלסטיני נגד הכיבוש. הכיבוש לא ריחם על בני, פאדי, אח שלה. הם הרגו אותנו למרות שלא היה מבוקש, רצחו אותנו בדם קר לעיני הנאדי". האב הביע גאווה על המעשה שעשתה בתו, ולמבקשים לנחמו בביקור אבלים הודיע שיחסכו מעצמם את הטרחה. "אקבל רק ברכות על מה שהיא עשתה", אמר למראייניו. "זאת הייתה מתנה שהיא העניקה לי, למולדת ולעם הפלסטיני. לכן אני לא בוכה עליה. למרות שלקחו ממני את הדבר היקר ביותר". הנאדי הייתה הראשונה מתשעת ילדיהם של תייסיר ורחמה ג'רדאת. היא נולדה בכפר סילת אלחארתייה בנפת ג'נין. עד לפני שבועיים התגוררה המשפחה בשכונת אלמלאח במזרח העיר. מייד אחרי הפיגוע ארזו בני המשפחה את חפציהם ונמלטו מן הבית, בשל החשש מפני הריסתו.

המפגש האישי הראשון של הנאדי ג'רדאת עם אימי הסכסוך הישראלי-פלסטיני התרחש לפני שמונה שנים. היא הייתה בת 21 ועל פי עדותו של בן דודה היו אז דיבורים על כך שבקרוב תתארס ותינשא לאיש. החתן המיועד היה עדאל רחים ג'רדאת, בן דוד רחוק שלה. השמועות אמרו שהנאדי הייתה מאוהבת בו והוא בה; ההורים של שני הצדדים כבר סיכמו הכול ביניהם. אבל בטרם האירוסים הוא נהרג בג'למה בהיתקלות עם כוחות הביטחון הישראליים.

מסלול חייה השתנה. היא נשארה בבית וסייעה בפרנסת המשפחה. בן דוד נוסף שלה, אזרח ישראל שמתגורר בג'ליל, אומר: הנאדי הייתה יוצאת דופן במשפחתה במובנים רבים. מרשימה, בעלת הופעה מהוקצעת, אינטליגנטית מאוד, חריפה, מסורה ונאמנה. מכל הבנות, היא גם הייתה הדתית ביותר, תמיד הקפידה על לבוש מסורתי צנוע, הרבתה להתפלל ולקרוא בקוראן. "היא קראה את הקוראן מהתחלה עד הסוף שש פעמים", הוא אומר. "כל מוסלמי דתי יכול להעריך דבר כזה".

לפני שנים אחדות חלה האב תייסיר בסרטן. הוא אושפז וטופל בבית חולים בירדן, מצבו השתפר זמנית, אבל כעבור חדשים ספורים הידרדר שנית. הוא הפסיק לעבוד. עול פרנסת המשפחה הוטל, כמקובל בנסיבות כאלה, על הבן הגדול. פאדי עבד בכל עבודה מזדמנת שמצא, ועמד במשימה בסיוע אחותו הבוגרת הנאדי. הנאדי שאפה לרכוש השכלה גבוהה. היא החליטה ללמוד משפטים בירדן, שם גרה אחותה חולוג, ופאדי מימן את לימודיה באוניברסיטת פילדלפיה בעמאן. היא סיימה לפני כשנתיים, במשך שנה עשתה סטאז', והתחילה לעבוד במשרד עורכי דין בג'נין. תרומתה העתידית לפרנסת המשפחה הייתה אמורה להיות משמעותית ביותר.

על תקופת חייה האחרונה יש גרסאות שונות בפי קרובי משפחתה. אחד מהם חושב שהיא התפנתה קצת להתחיל לחשוב שוב על עצמה ועל עתידה האישי, אולי להכיר מישהו, להתחתן, להקים משפחה משלה. אחרי הכול הייתה כבר בת 29, גיל מבוגר מאד לרווקה בחברה הפלסטינית. אבל בטרם הספיקה לעשות צעד כלשהו בכיוון נחת עליה מותו של אחיה. מנגד אומרים קרובים אחרים, כי היא לא חשבה על עצמה לרגע: לא הייתה לה שום תוכנית להתחתן, לא היה בן זוג מיועד, היא אפילו לא דיברה על זה. הדבר היחיד שעמד בראש מעייניה הייתה המשפחה. לאחר מותו של פאדי, עול הפרנסה נפל עליה, וכל כולה הייתה ממוקדת בזה. חודשיים לפני שנהרג פאדי הוא התארס והחתונה שמחה וחזקה את האב החולה. ההכנות לחתונה היו בעיצומן ושלושה ימים לפני המועד, בלילה שבין 12 ל-13 ביוני שהתה המשפחה בחצר הבית. סאלח ג'רדאת, בן דודו של פאדי ואיש הזרוע הצבאית של הג'יהאד, בא לבקר את אשתו ההרה עיסמאת ובנם בן השנתיים, מאג'ד שהתגורר שם. סאלח היה מבוקש זמן רב והסתתר רוב הזמן. הנאדי תיארה בראיון לעיתון הירדני "אלערב אליום", שפורסם אחרי הריגתו של אחיה: "ישבנו ביחד. הכל היה רגיל, טבעי. סאלח, שהיה מבוקש, לא ראה הרבה זמן את אשתו ואת הבן שלו. הצבא רדף אחרי כל הזמן באשמה שהיה לוחם, היה מפקד בפלוגות ירושלים. הרבה פעמים נכנסו לחיפושים בבית שלו בסילת א-חארת'יה. הוא התחיל לשחק עם הילד ולנשק אותו. שתינו קפה. ואז ראינו מכונית לבנה נושאת לוחיות רישוי ערבית נוסעת לאט, נעצרת על יד הבית. חשבתי שאלה חברים של פאדי. פתאום יצאו שני גברים מהאוטו והתחילו לירות על סאלח. ראיתי את סאלח שוכב. מיד הגיחה מכונית נוספת וגם ממנה התחילו לירות. נשכבנו כולנו על הרצפה. אשתו של סאלח השליכה את עצמה על הילד, להגן עליו. אחי פאדי נפל על הרצפה ואני ראיתי שהוא מדמם. אחזתי בידו בחוזקה והתחלתי לגרור אותו אל הספה, להסתיר אותו מאחור. צרחתי, פאדי! סאלח! שמעתי את פאדי מדבר בקושי, אומר לי תצילי אותי, תצילי אותי. אז בא אחד החיילים ותקף אותי. זרק אותי בכוח על הרצפה, תלש מהיד שלי את היד של פאדי ואמר לי תיכנסי הביתה או שאהרוג אותך. צעקתי אליהם תעזבו אותי, אני רוצה להציל את אחי. הוא פצוע, מדמם. פאדי עדיין נשם. סאלח שכב בלי תנועה. ראיתי שפגעו בו בראש. שלושה מהחיילים דיברו ערבית רהוטה. אחד שאל אותי איפה הנשק של פאדי? אמרתי, לא יודעת. אין לו נשק בכלל. ראיתי את אחי שוכב. אמרתי אללה אכבר עליכום, הוא ימות. הם הכריחו אותי לשכב עם הפנים לרצפה ואחד מהם אמר לי, יא כלבה, יא טרוריסטית, נהרוג אותך יחד איתם. והם כיוונו את הנשק לראשי ואחד מהם אמר לחבריו, תסחב אותם (את סאלח ופאדי) ושים אותם אחד על השני. המיילים האלה הוציאו אותי מדעתי. אמרתי, אתם טרוריסטים כלבים, תעזבו אותם. ניסיתי לקום, שוב הפילו אותי, סחבו את סאלח ואת פאדי כמה מטרים ואחר כך ירו בהם שוב והרגו אותם בדם קר." [...] "זה גמר את אבא שלי לגמרי. זה שיתק אותנו.

הוא התכוון לחתונה של הבן שלו, ובמקום זה הודיעו לו שפאדי נהרג. זו מכה שממנה לא יתאושש. אני עצובה מאוד. מרגע שראיתי את הדם של אחי, אני מרגישה רע מאד. אבל המטרה לשחרר את פלסטיין גדולה יותר חשובה יותר מהכאב הפרט שלי. ועלי לשמוח על שקיבלתי את אחי האהוב כשהיד".

בני הדודים הישראלים של הנאדי אומרים, שברגע שראו את תמונתה ושמעו שהיא זו שפוצצה את עצמה במסעדת מקסים, חלפה בראשם מילה אחת ויחידה: נקמה. לכל מי שהכיר מקרוב את הנאדי ואת פאדי ואת הסיפור של המשפחה הזאת, הם אומרים, לא היה צל של ספק: הנאדי החליטה לנקום את מותו של אחיה, החיים שלה נגמרו ביום שבו נהרג. בחודשיים האחרונים של חייה גזרה על עצמה צום קבוע בנוסח צום הרמדאן: צמה בימים, אכלה רק בערבים. היא דיברה על נקמה. בתקופת האבל פקדו את בית האבלים כמה נציגות מתנועת הנשים של הג'יהאד האסלאמי. "הן שמו עליה עין", אומר אדם המקורב למשפחה. "התבייתו עליה. ככה הן צדות את המתאבדות. ראו שהיא בשלה לגיוס".

היה עוד דבר, נזכר אחד מבני הדודים: "הנאדי לקחה את אביה לבית חולים בג'נין. הרופאים אמרו לה רק אם תיקחי אותו לבית חולים אחד בגרמניה, אולי יש סיכוי להצילו. לזה לא היה להם כסף. אמרו לה עוד, שבבית חולים רמב"ם בחיפה יש טיפול שיכול לשפר את המצב שלו. בבית החולים בג'נין כבר אין מה לעשות. הנאדי רצה ארבע פעמים למחסום בסאלם והגישה בקשה לשלטונות הצבאיים לאישור מיוחד, שיאפשרו לאשפו אותה ברמב"ם. השתמשה בכל הכישורים שלה כעורכת דין. התחננה בשבילו. קיבלה עוד פעם ועוד פעם תשובה שלילית. "אני חושב שזה שבר אותה" אומר בן הדוד הישראלי".

מתוך: לוי-ברזילי (2003).

דוגמה ג

מחבלת בת 45 סועאד ג'דאללה, אם לארבעה ילדים, נהרגה שלשום בידי כוח צה"ל בעת שהייתה בדרכה לביצוע פיגוע התאבדות בשטח ישראל. יחד עם המחבלת נהרג מבוקש חמאס, אימאן חינאוי (20). ליד גופות המחבלים התגלתה חגורת נפץ במשקל של חמישה ק"ג. בנה של המחבלת, עבאללה ג'דאללה (20) נלכד לאחר מרדף. התברר כי הבן היה יחד עם אמו, וגורמי ביטחון אמרו כי ייתכן שהם תכננו לבצע פיגוע משותף. זאת הפעם הראשונה שמחבלת נשואה, אם לארבעה, עומדת לבצע פיגוע התאבדות. זאת גם הפעם הראשונה שמחבלת נהרגה בהיתקלות עם כוח צה"ל. שכניה של סועאד ג'דאללה ברחוב חיפה שבשכם סיפרו כי לאחר שנהרג בנה – אחמד ג'דאללה, פעיל הג'יהאד אסלאמי – לפני כשלושה חודשים, הצהירה סועאד שוב ושוב על כוונתה לבצע פיגוע התאבדות כנקמה.

מתוך: שקד וגליקמן (2003).

האב-טיפוס הלאומי-הפנאטי

דוגמה א

סעיד חוטארי, בן 22, תושב קלקיליה, שמשפחתו מתגוררת בירדן, הוא המחבל המתאבד שפוצץ עצמו בליל שבת בפתח המועדון שליד הדולפינריום. לחוטרי שמונה אחים אשר כולם מתגוררים בירדן. אביו של חוטרי סיפר לטלוויזיה של אבו-דאבי כי בנו עשה את המעשה מתוך ייאוש: "העם הפלסטיני מאמין בשלום, אבל ישראל לא השאירה כל אופציה להמשיך בדרך זו, ורבים מהצעירים שלנו התייאשו". האב מוסיף כי היה מוכן לשלוח את כל בניו להתאבד בפלסטין: "הייתי מאוד מאושר כששמעתי שבני הוא שביצע את הפיגוע בלי שהיה שייך לאיזו מליציה אסלאמית כפי שהיה מקובל".

מתוך: גבאי ובדראן (2001).

דוגמה ב

נזאל מצולם בקלטת כשהוא מחזיק ברובה גליל ואומר: "אם לא ישוחררו האסירים הפלסטינים הכלואים בישראל, צפויים עוד פיגועים וצעירים כמוני ימשיכו בפעולות התאבדות נועזות. יש מועמדים רבים הכמהים למות למען אללה... רבין וברק המתועבים טענו אחרי פעולתם הצבאית כי לא הייתה להם כל אפשרות אחרת אלא לחסל את שלושת גיבורי עיזאלדין אלקסאם שהחזיקו בחייל הישראלי נחשון וקסמן... רבין וברק התעלמו מדרישת עיזאלדין אלקסאם, שהיו דרישות הומניטאריות לשחרר את אסירנו. גם לנו אין ברירה היום אלא להפוך את כל העם היהודי לבני ערובה של החמאס, של פחד ואימה מפנינו". נזאל, המכנה עצמו "הקדוש המעונה והחיי", מציין כי גם אחיו, חסין, נהרג במהלך פעולת התנגדות שלו נגד "חיילי הכיבוש בקלקיליה".

מתוך: שלאין וגבאי (1994).

נספח ב

דוגמאות למאפיינים הכרחיים וגורמים מסייעים: תרבות טרור המתאבדים

פרשנות דתית ומנהיגות דתית המעודדת פיגועי התאבדות

דוגמה א: המופתי של ירושלים: פיגועי התאבדות נגד אזרחים ישראלים הם דבר לגיטימי.

השיח' עכרמה צברי, המופתי של ירושלים והשטחים הפלסטיניים אמר (30 במארס 1998) כי פיגועי ההתאבדות נגד אזרחים ישראלים הם: "דבר לגיטימי, כל עוד ממשיכה ישראל בכיבוש האדמות הפלסטיניות". בפגישה עם כתבים מצרים, המבקרים בעיר, אמר אתמול עכרמה צברי: "פיגועי ההתאבדות אסלאמיים הם מענה לגיטימי לפעולות הצבא הישראלי נגד הפלסטינים". הוא מוסיף: "אני מאמין שפיגועי ההתאבדות הם המענה לכיבוש. הצבא שלהם הורג נשים וילדים חפים מפשע, ומבצעי הפיגועים הורגים אזרחים חפים מפשע. מדוע לצבא הישראלי יש זכות לעשות זאת ולנו אין?" לדבריו, "אם ישראל אינה נענית ליוזמות בדרכי שלום כדי להביא ליישוב הבעיה עם הפלסטינים, אזי לגיטימי להיאבק נגדה כמעין הגנה עצמית".

עוד אמר עכרמה צברי, שמונה לתפקיד על ידי ראש הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת, כי יסרב להיפגש עם כוהני דת יהודים קודם שישראל תיסוג מהשטחים. "ישראל לעולם לא תהיה בטוחה לחלוטין, אלא אם תיסוג מהשטחים הערבים". "הבעיה העיקרית היא נוכחות כוחות הכיבוש ואי כיבוד הסכמי השלום על-ידי ישראל... נראה כי ישראל מיצרה על כך שהיא חתומה על ההסכמים. כאשר הכיבוש יבוא אל קיצו, ניווכח כי מבוצעים עוד מעשי אלימות". הוא הדגיש כי הוא תומך בשיחות השלום בין ישראל לרשות הפלסטינית. עכרמה צברי אמר עוד, כי הוא מאמין "שבעיית ירושלים ותהליך השלום לא יבואו אל פתרונם, כל עוד ארצות-הברית תומכת בישראל".

מתוך: הארץ, 30 במארס 1998.

דוגמה ב: תמיכת מנהיג החמאס, שייח' אחמד יאסין, בשימוש במחבלות מתאבדות

בתאריך 14 בינואר 2004 התפוצצה מחבלת מתאבדת מעזה במחסום ארו. בפיגוע נהרגו ארבעה ישראלים ועשרה נפצעו. בעזה פורסמה הודעה רשמית ובה קיבלו הפתח והחמאס רשמית אחריות לפיגוע. המחבלת המתאבדת היא רים סאלח א-רישי, בת 21, אם לשני ילדים ותושבת שכונת זייתון בעזה.

המנהיג הרוחני של החמאס, השייח' יאסין, אמר: "השימוש בנשים אמנם ייחודי, אך מלחמת קודש (הג'האד) מחייבת את כל המוסלמים – גברים ונשים. זו ההוכחה שההתנגדות תימשך".

מתוך: גרינברג וויס (2004).

פגיעות פסיכולוגיות/טראומות המהוות רקע נוח לגיוס מחבלים מתאבדים**דוגמה א: מדברי אמו של מחבל מתאבד**

"הדבר הקשה ביותר עבורנו היה כאשר נודע לי שחבריו של בני הבכור, המת (כתוצאה מפיגוע התאבדות), החלו להתקבץ כנחשים ארסיים מסביב בני האחר, שעוד לא מלאו לו 17 שנים, ולכוונו לדרך שבה כיוונו את אחיו כדי שיפוצץ עצמו למוות גם הוא, כנקמה על מות אחיו. ממילא הסבירו לבני, כבר אין לך מה להפסיד". המגייסים, מתברר, מעדיפים "להתלבש" על משפחות שאיבדו בן אחד, במחשבה שתהליך שכנועו של הבן השני יהיה קל וקצר הרבה יותר.

מתוך: פרי (ספטמבר 2002).

דוגמה ב: התנדבות לפעולת התאבדות על רקע הריגת בן הזוג בידי ישראלים

מתוך ריאיון של שר הביטחון בנימין בן אליעזר עם מחבלת שנתפסה לפני ביצוע פיגוע התאבדות

בן אליעזר: תסבירי לי למה החלטת לצאת לפיגוע בישראל. האם זה היה מטעמים דתיים?

אחמד: לא. זה היה משהו אישי. הייתי במצוקה. הייתי מדוכאת.

בן אליעזר: למה רצית להתאבד?

אחמד: אתם הרגתם את החבר שלי.

בן אליעזר: הוא היה חבר קרוב שלך?

אחמד: כן. היינו חברים שנה וחצי.

בן אליעזר: חייתם יחד?

אחמד: לא, מה פתאום. אין דבר כזה אצלנו. אבל היינו חברים. והוא נהרג.

בן אליעזר: אז מה רצית שיקרה? רצית להרוג יהודים חפים מפשע כדי לנקום את מותו? אחמד: אני לא יודעת מה רציתי. היה לי כאב גדול. וכעס. יש לי חברים מהאוניברסיטה שהם פעילים בתנוים. אנחנו נפגשים הרבה. מבליים יחד. ערב אחד ישבנו, והם דיברו על זה שהם רוצים לארגן פעולת נקם נגד כל הפעולות הצבאיות וכל מה שישראל עשתה בחודשים האחרונים. אני ישבתי והקשבתי. חשבתי על ג'אד. ופתאום, אמרתי להם – אתם יודעים מה, אני אלך להתאבד. זהו, רגע אחד קודם לא חשבתי על דבר כזה. זה היה ביום שישי. אחרי זה הלכתי הביתה. דיברתי עם מישהו בתנוים. אמרתי לו שאני רוצה לעשות את זה.

בן אליעזר: ומה קרה אז?

אחמד: חשבתי שייקחו אותי להכנה. שיכשירו אותי, אימונים, ילמדו אותי על נשק, משהו כזה. הייתי משוכנעת שזה תהליך שלוקח כמה חודשים. פתאום, אחרי ארבעה ימים, באו פעילים מהתנוים ואמרו לי – בחרנו אותך. כל הכבוד לך. את יוצאת לפיגוע. באו אנשים בכירים ביותר. הייתי בהלם. לא תיארתי לעצמי שזה יכול לקרות כל כך מהר. אבל הם לא נתנו לי להרהר יותר מדי. לחצו עלי. שכנעו אותי. אמרו לי – את זוכה למעמד מיוחד בקרב הנשים המתאבדות. את תהיי גיבורה אמיתית. זה לזכר ג'אד. את תתאחדי איתו בשמיים. תהיי איתו יחד בגן עדן. דחפו אותי. עודדו אותי. עשיתי כל מה שאמרו לי. הסבירו לי ולעיסאם הכול. הכול קרה מהר מאוד ויצאנו לפעולה.

מתוך: לוי-ברזילי (2002).

תמיכה חברתית ספונטאנית בטרור המתאבדים

דוגמה א: השבתת עיר לאות הזדהות עם משפחתו של מחבל מתאבד

"אל תחפשו אותי הצטרפתי לחמאס", כתב המחבל להוריו לפני הפיגוע בעפולה. נוסף על כך הוסיף בצוואתו כי "האל רכש את נפשות המאמינים שלהם מובטח גן עדן". והשאיר זאת בבית הוריו שבשומרון. ראיד זכארנה נטש את ביתו לפני כחצי שנה. להוריו כתב: "אל תחפשו אותי. אני מבקש את סליחתכם על שאני מצטרף לכוחות עז אלדין אלקאסס, הזרוע הצבעית של החמאס" ובנוסף הוסיף ציטוט של פסוק מהקוראן. תגובת הרחוב – העיר קבטיה הושבתה ליום אחד לאות הזדהות עם משפחת זכארנה. בית המשפחה הפך למוקד עלייה לרגל.

מתוך: בדראן (1994).

דוגמה ב: תגובת התושבים לביצוע פיגוע התאבדות של בן הכפר

משפחתו של המחבל המתאבד בקריית מוצקין הפכה אתמול ליקירת הכפר קבטיה שליד ג'נין ומאות פלסטינים הגיעו לבית המשפחה, ובירכו אותה על פעולת ההתאבדות של הבן, מחמד מחמוד נאסר, בן ה-27.

בני המשפחה סיפרו למבקרים, כי מחמד הודיע להם מספר פעמים על רצונו לבצע פיגוע התאבדות בישראל ולהפוך לשהיד. על-פי סוכנויות הידיעות הזרות הוא שירת עד לפני חודש וחצי במשטרה הפלסטינית, ועזב את עבודתו לאחר חיסולו של בכיר הג'יהאד האסלאמי איאד חרדאן, בפיצוץ תא טלפון ציבורי. בריאיון שפורסם עם אביו בסוכנויות הזרות אמר האב, מחמוד נאסר, כי ידע שבנו פעיל בג'יהאד: "מעולם לא חששתי לגביו, משום שהוא גבר אמיתי, גיבור". הוא מוסיף כי ידע שמשוהו אירע כאשר בנו לא שב לתפילת אחר הצהריים. האב מוסיף: "לבי שבור, אבל אללה נותן ולוקח. אני מברך אותו על פעולתו מלאת הגבורה ועל גן העדן שהבטיח לו האלוהים".

מתוך: שחר (2001).

דוגמה ג: תהלוכת שמחה של המונים עם היוודע פיגוע התאבדות

אלפים יצאו לרחובות עזה ולכיכרות, רקדו ושרו שירי הלל למחבלים המתאבדים. "יא גבר, יא סוכר, הגבר שבגברים, הפלת 20 מחיילי האויב הציוני הכופר", כך שיבחו הקולות שבקעו אתמול מרמקולים את המחבל המתאבד אנואר סוכר. ליד סוכת האבלים בבית משפחת סוכר בשכונת סג'עייה, השמחה הייתה גדולה יותר. האבלים קראו כי סוכר בן ה-25 הוכרז שהיד ועשרות פעילי ג'יהאד אסלאמי, חמאס ואף ניצי פת"ח, ירו באוויר לאות שמחה. בשכונה חלפו תהלוכות שמחה של אלפים, שהללו את ה"שהיד הגיבור" ועודדו צעירים אחרים "להתדפק על שערי גן העדן". קבוצת צעירי חמאס קראה מול עיני קבוצת שוטרים פלסטינים: "אל-מוהנדס (המהנדס) יחיא עייש, הביא את התופת של לבנון בשביל לשרוף את הציונים הכלבים". מקורות פלסטיניים בעזה מסרו, כי גם שוטרים פלסטינים לא יכלו להסתיר את שמחתם וירו מנשקם האישי. השוטרים הפלסטינים האחרים ניצבו מסביב, שמרו על הסדר ואפילו סייעו להכניס לסוכה את כמויות המזון האדירות.

שייח' עבדאללה אלשאמי, ממנהיגי הג'יהאד האסלאמי בעזה, התקבל בחמימות בסוכת האבלים, לאחר שסולק שלושם בבושת פנים על ידי אבי המחבל, שהטיח כלפיו: "הרגת לי את הבן". אמש ישב אלשאמי בשורת הכבוד בסוכה והטיף להמשך ביצוע הפיגועים. הוא טען כי המתאבדים אינם מתים אלא מגיעים לגן עדן, שם הם חיים חיים טובים יותר. אל-שאמי: "המתאבדים האסלאמיים עוד יכפו על מנהיגי ישראל להחזיר לפלסטינים את יפו, חיפה ועכו... זה יקרה בקרוב. רבין עוד יהרהר כיצד לברוח מפלסטין". יצוין כי לא כולם

הצטרפו לשמחה: פועל פלסטיני שחזר אתמול מישראל לרצועה בעקבות הסגר על השטחים אמר: "יותר מהמראות הקשים שהיו בפיגוע היה לי קשה לחזות בשמחה לאיד". מתוך: בודהנה וגבאי (1995).

תמיכה חברתית מוכוונת ויזומה בידי ארגוני הטרור

דוגמה א: עצרת תמיכה במחבל מתאבד

"לקודס (לירושלים) הולכים אחריך עזאלדין, ברכה לגדודי עזאלדין, ברכה לשהיד עזאלדין. שרון אתה חרק. חידשנו את ברית העשרה". בקריאות אלה צעקו קולותיהם של אלפי המתפללים שיצאו והתאספו אחרי תפילת יום השישי לפני מסגד מחנה ג'נין הגדול בתהלוכת ברית ונאמנות לגדודי עזאלדין אלקסאם ולשהיד עזאלדין, גיבור פעולת מסעדת סבארן. אלפי מפגינים התאספו ונשבעו ללכת אחרי צעדיהם של השהידים, הרימו את תמונת השהיד ואלפי דגלים ירוקים, בנוסף לארון קבורה סמלי לגופת השהיד. יותר מ-7500 עוגיות חולקו לרגל הצלחת הפעולה (פלסטיין אלמוסלמה, 2 בינואר 2002); בעיר רמאללה, קבוצה של חמאס חילקו ממתקים ברחובות אחרי שהכריזו על הפעולה שביצע המחבל המתאבד מחמוד אחמד מרמש, והתקיימה תהלוכה שהשתתפו בה כאלף איש ברחובות רמאללה. מתוך: אלסביל (ספטמבר 2001).

דוגמה ב: תליית דגלים וריסוס שמו של מחבל מתאבד ברחובות לאחר שביצע פיגוע התאבדות

עמרנה, המחבל המתאבד אשר ביצע את הפיגוע בתחנה המרכזית החדשה, כתב ליד תמונתו לפני שיצא לבצע את הפיגוע כי "האסלאם הוא הפיתרון" וכי הוא פעל במסגרת עז א-דין אלקסאם. את תמונתו יחד עם הכתב השאיר להוריו וצירף בקשה בה מבקש שלא יתאבלו עליו. בתגובה תלו פעילי חמאס דגלים של הארגון וריססו כתובות לזכותו ו"ברכות על האוטובוס". בצוואתו כתב: "אל תבכו עלי, אני מבקש מכם סליחה ושתשננו, שכולנו חוזרים בסוף לידי אלה". ולצד כתב זה השאיר תמונתו. תגובת הרחוב – בתי עסק ובתי הקפה נסגרו לאות הזדהות ובני משפחתו אמרו כי לאחר הטבח בחברון אמר עמרנה שהוא רוצה למות למען אלה והמולדת. מתוך: שלאין, בדראן וארזי (1994).

דוגמה ג: פסטיבל המוני שארגן החמאס לזכרו של מחבל מתאבד

... לגבי תגובות הוריו של השהיד על הפעולה שהוא ביצע, אביו תיאר אותו כגיבור, וקרא לפלסטינים ללכת אחרי צעדיו, והוסיף: "אני מאחל שכל אדם בפלסטין ובעולם האסלאמי מוכן למות כשהיד בשביל אלאקצא, ובשביל לגרש את הציונים מהמולדת הקדושה... . זכינו בכבוד שהוא ביצע את פעולת הגבורה הזאת, ואנחנו גאים בהקרבה הזאת לשם שחרור אלאקצא והמקומות הקדושים, ולשחרור כל פלסטין מהטמאה של הציונים".

... אחמד השאיר צוואה שבה ביקש להשתמש בכל הכסף שהוא השאיר לשם המשך בנייתו של מסגד מקומי, ולממן את לימודיה של אחותו באוני'אלנג'אח בשכם... . כתב בצוואתו: ישראל שוחטת את הפלסטינים ואת אלקודס הכבושה, הערבים לא עושים כלום, בגלל זה אנחנו, הפלסטינים, חייבים להגיש את נשמותינו ולמות כשהידיים בכל דרך אפשרית של איסתשהאד בשביל להגן על אלקודס... . הוא הוסיף בצוואתו להוריו: "אני מבקש מכם לחלק את המשכורת שאני מקבל ממשד הדתות בין אחיותיי".

... תנועת ההתנגדות האסלאמית "חמאס" ארגנה פסטיבל לזכרו של השהיד שבו השתתפו יותר מ-15 אלף תושבים, בטקס היו קריאות לעוד פעולות התאבדות. משקיפים מהצד אמרו שהתהלכה הזאת נחשבת להכי גדולה בהיסטוריה של התהלכות שהתקיימו באזור טול-כרם.

מתוך: אלסביל (ספטמבר 2001).

תמיכה כספית במשפחות טרור המתאבדים

דוגמה א: תמיכה כספית מעיראק

חמישה-עשר מיליון דולר מכספי הטרור באו ישירות מכיסו של נשיא עיראק צדאם חסין ומימנו את מבצעי הפיגועים ואת משפחות המתאבדים לאחר מותם. 13 המחאות בסך 10 אלפים שקל כל אחת הועברו למשפחות ערביי ישראל שנהרגו במהומות אוקטובר מירי המשטרה. כך עולה מחקירת השב"כ בעקבות מעצרו בשבוע שעבר ברמאללה של האחראי להעברת הכספים העיראקיים – סאלם רקאד, ראש החזית לשחרור עממי בגדה, שמשמש גם כיועצו של ערפאת לעניינים מדיניים-פוליטיים. גורמי ביטחון בישראל אמרו אמש כי "לעיראק יש כוונות להעמיק את מעורבותה בטרור הפלסטיני בשטחים, כדי להפנות לאזורנו את זרקורי דעת הקהל בעולם – במקום לזירה העיראקית". לפני כשבוע, ב-2 באוקטובר, נעצר סאלם רקאד ברמאללה. גורמים בצה"ל סיפרו כי הוא נעצר בצהרי היום על ידי כוח מסתערבים של יחידת דובדבן, ש"שלפו" אותו מבניין משרדים ברמאללה, לעיניהם המשתאות של עשרות פלסטינים. "זו הייתה פעולה מהסרטים", אמרו בצה"ל.

הוא הובא לחקירת השב"כ, ושם חשף את ה"קשר העיראקי": כיצד מימן צדאם חסין את פעולות הטרור ואת משפחות מבצעייהן – וגם את משפחות הרוגי מהומות אוקטובר במגזר הערבי בישראל. רקאד סיפר כי בשנת 2000, לאחר פרוץ האינתיפאדה, נסע לבגדאד ונועד אישית עם צדאם. השיחה, שבה סיפר רקאד על "מצבו הקשה של העם הפלסטיני", הולידה קשר הדוק בין מפלגת הבעת' בעיראק – מפלגתו של צדאם – לבין ארגונו של רקאד, החזית לשחרור עממי.

בשנתיים שעברו מאז העבירה ממשלת עיראק לשטחים סכומי כסף שרקאד עצמו העריך ב-15 מיליון דולר. צדאם חסין עצמו החליט שהכסף יועבר למשפחות מתאבדים, הרוגים ופצועים – והחליט בעצמו על הסכומים שיועברו. לטענת רקאד, הרשות הפלסטינית ידעה היטב על הסיוע הכספי שמגיע מעיראק.

כך התבצע תהליך העברת הכספים: מבגדאד הועבר הכסף לסניף הירדני של הבנק העיראקי "משרף אלרפידין", השוכן ברבת-עמון. משם הועברו הכספים לסניפו ברבת עמון של הבנק הירדני "אלאסתיסמאר" – ומשם בוצעה העברה לסניף בגדה של הבנק הירדני. רקאד שלט על הכסף, חתם על הצ'קים והנחה כיצד לחלק אותם: משפחת הרוג או מתאבד קיבלה 10 אלפים דולר. לפני כחצי שנה, עם ריבוי פיגועי ההתאבדות, הורה צדאם להעלות את התעריף למען מי "שמקריב את נפשו למען האלוהים": 15-25 אלף דולר לבני משפחות המתאבדים. בנוסף לכך מימנה עיראק את כל הוצאות החינוך של ילדי ההרוגים: מגן הילדים ועד האוניברסיטה. הכסף חולק בטקסים רשמיים במשרדי ארגון השחרור הערבי, בהשתתפות נציגים רשמיים של הרשות הפלסטינית. בכל טקס התנוסס הדגל הפלסטיני לצד הדגל העיראקי ותמונתו של צדאם חסין. יש לציין כי משפחות הרוגי אוקטובר הודו כי קיבלו כספים לאחר מות בניהן – אך אמרו כי מדובר "באלפי דולרים בודדים", שניתנו רק לצורך הקמת אנדרטאות להנצחת זכר החללים. אף משפחה לא אישרה כי מקור הכסף בעיראק. בחקירתו גם סיפר רקאד, כי נהג להיפגש לפחות פעם בשבוע עם ראשי ארגוני הטרור – החמאס, החזית העממית והחזית הדמוקרטית – לדיון על הוצאה לפועל של פיגועים במימון עיראקי.

מתוך: שקד, בורידא ועבאס (2002).

דוגמה ב: תמיכה כספית של החמאס

Graduates of these suicide schools know that their supreme sacrifice will see their families protected for life. This is no small rewards for someone used to a life of poverty: Hamas awards monthly stipends in the range of 1000\$ to the families of bombers. Scholarships for siblings are also made available. The money to support the families of suicide bombers come from Haman's estimated 70\$ million annual budget. It is reported that half of their budget

comes from the oil rich Gulf states and another 35 percent from Europe, mainly England, and the US.

Hamas pays for the resettlement of all families of suicide bombers who lose their homes as a result of Israeli retribution. A young Palestinian man was over-heard to say: "it's no big deal. They'll (Hamas) build another home" after Israeli troops blew up the two story cinderblock house inhabited by the widow and two children of Yahya Ayyash, who was known as Mehandess of the Engineer for his bomb making expertise and killed by an explosion from the earpiece of a telephone he was holding.

מתוך: Kushner (1996, p. 333)

חינוך לטרור המתאבדים

דוגמה א: קייטנות כחינוך לטרור מתאבדים

90 אלף ילדים פלסטיניים ברצועת עזה ובגדה חזרו אתמול לספסל הלימודים אחרי חופשת הקיץ. רבים מהם בילו את החופשה שלהם בבית, בשל העוצר, רבים גם בילו בקייטנות שארגנו הרשות הפלסטינית, החמאס, הג'יהאד וארגונים אחרים. לכאורה אין רע בפעילות זו. גם הילדים הפלסטיניים זכאים לקייטנה קיץ של כיף. אלא שבעזה, שכס וחברון, כמו במקומות אחרים בשטחים, הפכו הקייטנות חממות לשנאה ולטיפוח המאבק הלאומי נגד ישראל ומחנות לאימוני נשק וטרור.

כל קבוצה בקייטנות הללו נקראה על שם "שהיד", קייטנות שלמות נקראו על שם כפרים וערים בתוך ישראל. ילדים ונערים למדו להשתמש בנשק ואף ערכו מטווחים, קיימו מעין מצעדים צבאיים ופוצצו דגמים של אוטובוסים והתנחלויות. החמאס ניצל את קייטנות הקיץ שלו, במיוחד ברצועת עזה, להעמקת התודעה הדתית אסלאמית, להכשרת הלבבות ולבניית קאדר עתידי של פעילים בחוליות הטרור. קייטנות מיוחדות הופעלו עבור ילדי "השהידים", הפצועים והאסירים בכלא הישראלי.

הגדיל לעשות הג'יהאד האסלאמי, שקייטנות הקיץ שלו היו מחנות אימונים לכל דבר. ילדים בני 10 עד 12 התאמנו בירי קלצ'ניקוב, כאשר על ראשם כרוך סרט ועליו סיסמאות הג'יהאד. במקום לצייר, להתעמל ולשחות, למדו הילדים קריאות קרב וערכו תרגילי סדר. קייטנות הקיץ, כמו בתי הספר ומערכת החינוך הפלסטינית, נוצלו מאז הקמת הרשות לבניית תודעה של מאבק נגד ישראל בקרב בני-הנוער. למערכת הלימודים הוספה שעה שבועית – "חינוך לאומי" – שהועברה על ידי מדריכים מטעם "היחידה להכוונה פוליטית" של הרשות. במסגרת השיעורים האלה הושם דגש על פיתוח הזהות הלאומית והעמקת התחושה

לפיה המאבק לשחרור לאומי לא הסתיים וכי "הסכמי הביניים" אינם אלא שלב בדרך לשחרור פלסטין כולה.

מתוך: שקד (2002).

דוגמה ב: השתתפות הילדים בפעולות האינתיפאדה והרצון להיות שהיד

73% מהילדים רוצים להיות שהידים ו-90% מהם רוצים להשתתף בפעולות האינתיפאדה, כך עולה ממחקר שביצע מתאם הפעולות בשטחים בקרב הילדים הפלסטינים. מותו של הילד מחמד א-דורא בעזה בתחילת האינתיפאדה, עורר כעס רב ביותר אצל הילדים והייתה לכך השפעה רבה על רצונם להיות שהידים. 45% מהילדים השתתפו בתהלוכות מחאה, וכמחציתם נפצעו במהלכן. 59% מהילדים השתתפו בפעולות האינתיפאדה בהשפעת שידורי הטלוויזיה הפלסטינית על "האלימות והטרור של צה"ל" ועל מסעות הלוויה, ו-62% מהילדים אמרו כי הם מעוניינים לזכות בתואר שהידים, בעקבות מותו של חבר על ספסל הלימודים, שכן או מכר כלשהו.

גורמי הרשות אינם עושים דבר על מנת למנוע תופעות כאלו, אינם עושים דבר אפילו בניסיון למנוע את המגמה הזו – להפך. לפי בדיקתם של 23 ספרים שהוכנסו למערכת החינוך בשנה האחרונה, נמצא כי קיים חינוך שיטתי לשנאת ישראל. ספרים בהם נשללת קיומה של מדינת ישראל, מלובים ברגשות ושנאה. ישנה קריאה מפורשת לנקמה אלימה, ונטען כי הערבים הכנענים הם התושבים הראשונים של פלסטין. מדינת ישראל בחטא יסודה, והשיבה הפלסטינית לארץ היא התשובה היחידה לבעיית פלסטין. מות שהיד מוצג כערך חיובי וכ"מוות מכובד" על קידוש אלה והגנת המולדת. קיימת הבלטה חיובית של ערך הג'יהאד – מלחמת הקודש.

מתוך: זינגר (2002).

דוגמה ג: קליפים של הרשות לעידוד טרור מתאבדים

במחקר חדש על "התרבות והחברה הפלסטינית", בעריכת איתמר מרקוס, מוצגים שורה של קליפים פלסטיניים רשמיים המיועדים לילדים, ומגלים כי למרות הכחשותיה, מעודדת הרשות הפלסטינית את ילדיה לפעולות אלימות נגד ישראל, ומבטיחה להם בתמורה את מנעמי גן עדן.

בסרטון שהפיק משרד ההסברה הפלסטיני ומשודר לאחרונה בטלוויזיה הפלסטינית הרשמית פונה, כביכול מחמד א-דורה, בן ה-10, שנהרג ליד אביו עם תחילת אינתיפאדת אלאקצה והפך לאחד מסמליה, לחבריו הילדים הפלסטינים ומציע להם להיות שהידים: "אני מנופף לכם כדי לא להיפרד, אלא כדי לומר בואו אחרי".

הסרטון מראה כיצד מיד לאחר מותו עובר הילד לגן-עדן, מקום שליו העוטה צמחייה ירוקה, מזרקות, חופי ים ואפילו גלגל ענק של לונה פארק. א־דורה הקטן מדלג להנאתו לאור השמש, מפריח עפיפון, כשברקע מתנגן השיר: "מה נעים ריח השהידים, מה נעים ריח האדמה, שמרוה אותם מפל הדם, שזורם מגוף רענן".

קליפ נוסף עליו מספר מרקוס מציג את התמונות המפורסמות של לחיצת היד בין רבין וערפאת ברחבת הבית הלבן, ועליהן נכתב: "תמה הבטחת השלום, תם זמן הדיבורים". בקליפ, המיועד גם הוא לילדים הפלסטינים, ומשודר בטלוויזיה הרשמית של הרשות הפלסטינית, נראים ילד וילדה. הילד, זורק הצידה את המכונית הקטנה שאחז בידו ונוטל אבן, ואילו הילדה עוזבת את הבובה, ונוטלת גם היא אבן כדי לצאת למאבק. מתוך: קמיר (2001).

דוגמה ד: עיתון חמאס לילדים מעודד טרור מתאבדים

אתר החמאס מפרסם לראשונה עיתון ילדים בשם אלפאתח (הכובש), בו כל ילד פלסטיני למד כי "הג'יהאד, בדרך אללה, יהיה במלחמת קודש נגד הכופרים בנפש. ביד, בנשק ובלחימה ביהודים, בסרבים וברוסים". השבוע פורסם העיתון השני ובו חוזרת תנועת החמאס על המסר החינוכי שלה לילדים והוא קריאה לבצע פעולות ג'יהאד והתאבדות, לא רק נגד יהודים אלא גם נגד כל הכופרים. עורכי העיתון הקדישו פרק על משמעות הג'יהאד והמסר לילדים, כי זוהי בעצם מלחמה של הטוב מול הרע. האסלאם מול שאר העולם (העיתון מפורסם באינטרנט וכך מדלגים בקלות על מחסום הצנזורה). בעיתון הילדים סיפורי גבורה על השהידים. בגיליון הראשון זכו למקום של כבוד והערכה יחיא עייאש ומבצע הפיגוע בדולפיניריום. עורכי העיתון פרסמו בדקדקנות את צוואתו של המתאבד שהרג 21 אזרחים: "השמיעי יללות שמחה אמי, חלק ממתקים אבי... הנה בנכם ממתין להיות חתן, לשאת את בנות גן עדן... מהו הדבר הנעלה יותר מהתאבדות על אדמת פלסטין. אהפוך את גופי לרסיסים בפצצות שירדפו אחרי בני ציון, יפוצצו אותם וישרפו את שאריותיהם". השבוע מפרסמים את צוואתו של שהיד נוסף.

מתוך: שלאין (2002).

דוגמה ה: חינוך בבתי הספר לתמיכה בטרור המתאבדים והפיכתו לנושא ראוי לחיקוי

אוסף של מחברות של תלמידי בתי ספר פלסטינים, שהוחרמו בידי צה"ל בארבע ערים בגדה המערבית ובעזה, חושף מי הם "גיבורי התרבות" של תלמידי היסודי בשטחים ואיך מחנכים ילדים שהתשובה הנכונה לשאלה "מה אתה רוצה להיות כשתהיה גדול", היא שהיד.

שעות לימוד במערכת החינוך בשטחים, הנמצאת בביקוח הרשות הפלסטינית, מוקדשות לנושא השהידים. מחברות תלמידים בנושא ספרות או גיאוגרפיה מלאות בחומרי שטנה, תמונות מתאבדים ובסיסמאות למען המולדת הפלסטינית הגדולה.

כך, למשל, מחברת גיאוגרפיה של הנער הפלסטיני, שבחר לעצמו את הכינוי "אבו חארב" (אבי המלחמה), מורכבת מגזירי עיתונים שהדביק. בעמוד הראשון מתנוסס תצלום של לוחם פלסטיני, ועליו כתב התלמיד: "נמות זקופי קומה ולא ניכנע", ומיד לאחר מכן, תצלום של אוסמה בן לאדן "שהרים את השמים, כדי שאמריקה לא תחיה בביטחון כל עוד אין לנו חיים בפלסטין".

מחברת ה"גיאוגרפיה של התלמיד – רק בכיתה ו' – זרועה בתצלומיהם של מתאבדים פלסטינים, שלצידם פתגמים ומחמאות על גבורתם נגד האויב הישראלי. וממול, תמונות זוועה מהרחוב הישראלי בעקבות פיגועים.

"מחברת מוות" נוספת הינה לוח שנה מפואר בכריכה קשה, שהוסב ל"אלבום הנצחה לשהידים": חלקם חוסלו על ידי ישראל, אחרים התפוצצו בפיגועי התאבדות. האלבום, שנתפס בפשיטת צה"ל בבית לחם, שייך לתלמיד התיכון עבד אלראחים חמוד.

על הכריכה, במקום את פרטיו האישיים, כתב – השם: "פלסטיני", תאריך הלידה: "נובמבר 1917" (הצהרת בלפור), מקום המגורים: "אוהל הקלון הערבי", תאריך המוות בעת ביצוע הפיגוע: "מאז הלידה". עמוד אחרי עמוד הוא מדביק את תצלומיהם של גיבוריו, שהידיים ומשלחיהם לפיגועי ההתאבדות נגד ישראל. מתחת לתמונת גלגלתו המרוטשת של אחד המחבלים כתב: "זוהי מתנת ישראל למצפון האנושי ולתהליך השלום".

מחברת שנה נוספת, השייכת לתלמיד מחמוד אסד, מוקדשת לגיאוגרפיה של "פלסטין הגדולה" ובה משורטטת מפה המאחדת את שטחי מדינת ישראל, הגדה המערבית, רצועת עזה וממלכת ירדן תחת כותרת אחת: "מולדתנו, פלסטין".

"גולת הכותרת" באותה המחברת נמצאת בעמוד האחרון: "כיצד נמות?" תוהה התלמיד. "עלינו למות מות קדושים, כשהידיים נגד ישראל".

מתוך: פרי (2004).

דוגמה 1: משחקי שטנה "מי רוצה להיות שהיד?"

אחד ממשחקי הרחוב הנפוצים כיום בקרב הילדים הפלסטינים נקרא "מי רוצה להיות שהיד?" אחד הילדים מתחלקים לשתי קבוצות. קבוצת השהידים וקבוצת היהודים. השהיד מתחמש, לובש חגורת נפץ. ילד אחר, שחוגר לו את החגורה, משחק את תפקיד מפקד הארגון. הוא שואל: "האם אתה מוכן?" התשובה של השהיד: "כן, אני מוכן, להתראות בן עדן" – ואז הוא רץ לעבר היהודים ומנסה להתפוצץ בתוך הקבוצה. המטרה היא להיות קרוב ככל האפשר

ליהודים ולהרוג כמה שיותר מהם. כאשר השהיד צועק "פיצוץ", כל מי שבקרבתו נופל על הרצפה "מת". הבעייה היא, כך נכתב בתקשורת הפלסטינית, שכל הילדים רוצים להיות בקבוצת השהידים.
מתוך: שקד (2002).

פעולות הנצחה ומתן כבוד

דוגמה א: קבוצת כדורגל על שמו של מחבל מתאבד

בית ספר פלסטיני בטול-כרם קיים טורניר כדורגל על שמו של המחבל המתאבד ממלון "פארק" בנתניה, והקבוצות שהתחרו נקראו בשמם של שהידים אחרים. כך פרסם אתמול ביטאון הרשות הפלסטינית, "אלחיאת אלג'דידה". התחרות התקיימה בתחילת השבוע לזכרו של עבד אלבאסט אודה, חבר הזרוע הצבאית של החמאס, שרצח למעלה מ-30 איש בטבח ליל הסדר. בסיומה העניק אחיו של אודה גביע למנצחים, בטקס מיוחד. כל הקבוצות נקראו על שם מחבלים מתאבדים, ואחת מהן אף בחרה בשמו של רא'אד כרמי, שחוסל על ידי ישראל לפני כשנה והיה אחראי לפיגועים שבהם נרצחו עשרות ישראלים.
מתוך: אייכנר (2003).

דוגמה ב: גלוריפיקציה של המחבלים המתאבדים ויצירת אווירה אוהדת ברחוב

The operation doesn't end with the explosion and the many deaths. Hamas and Islamic Jihad distribute copies of the martyr's audiocassette or video to the media and to local organizations as a record of their success and encouragement to other young men. His act becomes the subject of sermons in mosques, and provides material for leaflets, posters, videos, demonstrations, and extensive coverage in the media. Graffiti on walls in the martyr's neighborhood praise his heroism. Aspiring martyrs perform mock reenactments of the operation, using models of exploding cars and buses. The sponsoring organization distributes cassettes of chants and songs honoring the good soldier. When a member of al-Qassam blew up himself and his victims in April, 1994, in retaliation for the massacre of Muslim worshippers in Hebron by the Israeli extremist Baruch Goldstein, he was commemorated in an anthem that ushered in a new popular genre of "revenge songs".

The bomber's family and the sponsoring organization celebrate his martyrdom with festivities, as if it were a wedding. Hundreds of guests congregate at the house to offer congratulations. The hosts serve the juices and sweets that the young man specified in his will. Often,

the mother will ululate in joy over the honor that Allah has bestowed upon her family. But there is grief, too. I asked the mother of Ribhi Kahlout, a young man in the Gaza Strip, who had blown himself up, in November, 1995, what she would have done if she had known what her son was planning to do. "I would have taken a cleaver, cut open my heart, and stuffed him deep inside," she said. "Then I would have sewn it up tight to keep him safe".

מתוך: Nasra (2001)

דוגמה ג: הקמת אנדרטה לזכר השהידים

האנדרטה הוקמה כהוקרה והערכה לשהידים, נאמנות לדמם והבטחה להמשך האינתיפאדה עד לגירוש הכיבוש והשגת המטרות הלאומיות. מאות אזרחים התאספו להשתתף בטקס להוקרת השהידים ותמיכה בלוחמים הפלסטינים, שרבים מהם היו נוכחים במקום. דגלי פלסטין הונפו, נוסף על תמונות השהידים שביצעו פעולות נגד כוחות הכיבוש. שיח' חמדאן קרא לאנשים להתחיל במבצע התרמה לאיסוף כסף להקמת אנדרטה לכל השהידים שיצאו מח'אן-יונס.

מתוך: אלאיאם (2001).

תמיכת הורים בטרור המתאבדים

דוגמה א: גאווה של אמו של מחבל מתאבד

אמו של מחבל מתאבד, שהרג שלושה חיילי צה"ל ליד דוגית לפני כשבועיים, מספרת לעיתון סעודי איך שכנעה את בנה להתאבד, איך כעסה עליו כשחשבה שהתחרט ואיך הסתירה מבעלה "הרגשן" את כוונת הבן. "לאורך השנים חינכתי את הבן שלי שצריך להתאבד למען המולדת והחינוך שלי הצליח. ידעתי שלושה שבועות מראש שהוא עומד להתאבד, אבל הסתרתי מבעלי כי ידעתי שהוא רגשן מדי ופחדתי שהוא ינסה להניא את בנו מכך". כך סיפרה ליומון הסעודי "אלשרק אלאווסט" נעימה אלעאבד, אמו של המחבל המתאבד מחמוד אלעאבד, שמתגוררת עם משפחתה בשכונת שיח' רדואן בעזה. היא פרשה בפני העיתון סיפור שמתאר בפירוט כיצד מגדלים ילד לקראת משימת התאבדות. "חינכתי את הבן שלי לערכי האסלאם. בתקופת האינתיפאדה הראשונה, כשהיה בן עשר, שלחתי אותו לזרוק אבנים על חיילי צה"ל...". "כשמחמוד אמר לי 'בקרוב אהיה שהיד' אמרתי לו "אללה יהיה איתך". "הצטרפתי אליו לצילום הוידאו כשהוא קרא את הצוואה, נישקתי אותו ואמרתי לו: אני גאה בך. אלא שמחמוד חזר הביתה למחרת, כנראה פחד למות. כשראיתי אותו צעקתי עליו למה חזרת? והוא הסביר שהוטל עליו להניח מטען לחיילי צה"ל ומישהו

הפריע. הוא אמר 'אני מבטיח לך, מחר אני יוצא ולא אחזור'". בלילה שלפני הפיגוע בדוגית הלך מחמוד עם אמו לחתונה משפחתית. "שמחתי לבלות איתו עוד לילה. רקדנו, שמחנו. כשתשמעי שאני שהיד אני משביע אותך לפרוץ ביללות שמחה, כמו בחתונה', הוא ביקש. למחרת בערב באו אליי והודיעו 'אללה יהיה איתך'. שאלתי: הוא נפצע או נהרג? אמרו 'נהרג'. ואז כמו שהבטחתי פרצתי ביללות שמחה".

מתוך: פרי (יוני 2002).

דוגמה ב: התבטאות אביו של מחבל מתאבד בעיתון פלסטיני

אחמד עומר עליאן, בן 23, ביצע את פיגוע ההתאבדות בנתניה (5 במארס 2001), תושב מחנה נור שמס בטול כרם. בתגובה לפיגוע פרסם העיתון הפלסטיני אלסביל את תגובת הוריו של השהיד על הפעולה שהוא ביצע. אביו תיאר אותו כגיבור, וקרא לפלסטינים ללכת אחרי צעדיו, והוסיף: "אני מאחל שכל אדם בפלסטין ובעולם האסלאמי מוכן למות כשהיד בשביל אלאקצה, ובשביל לגרש את הציונים מהמולדת הקדושה... . זכינו בכבוד שהוא ביצע את פעולת הגבורה הזאת, ואנחנו גאים בהקרבה הזאת לשם שחרור אלאקצה והמקומות הקדושים, ולשחרור כל פלסטין מהטמאה של הציונים". אחמד השאיר צוואה שבה ביקש להשתמש בכל הכסף שהוא השאיר לשם המשך בנייתו של מסגד מקומי, ולממן את לימודיה של אחותו באוניברסיטת אלנג'אח בשכם. הוא כתב בצוואתו: "ישראל שוחטת את הפלסטינים ואת אלקודס הכבושה, הערבים לא עושים כלום, בגלל זה אנחנו, הפלסטינים, חייבים להגיש את נשמותינו ולמות כשהידים בכל דרך אפשרית של אסתשהאד בשביל להגן על אלקודס...".

מתוך: אלסביל (ספטמבר 2001).

תמיכה של מנהיגים פלסטינים בטרור המתאבדים

דוגמה א: מכתב תנחומים למשפחת מחבל מתאבד מיו"ר הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת

On June 24, 2001, the German TV network, Westdeutscher Rundfunk (WDR) aired in its weekly program, "Weltspiegel" a news special titled "The Father of the Terrorist". The program briefly focused on the life of the Tel-Aviv disco suicide bomber and his family and friends reaction to his martyrdom in which 21 mostly teenagers were killed and over 100 injured. In one segment of the report the sister of the bomber is seen flipping through a scrapbook which includes pictures, news clippings, and letters regarding her dead brother's suicide attack. Among the letters included is one from Yassir Arafat sent by the Palestinian Embassy

in Jordan, praising his heroism. The German TV narrator said about Arafat's letter the following: "The album, a telltale collection of condolence letters. This one here from the Hamas. But much more surprising for us, there is also a letter from Arafat. It was a heroic deed; he lets his embassy in Jordan write to the family. To turn one's body into a bomb is the best example of willingness to make a sacrifice. Signed Yassir Arafat. [Is] the assassin, the great role model for the President of Palestine, as well?"

Segments from the text of the letter as visible from the German TV report: To the brothers, the family of Al-Hotary and the Noble People of Qalqilya, With hearts that believe in Allah's will and predetermination, we have received the news about the martyrdom of the martyr.... Al-Hotary, the son of Palestine, whose noble soul ascended to... in order to rest in Allah's Kingdom, together with the Prophets, the men of virtue, and the martyrs. The heroic martyrdom operation... who turned his body into bombs... the model of manhood and sacrifice for the sake of Allah and the homeland... [Unclear lines] that the martyr be... in Allah's mercy and will... Allah's grace and satisfaction... will inspire all members of his family... The best of condolences. To Allah we belong and to him we return back [Koran] Yassir Arafat, the President of the State of Palestine, Chairman of the Executive Committee of the PLO. Chairman of the Palestinian National Authority. [Stamp Emblem].

Middle East Media & Research Institute. Special Dispatch Series - No. 237, מתוך: (July 8, 2001).

דוגמה ב: ברכות למשפחת מחבל מתאבד ממזכ"ל הפת"ח בגדה, מרואן ברגותי

מרואן ברגותי, מבכירי הרשות הפלסטינית, חבר המועצה המחוקקת הפלסטינית ומזכ"ל הפת"ח ביהודה ושומרון, כינה את המתאבד בקפה אפרופו בתל-אביב, מוסא רנימאת, בשם "שהיד", בירך את משפחתו ודיבר בזכות המשך הנתק במשא ומתן עם ישראל. אתמול בצהריים השתתף בישיבת המועצה הפלסטינית ברמאללה, ודיבר שם בזכות יצירת חזית פלסטינית אחידה והחרפת העימות עם המתנחלים. "עלינו לחזק את הקשר עם כל הגורמים הפלסטיניים, ובכלל זה החמאס, כדי לעמוד באתגרים שמציבה בפנינו ממשלת ישראל", אמר ברגותי וזכה למחיאות כפיים סוערות מחברי המועצה.

המועצה הפלסטינית פרסמה אתמול בתום הישיבה הצעת החלטה ובה בירכה את "כל החללים הקדושים כתוצאה מהגל האציל של ההתנגדות לפעולות ההתנחלות של ממשלת ישראל". ההחלטה, עם זאת, לא הזכירה את שמו של המחבל המתאבד מוסא רנימאת.

מתוך: שלאין, בוהדנה, לוי (1997).

JCSS Memoranda 2002– Present

(in English unless otherwise noted)

No. 73, November 2004, Shaul Kimhi and Shmuel Even, *Who are the Palestinian Suicide Bombers?* [Hebrew].

No. 72, October 2004, Aviezer Yaari, *Civil Control of the IDF.* [Hebrew].

No. 71, July 2004, Anat Kurz, ed., *Thirty Years Later: Challenges to Israel since the Yom Kippur War* [Hebrew].

No. 70, June 2004, Ephraim Asculai, *Rethinking the Nuclear Non-Proliferation Regime.*

No. 69, January 2004, Daniel Sobelman, *New Rules of the Game: Israel and Hizbollah after the Withdrawal from Lebanon.*

No. 68, November 2003, Ram Erez, ed., *Civil-Military Relations in Israel: Influences and Restraints* [Hebrew].

No. 67, October 2003, Asher Arian, *Israeli Public Opinion on National Security 2003.*

No. 66, October 2003, Shlomo Gazit, *Between Warning and Surprise: On Shaping National Intelligence Assessment in Israel* [Hebrew].

No. 65, June 2003, Daniel Sobelman, *New Rules of the Game: Israel and Hizbollah after the Withdrawal from Lebanon* [Hebrew].

No. 64, May 2003, Shmuel L. Gordon, *Dimensions of Quality: A New Approach to Net Assessment of Airpower.*

No. 63, January 2003, Hirsh Goodman and Jonathan Cummings, eds. *The Battle of Jenin: A Case Study in Israel's Communications Strategy.*

No. 62, October 2002, Imri Tov, ed. *Defense and Israel's National Economy: Exploring Issues in Security Production* [Hebrew].

No. 61, July 2002, Asher Arian, *Israeli Public Opinion on National Security 2002.*